

POLIROM
Top 10+

HONORÉ DE
BALZAC

Femeia
la treizeci de ani

HONORÉ DE
BALZAC

Femeia
la treizeci de ani

Traducere din limba franceză
de H. Grănescu

POLIROM
2012

© 2012 by Editura Polirom, pentru traducerea în limba română

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN ePub: 978-973-46-3206-0

ISBN PDF: 978-973-46-3207-7

ISBN print: 978-973-46-3199-5

Coperta: Carmen Parii

Pe copertă: Max Kurzweil (1867-1916), *Femeie în rochie galbenă*, 1899

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată în colaborare cu elefant.ro

Celebrul romancier și dramaturg HONORÉ DE BALZAC s-a născut la 20 mai 1799, la Tours. Și-a început cariera literară devreme, cu o operă comică, *Le Corsaire*, inspirată din opera lui Byron. A continuat cu o tragedie în cinci acte, *Cromwell*. Între timp își începe, fără prea mare succes, cariera de editor. Adevărata intrare în viața literară o face cu *Șuanii* (1829), operă cu care debutează și cunoscuta *La Comédie humaine*, o serie de romane și nuvele din care fac parte celebrele *Eugénie Grandet* (1833), *Moș Goriot* (1835), *Iluzii pierdute* (1837), *César Birotteau* (1837). În această perioadă o cunoaște pe Éveline Hanska, cu care, printre altele, poartă o intensă corespondență ce va sta la baza unui volum de scrisori publicat postum. Continuă să publice intens, notabile fiind volumele *O afacere tenebroasă* (1841), *Verișoara Bette* (1847), *Ursule Mirouët* (1841), *Strălucirea și suferințele curtezanelor* (1839-1847). În 1850, după o relație îndelungată, se căsătorește cu Éveline Hanska. Moare în același an, trădat de o sănătate precară.

Lui Louis Boulanger, pictor

I

PRIMELE GREȘELI

Tânăra domnișoară

Era la începutul lunii aprilie 1813, într-o duminică a cărei dimineață făgăduia una dintre acele frumoase zile când parizienii își văd, pentru întâia oară în an, pavajul fără noroaie și cerul fără nori. Spre amiază, o cabrioletă falnică, trasă de doi cai focoși, intră în strada Rivoli prin strada Castiglione și se opri în spatele mai multor echipaje staționate la poarta de fier de curând deschisă, din dreptul terasei des Feuillants. Zvelta trăsură era condusă de un bărbat cu înfățișarea îngândurată și bolnăvicioasă; părul ușor cărunț abia îi acoperea capul galben, îmbătrânindu-l înainte de vreme. Zvârli hățurile unui lacheu ce venea călare în urma trăsurii și coborî spre a lua în brațe o tânără a cărei frumusețe delicată atrase atenția celor ce-și iroseau vremea plimbându-se pe terasă. Mărunțica domnișoară se ridică în picioare pe marginea trăsurii și apoi se lăsă, cu grație, cuprinsă de mijloc, petrecându-și brațele pe după gâtul însoțitorului său, care o așeză pe trotuar fără a-i fi șifonat garnitura rochiei de rips verde. Un îndrăgostit n-ar fi dovedit atâta grijă. Necunoscutul era, de bună seamă, tatăl acelei copile care, fără a-i mulțumi, îl luă familiar de braț și îl târî zorită spre grădină. Bătrânul observă privirile admirative ale câtorva tineri, și tristețea întipărită pe chipul său se șterse pentru o clipă. Cu toate că atinsese de mult vârsta la care bărbații trebuie să fie sătui de amăgitoarele plăceri pe care le dă vanitatea, bătrânul surâse.

— Oamenii te cred soția mea, spuse el la urechea tinerei, umflându-și pieptul și călcând cu o încetineală care-o exaspera.

Părea că bătrânul cochetează cu fiica sa și că se bucură, poate mai mult chiar decât ea, de ocheadele pe care curioșii le aruncau spre piciorușele-i încălțate în niște botine de bronz cafenii, spre talia-i delicios desenată de o rochie cu cămășuță brodată pe dedesubt și spre gâtul gingaș pe care un guleraș brodat nu-l acoperea în întregime. Mișcările mersului ridicau pentru o clipă rochia tinerei fete, lăsând să se vadă, deasupra botinelor, rotunjimea unei pulpe fin reliefate de un ciorap de mătase ajurat.

Așa încât, mulți dintre cei ce se plimbau pe acolo începură să se

vânzolească pe lângă cei doi, spre a admira sau spre a mai privi o dată chipul împrejurul căruia fluturau câteva bucle de păr negru și a cărui culoare albă îmbujorată era sporită atât prin luciul mătășii de atlas trandafiriu ce căptușea eleganta-i pelerină, cât și prin dorința și nerăbdarea ce străluceau în fiecare trăsătură a acelei dragălașe ființe. O dulce maliție însuflețea frumoșii ochi negri și migdalați, adumbriți de niște sprâncene delicat arcuite, mărginiți de gene lungi și scăldați într-o lumină pură. Sănătatea și tinerețea își desfășurau comorile pe acest chip răzvrătit și pe acest bust care rămânea mlădios totuși, în ciuda centurii ce pe atunci se purta dedesubtul sânilor.

Fără să ia aminte la omagii, tânăra fată privea cu un fel de îngrijorare către palatul Tuileries, evident țința zoritei sale plimbări. Era douăsprezece fără un sfert. Oricât de matinală părea această oră, o mulțime de doamne, care toate voiseră să-și etaleze toaletele, reveneau dinspre Palat, nu însă fără a-și întoarce capul, cu un aer îmbufnat, reproșându-și parcă faptul că ajunseseră prea târziu pentru a se mai bucura de un spectacol dorit. Câteva vorbe rostite cu supărare de aceste frumoase doamne dezamăgite, vorbe prinse din zbor de către gingașa necunoscută, o îngrijorară în mod deosebit. Bătrânul urmărea cu un ochi mai degrabă curios decât înveselit semnele de nerăbdare și de neliniște ce se învolburau pe încântătorul chip al tovarășei sale, și o observa poate cu prea multă grijă ca să nu fi avut vreun ascuns gând părintesc.

Duminica aceea era a treisprezecea din anul 1813. Peste două zile, Napoleon pleca în fatala campanie în care, rând pe rând, avea să-i piardă pe Bessières și pe Duroc, să câștige memorabilele bătălii de la Lützen și de la Bautzen, să se vadă trădat de Austria, de Saxa, de Bavaria și de Bernadotte, și să dea teribila bătălie de la Lipsca. Magnifica paradă comandată de împărat avea să fie ultima dintre cele ce stârniseră de atâta vreme admirația parizienilor și a străinilor. Vechea gardă avea să execute pentru ultima oară savantele manevre a căror pompă și precizie îl uimiseră uneori până și pe acest uriaș ce se pregătea atunci pentru duelul său cu Europa. Un sentiment trist mâna spre Tuileries o mulțime strălucită și curioasă. Fiecare părea că ghicește viitorul și presimțea că, poate, adeseori închipuirea va trebui, mai târziu, să zugrăvească din amintiri tabloul scenei pe care-o trăiau, după ce vremurile eroice ale Franței vor fi căpătat, așa cum au căpătat astăzi, culori aproape legendare.

— Să mergem ceva mai repede, tată! spuse tânăra domnișoară cu un aer de nerăbdare, trăgându-l după ea pe bătrân; aud tobele.

— De-abia intră trupele la Tuileries, răspunse el.

— Sau defilează!... Toată lumea pleacă! replică ea, cu o amărăciune copilărească, ce-l făcu pe bătrân să surâdă.

— Parada nu începe decât la douăsprezece și jumătate, spuse tatăl, abia ținându-se în urma zoritei sale fiice.

Dacă ați fi văzut mișcarea pe care o făcea ea cu brațul drept, ați fi zis că se ajută de el ca să alerge. Mănuța-i elegant înmănușată mototolea cu nerăbdare o batistă și părea vâsla unei bărci despicând undele. Bătrânul surâdea din când în când, dar mai adesea o expresie îngrijorată îi întrista pentru o clipă fața uscată. Dragostea lui pentru frumoasa-i fiică îl făcea să admire prezentul, dar tot pe atâta să se și teamă de viitor. Părea că-și spune: „E fericită astăzi, dar va fi așa întotdeauna?”. Căci bătrânii sunt foarte înclinați să înzestreze cu mahnirile lor viitorul celor tineri.

Când tatăl și fiica ajunseră sub peristilul pavilionului în vârful căruia flutura drapelul tricolor și pe unde cei ce se plimbă trec din grădina Tuileries în Carrousel, santinelele le strigară cu voce gravă:

— Nu se mai trece!

Copila se ridică în vârful picioarelor și putu astfel să zărească o mulțime de doamne elegante ce se înghesuiau în jurul celor două laturi ale vechii arcade de marmură pe unde trebuia să iasă împăratul.

— Uite, tată, acum vezi și tu că am plecat prea târziu!

Botișoru-i supărat trăda importanța pe care o acorda ea faptului de a fi de față la această defilare.

— Atunci, Julie, hai să mergem, ție nu-ți place să fii înghesuită.

— Să rămânem, tată. De-aici, tot îl pot zări pe împărat: dacă va pieri în luptă, nu-l voi mai vedea niciodată.

Tatăl tresări auzind vorbele acestea egoiste; fata avea un tremur în glas; o privi și i se păru că vede sub pleoapele ei plecate câteva lacrimi pricinuite nu atât de ciudă, cât de una dintre acele prime mâhniri a cărei taină este ușor de ghicit de către un tată bătrân. Deodată, Julie se înroși și scoase o exclamație al cărei înțeles nu fu priceput nici de santinele, nici de bătrân. La strigătul ei, un ofițer, ce se îndrepta grăbit din curte către scară, se întoarse brusc, veni lângă arcada dinspre grădină, o recunoscă pe tânăra domnișoară, ascunsă o clipă de uriașele căciuli ale grenadierilor, și porunci numaidecât ca, pentru ea și pentru tatăl ei, să fie încălcat consemnul pe care el însuși îl dăduse; apoi, fără a lua în

seamă murmurale mulțimii elegante ce asedia arcada, o trase încetișor spre el pe copila încântată.

— Nu mă mai mir acum nici de mânia, nici de graba ei, de vreme ce tu erai de serviciu, îi spuse ofițerului bătrânul, cu un aer pe cât de serios, pe-atât de glumeț.

— Domnule, răspunse tânărul, dacă vreți să ocupați un loc bun, să nu ne mai pierdem vremea cu vorba. Împăratului nu-i place să aștepte, iar eu sunt însărcinat de marele mareșal să mă duc să-l vestesc.

Pe când vorbea, o luase pe Julie de braț cu oarecare familiaritate și o conducea grăbit spre Carrousel. Julie văzu mirată o mulțime imensă ce se înghesuia în micul spațiu cuprins între zidurile sure ale palatului și stâlpii legați între ei cu lanțuri ce delimitează marile careuri acoperite cu nisip din mijlocul curții de la Tuileries. Cordonul de santinele, pus să păstreze liberă trecere pentru împărat și pentru statul său major, avea mult de furcă să nu fie copleșit de mulțimea ce se îmbulzea lărmuind ca un roi de albine,

— Deci va fi ceva foarte frumos? întrebă Julie surâzând.

— Ia seama! strigă ofițerul.

O prinse pe față pe după mijloc și o ridică, pe cât de hotărât, pe-atât de fulgerător, transportând-o lângă o coloană. Fără acea mișcare bruscă, nerăbdătoarea față ar fi fost lovită de crupa unui cal alb, înșăuat cu o șa de catifea verde și aurie, pe care mamelucul lui Napoleon îl ținea de frâu, aproape sub arcadă, la zece pași îndărătul celorlalți cai ce-i așteptau pe ofițerii superiori care îl însoțeau pe împărat. Tânărul conduse pe cărunțul tată și pe fiica acestuia lângă primul stâlp din dreapta, în fața mulțimii și, printr-un semn din cap, îi lăsă în seama celor doi grenadierii între care se aflau.

Când ofițerul porni iar spre palat, o expresie de fericire și de bucurie înlocui pe fața lui spaima bruscă pe care i-o pricinuisese darea înapoi a calului; Julie îi strânsese tainic mâna, poate spre a-i mulțumi pentru micul serviciu pe care i-l făcuse, sau poate spre a-i spune: „În sfârșit, te pot vedea!“. Ba chiar înclinase ușor capul, drept răspuns la salutul respectuos pe care ofițerul îl adresase ei și tatălui ei, înainte de a dispărea grăbit. Bătrânul, ce părea că anume-i lăsase împreună pe cei doi tineri, stătea într-o atitudine gravă, puțin mai în urma fiicei sale; o observa însă pe ascuns și se străduia să-i inspire o aparentă încredere, prefăcându-se absorbit de contemplarea magnificului spectacol pe care-l oferea Carrousel-ul. Când Julie întoarse spre tatăl ei o privire ca de școlar emoționat în

fața dascălului său, bătrânul îi răspunse cu un zâmbet plin de o binevoitoare voioșie; dar ochiul său ager îl urmărise pe ofițer până sub arcadă și nici un amănunt al acelei rapide scene nu-i scăpase.

— Ce spectacol frumos! spuse Julie încet, strângând mâna tatălui său.

Aspectul pitoresc și măreț pe care-l înfățișa în acea clipă Carrousel-ul făcea ca această exclamație să fie rostită de toate miile de spectatori, pe ale căror fețe se citea o vie admirație. Un alt rând de oameni, tot așa de înghesuit ca și cel în care se aflau bătrânul și fiica lui, ocupa, pe o linie paralelă cu castelul, spațiul strâmt și pavat ce se întindea de-a lungul grilajului Carrousel-ului. Mulțimea aceasta completa, reliefând puternic, prin varietatea toaletelor doamnelor, imensul careu pe care-l formează clădirile Tuileries și grilajul cel nou, de curând instalat.

Regimentele vechii gărzi, ce urmau să fie trecute în revistă, umpleau acest teren vast, formând în fața palatului impozante linii albastre pe zece rânduri în adâncime. Dincolo de curte, în Carrousel, se găseau, în alte linii paralele, mai multe regimente de infanterie și de cavalerie, gata să defileze pe sub arcul triumfal ce împodobește grilajul la mijloc, și pe coama căruia se vedeau, la acea epocă, statuile magnificilor cai de Veneția. Fanfara regimentelor, așezată sub galeriile Luvrului, era mascată de lăncierii de serviciu polonezi. O mare parte din curtea acoperită cu nisip stătea goală ca o arenă, pregătită pentru mișcările trupelor acelea tăcute, ale căror rânduri, după simetria artei militare, reflectau razele soarelui în sclipirile triumphiulare a zece mii de baionete. O boare de aer clătina panașele soldaților, făcându-le să se legene ca arborii unei păduri bătute de un vânt repezit. Aceste vechi armii, strălucitoare și mute, înfățișau mii de contraste de culori, datorate diversității uniformelor, a ceaprazurilor, a armelor și a eghileților. Tabloul acesta imens, miniatură a unui câmp de bătălie înainte de luptă, era încadrat poetic, împreună cu toate detaliile și cu toate ciudatele lui aspecte, de către înaltele clădiri maiestuoase, a căror nemișcare părea a fi imitată de toți comandanții și de toți soldații. Fără să vrea, spectatorul compara zidurile acelea de oameni cu acele ziduri de piatră.

Soarele de primăvară, revărsându-și darnic lumina peste zidurile albe clădite în ajun și peste zidurile seculare, lumina puternic nenumăratele chipuri bronzate, care toate povesteau primejdii trecute și așteptau cu gravitate primejdiile viitoare. Doar coloneii de regimente se mai vânzoleau încolo și-ncoace prin fața șirurilor pe care le formau acei bărbați viteji. Iar în spatele

grosului de trupe împeștrite de argint, de azur, de purpură și de aur, curioșii puteau zări fâșiile tricolore agățate la lăncile a șase neistoviți călăreți polonezi care, asemenea unor câini conducând o turmă pe câmp, se roteau neîncetat între trupe și spectatori, pentru a-i împiedica pe ultimii să depășească micul spațiu de teren ce le fusese concediat lângă grilajul imperial. După toate aceste mișcări, spectatorul mai că s-ar fi putut crede în palatul Frumoasei din Pădurea adormită. Boarea de primăvară, adiind peste căciulile mițoase ale grenadierilor, evidenția nemișcarea soldaților, la fel cum murmurul surd al mulțimii le sublinia tăcerea. Numai arareori, răsunetul vreunei *pălării chinezești*¹ ori vreo ușoară lovitură dată din nebăgare de seamă în vreo tobă și repetată de ecourile palatului imperial, se asemănau cu tunetele surde care vestesc furtuna.

Un entuziasm indescriptibil izbucnea din mulțimea în așteptare. Franța venise să-și ia adio de la Napoleon, în ajunul unei campanii ale cărei primejdii erau presimțite până și de către cel mai umil cetățean. De data aceasta era vorba, pentru imperiul francez, de a fi sau a nu fi. Acest gând părea că însuflețește atât mulțimea de orașeni, cât și mulțimea ostășească, ce se înghesuiau, la fel de tăcute, în incinta unde planau vulturul și geniul lui Napoleon. Acești soldați, speranța Franței, acești soldați, ultima ei picătură de sânge, reprezentau și ei o bună parte din îngrijorata curiozitate a spectatorilor. Cei mai mulți dintre privitori și militari își luau rămas-bun, poate pentru vecie; dar toate inimile, chiar cele mai ostile împăratului, adresau cerului rugă arzătoare pentru gloria patriei. Până și oamenii cei mai obosiți de lupta începută între Europa și Franța își lepădaseră, cu toții, trecând pe sub arcul de triumf, vrăjmașiile, și înțelegeau că în ziua primejdiei Napoleon reprezenta întreaga Franță. Orologiul palatului bătu jumătate de oră. În acea clipă, zarva mulțimii încetă și tăcerea deveni atât de adâncă, încât s-ar fi auzit până și suspinul unui copil. Bătrânul și fiica lui, părănd a nu mai trăi decât prin ochi, auziră atunci un zdrăngănit de pintoni și un zăngănit de săbii, ce răsunară sub sonorul peristil al palatului.

Un omuleț destul de gras, îmbrăcat într-o uniformă verde, cu pantaloni albi și strâmți, încălțat cu cizme de călărie, apără deodată, purtând pe cap o pălărie cu trei colțuri, tot atât de impunătoare ca și cel ce o purta; lata panglică roșie a Legiunii de onoare îi flutura pe piept, o sabie mică îi atârna la șold. Acest Om fu zărit de toți ochii și din toate punctele din piață deodată. Numaidecât, tobele bubuiră mărunț, cele două fanfare izbucniră într-o frază al cărei suflu războinic

fu repetat de toate instrumentele, de la flautul cel mai dulce până la toba cea mare. La această chemare de luptă sufletele tresăriră, drapelele se înclină, soldații prezentară armele într-o mișcare simultană și bine ordonată ce făcu să zvâcnească toate puștile, de la primul până la ultimul rând din Carrousel. Cuvintele de comandă trecură de la un rând la altul ca niște ecouri. Strigăte de „*Vive l'empereur!*“² izbucniră din mulțimile entuziasmate. În sfârșit, totul se înfioră, totul se învolbură, totul fremătă. Napoleon încălecăse. Mișcarea lui însuflețise masele acelea tăcute, dăduse un glas instrumentelor, dăduse un avânt vulturilor și steagurilor, pusese o emoție pe toate fețele. Zidurile înaltelor galerii ale vechiului palat păreau că strigă și ele: „*Vive l'empereur!*“. Nu mai fu ceva omenesc, fu o magie, un simulacru al puterii divine, sau mai degrabă o fulgerătoare imagine a acestei domnii atât de fulgerătoare. Bărbatul înconjurat de-atâta dragoste, de-atâta entuziasm, de-atâta devotament, de atâtea înflăcărate urale pentru care soarele alungase norii de pe cer, stătea pe calul său, cu trei pași în fața micului escadron aurit care îl urma, avându-l pe marele mareșal la stânga, iar pe mareșalul de serviciu la dreapta. În mijlocul atâtor suflete emoționate la vederea lui, nici o trăsătură de pe chip nu păru a i se fi tulburat.

— Oh, Dumnezeu, da! La Wagram, în toiul focului, la Moscova, printre morți, el rămâne liniștit totdeauna, ca Baptiste³, *el!*

Acest răspuns fusese dat unui potop de întrebări de către grenadierul ce se afla lângă tânăra domnișoară. Julie rămase cufundată o clipă în contemplarea acelei figuri care prin calmul ei arăta o atât de mare încredere în puterea sa. Împăratul o zări pe domnișoara de Chatillonnest și se aplecă spre Duroc, ca să-i spună o frază scurtă ce-l făcu pe marele mareșal să zâmbescă. Manevrele începură. Dacă până atunci tânăra domnișoară își împărțise atenția între figura netulburată a lui Napoleon și rândurile albastre, verzi și roșii ale trupelor, din această clipă ea aproape că nu se mai preocupă, în toiul mișcărilor rapide și ordonate executate de către vechii soldați, decât de un tânăr ofițer ce alerga călare printre liniile în mișcare și se întorcea cu un sânge neobosit spre grupul în fruntea căruia strălucea simplul Napoleon.

Ofițerul călărea pe un superb cal negru și se făcea remarcant, în mijlocul mulțimii aceleia îngăitănate, prin frumoasa uniformă albastră a ofițerilor de ordonanță ai împăratului. Ceaprazurile lui străluceau așa de viu în soare, iar egreta de la chipiul său îngust și lung căpăta niște sclipiri atât de puternice, încât spectatorii se simțiră ispitiți să-l compare cu o flăcăruie în zbor, cu un duh

vizibil, însărcinat de către împărat să însuflețească și să conducă acele batalioane ale căror arme învălurate împrăstiau flăcări atunci când, la un singur semn din ochi al lui, se desfăceau, se reuneau, se învârtteau ca undele unui vârtej, sau treceau prin fața sa ca vastele talazuri drepte și înalte pe care oceanul infuriat le trimite spre țărături.

Când manevrele se terminară, ofițerul de ordonanță dădu pinteni calului și se opri înaintea împăratului, așteptându-i ordinele. În acea clipă, el se afla la douăzeci de pași de Julie, în fața grupului imperial, într-o atitudine foarte asemănătoare aceleia pe care Gérard a dat-o generalului Rapp în tabloul *Bătălia de la Austerlitz*. Tânăra domnișoară putu atunci să-și admire iubitul în toată strălucirea lui militară. Colonelul Victor d'Aiglemont, în vârstă de numai treizeci de ani, era voinic, bine legat și zvelt; iar fericita îmbinare a proporțiilor lui nu se vedea niciodată mai bine decât în clipa când își folosea forța pentru a stăpâni un cal a cărui spinare elegantă și suplă părea că se îndoaie sub el. Chipu-i bărbătesc și oacheș avea acel farmec de netălmăcit pe care desăvârșita regularitate a trăsăturilor o dă unei fețe de bărbat tânăr. Fruntea-i era lată și înaltă. Ochii de foc, adumbriți de sprâncenele stufoase și mărginiți de gene lungi, se conturau ca două ovale albe între două linii negre. Nasul avea grațioasa curbură a unui plisc de vultur. Purpura buzelor îi era sporită de dunga inevitabilei mustăți negre. Obrajii lați și puternic colorați aveau niște tonuri smead-palide ce denotau o vigoare extraordinară. Figura lui, una dintre acelea pe care era imprimată pecetea bravurii, reprezenta tipul pe care-l caută astăzi un artist când dorește să zugrăvească vreun erou al Franței imperiale.

Calul, scăldat în spume și frământându-și cu mare neastâmpăr capul, sta cu picioarele de dinainte depărtate și oprite pe aceeași linie, fără ca unul să-l depășească pe celălalt, și flutura din coada-i lungă și stufoasă; iar devotamentul lui era icoana însăși a devotamentului pe care, la rândul-i, stăpânul său îl avea față de împărat. Văzându-l pe iubitul ei atât de preocupat să capteze privirile lui Napoleon, o clipă Julie se simți geloasă, gândindu-se că pe ea încă nici n-o privea.

Deodată, suveranul rostește un cuvânt, Victor dă pinteni calului și pleacă în galop; dar umbra proiectată pe nisip a unui stâlp sperie animalul, care sare înnebunit îndărăt și se ridică în două picioare, atât de brusc, încât călărețul pare în primejdie. Julie dă un țipăt, îngălbenește, toți o privesc curioși, ea nu vede pe nimeni; ochii-i sunt pironiți la calul acela abraș pe care ofițerul îl muștruluiește,

gonind mai departe să transmită ordinele lui Napoleon.

Aceste năucitoare scene o impresionaseră așa de tare pe Julie, încât se agățase fără să-și dea seama de brațul tatălui ei, căruia îi dezvălui fără să vrea gândurile, prin felul mai mult sau mai puțin puternic în care degetele ei îl strâneau. Când Victor fusese cât pe-aci să alunece de pe cal, se agățase și mai strâns de tatăl său, de parcă ea însăși ar fi fost în primejdie să cadă.

Bătrânul privea cu o îngrijorare mohorâtă și dureroasă fața îmbujorată a fiicei sale, și simțăminte de milă, de gelozie, de regret chiar, se strecurară în toate ridurile de pe fața lui chinuită. Iar când sclipirea neobișnuită a ochilor domnișoarei Julie, țipătul pe care îl scosese și gestul convulsiv al degetelor ei îi dezvăluiră de-a binelea tainica iubire, fără îndoială că el avusese câteva foarte triste presimțiri pentru viitor, căci chipu-i căpătă atunci o expresie jalnică.

În acea clipă, sufletul tinerei Julie parcă ar fi trecut în cel al ofițerului. Un gând încă și mai crud decât toate cele ce-l înfricoșaseră pe bătrân îi crispa trăsăturile chipului suferind atunci când îl văzu pe d'Aiglemont că schimbă, trecând prin fața lor, o privire tainică cu Julie, ai cărei ochi se umeziseră și al cărei obraz căpătă o strălucire extraordinară. El o târî brusc pe fiica sa spre grădina Tuileries.

— Dar, tată, spunea ea, mai sunt încă în piața Carrousel regimente ce trebuie să continue manevrele.

— Nu, copila mea, toate trupele defilează.

— Cred că te înșeli, tată; ar fi trebuit ca domnul d'Aiglemont să le dea ordin să înainteze...

— Mi-e rău, draga mea, și nu mai pot să stau. Julie n-avu cum să se mai îndoiască de vorbele tatălui său, după ce își aruncă ochii asupra acelei fețe, căreia îngrijorările de părinte îi dădeau un aer abătut.

— Ți-e rău tare? îl întrebă ea indiferentă și cu gândul aiurea.

— Oare nu știi că fiecare zi este pentru mine ca un dar? răspunse bătrânul.

— Așadar, vrei iar să mă mâhnești vorbindu-mi de moartea ta? Eram atât de veselă! Nu vrei mai bine să-ți alungi gândurile astea amare și negre?

— Ah! exclamă tatăl, scoțând un suspin, copil răsfățat ce ești! Dar și inimile cele mai duioase sunt uneori foarte crude. Că vă închinăm viața noastră, că nu ne gândim decât la voi, că vă pregătim tihna, că ne jertfim bucuriile pentru toanele voastre, că vă adorăm, că vă dăruim până și sângele nostru, astea nu-nseamnă nimic, nu? Vai! da, voi primiți totul cu nepăsare. Ca să căpătăm pentru

totdeauna zâmbetul și dragostea voastră disprețuitoare, ar trebui să avem puterea lui Dumnezeu. Și până la urmă, vine un altul! un iubit, un soț – și ne răpește inima voastră.

Uluită, Julie își privi tatăl, care pășea încet, aruncându-i priviri posomorâte.

— Și vă mai și ascundeți de noi, urmă el, ba poate chiar și de tine însăși...

— Tată, ce tot spui?

— Mă gândesc, Julie, că ai secrete față de mine. Iubești, continuă repezit bătrânul, băgând de seamă că fiica lui începuse să se îmbujoreze. Ah! Nădăjduiam să te văd alături de bătrânul tău tată până la moartea lui, nădăjduiam să te țin fericită și strălucitoare lângă mine! Să te admir așa cum erai tu odinioară. Necunoscându-ți soarta, aș fi putut să cred că te așteaptă un viitor liniștit; acum, însă, mi-e cu neputință să duc cu mine o speranță de fericire pentru viața ta, de vreme ce-l iubești mai mult pe colonel decât îl iubești pe vărul tău. N-am cum să mă mai îndoiesc.

— Și de ce n-ar trebui să-l iubesc? exclamă ea, cu o vie expresie de curiozitate.

— Ah, scumpă Julie, n-ai să mă înțelegi! răspunse tatăl, suspinând.

— Spune-mi, totuși! izbucni ea, făcând fără să vrea un gest de răzvrătire.

— Ei bine, copila mea, ascultă-mă. Adeseori tinerele fete își creează imagini mărețe, fermecătoare, chipuri cu totul ideale, și își făuresc idei himerice despre oameni, despre sentimente, despre lume; apoi, naive, ele atribuie unui oarecare desăvârșire pe care le-au visat și se încred în el; și astfel iubesc în bărbatul ce și-l aleg această făptură imaginară; dar, mai târziu, când e prea târziu ca să se mai smulgă din nenorocire, înșelătoarea aparență pe care au înfrumusețat-o, primul lor idol, în sfârșit, se schimbă într-un schelet odios. Julie, mai degrabă aș vrea să te văd îndrăgostită de un moșneag, decât să te văd îndrăgostită de colonel. Ah! Dacă ai putea să te închipui cu zece ani mai târziu în viață, i-ai da dreptate experienței mele. Îl cunosc pe Victor: hazul lui e un haz lipsit de spirit, un haz de cazarmă, el n-are nici un talent și e cheltuitor. E unul dintre acei oameni pe care Cerul i-a creat ca să înfulece și să mistuie patru mese pe zi, să doarmă, să iubească pe cea dintâi venită și să se bată. Nu pricepe nimic din viață. Inima lui bună, pentru că are, într-adevăr, o inimă bună, l-ar putea împinge să-și dea punga unui nenorocit sau unui camarad; dar e un fluieră-vânt, dar nu-i dăruit cu acea gingăsie sufletească ce ne face sclavii fericirii unei femei, dar e ignorant, egoist... Există mulți asemenea *dar*.

— Totuși, tată, trebuie să aibă ceva minte și haruri, de vreme ce-a fost făcut colonel...

— Scumpa mea, Victor va rămâne colonel toată viața lui. Eu n-am văzut încă pe nimeni care să mi se pară demn de tine, urmă bătrânul, cu un fel de entuziasm.

Se opri o clipă, o contemplă pe fiica lui și adăugă:

— Buna mea Julie, tu ești încă prea tânără, prea plăpândă, prea gingașă pentru a îndura grijile și necazurile căsătoriei. L'Aiglemont a fost răsfățat de părinții lui, tot așa cum ai fost și tu de mama ta și de mine. Cum să nădăjduiesc că v-ați putea înțelege amândoi, cu niște firi atât de diferite, ale căror tiranii vor fi de neîmpăcat? Tu vei fi ori victimă, ori tiran. Amândouă destinele aduc o sumă egală de suferințe în viața unei femei. Dar tu ești blândă și modestă, tu te vei încovoia întâi. În sfârșit, spuse el cu o voce emoționată, ai o simțire duioasă, care nu va fi apreciată cum se cuvine, și-atunci... Nu isprăvi, căci îl podidiră lacrimile.

— Victor, reluă el după o pauză, va răni neprihănitele însușiri ale sufletului tău tânăr. Eu îi cunosc pe militari, Julie; am trăit în armată. Rareori inima unor asemenea oameni izbutește să înfrângă deprinderile pricinuite fie de nenorocirile în mijlocul cărora trăiesc, fie de întâmplările vieții lor de aventurieri.

— Așadar, tată, replică Julie, pe un ton jumătate serios, jumătate glumeț, ai vrea să-mi înfrâng sentimentele și să mă căsătoresc pentru tine, nu pentru mine?

— Să te căsătorești pentru mine? exclamă tatăl, cu un gest de minunare; pentru mine, cel căruia în curând, fata mea, nu-i vei mai auzi glasul atât de prietenește dojenitor? Totdeauna i-am văzut pe copii atribuind unui sentiment personal sacrificiile pe care le fac pentru ei părinții! Căsătorește-te cu Victor, Julie dragă. Într-o zi, vei deplânge amar nulitatea lui, nechibzuința lui, egoismul lui, lipsa lui de delicatețe, nătângia lui în dragoste, și mii de alte suferințe pe care ți le va pricinui. Atunci, să-ți aduci aminte că, aici, sub acești copaci, glasul profetic al bătrânului tău tată a răsunat zadarnic la urechile tale!

Bătrânul tăcu, o surprinsese pe fiica sa dând din cap îndărătnică. Făcură împreună cei câțiva pași până la grilajul unde era oprită trăsură lor. În timp ce mergeau în tăcere, tână domnișoară examină pe furiș chipul tatălui său și treptat-treptat fața ei supărată se îmbună. Adânca durere săpată pe fruntea lui

plecată spre pământ îi făcu o vie impresie.

— Îți făgăduiesc, tată, spuse ea cu o voce dulce și emoționată, că n-am să-ți mai pomenesc de Victor până ce nu-ți vei schimba singur părerile nefavorabile pe care le ai despre el.

Bătrânul își privi fata uimit. Două lacrimi ce i se aprinseră în ochi se rostogoliră de-a lungul obrazilor brăzdați de riduri. Nu putu s-o îmbrățișeze pe Julie în fața lumii dimprejur, îi strânse însă mâna cu dragoste. Când se urcă din nou în trăsură, toate gândurile negre ce i se îngrămădiseră pe frunte pieriră cu desăvârșire.

Înfățișarea puțin tristă a fiicei sale nu-l mai neliniști atunci tot atât cât nevinovata bucurie al cărei secret îi scăpase tinerei Julie în timpul trecerii în revistă a trupelor.

Soția

În primele zile ale lunii lui martie 1814, la nici un an de la această trecere în revistă a împăratului, o caleașcă gonia pe drumul de la Amboise la Tours. Plecând de sub bolta verde a nucilor care ascund poșta de la Frillière, trăsură fu condusă cu o asemenea iuțeală, încât într-o clipă ajunse la podul construit peste Cise, la revărsarea acestui râu în Loara, și acolo se opri. Unul dintre șleauri se rupse din pricina iuțelii năvalnice cu care, la porunca stăpânului său, tânărul surugiu îi gonise pe cei patru cai, cei mai viguroși din câți se aflau la stația de poștă. Astfel, datorită acestei întâmplări, cele două persoane care se aflau în caleașcă, trezindu-se, avură răgazul să contemple una dintre cele mai frumoase priveliști ce le pot înfățișa fermecătoarele țărături ale Loarei.

La dreapta, călătorul îmbrățișează într-o privire toate meandrele râului Cise, care ca un șarpe argintiu se strecoară prin iarba pajiștilor, căreia întâile fire de primăvară îi dădea atunci culorile smaraldului.

La stânga, Loara apărea în toată măreția ei. Nenumăratele fațete ale câtorva unduiri, stârnite de o briză matinală destul de rece, reflectau sclipirile soarelui peste vastele întinderi de apă pe care le desfășoară maiestuosul râu. Ici-colo, ostroave înverzite se înșiruie pe luciul apelor, ca nestematele într-un colier. De cealaltă parte a fluviului, cele mai frumoase câmpii din Touraine își desfășoară

comorile cât vezi cu ochii. În depărtare, ochiul nu întâlnește alte stavile decât colinele ce domină valea râului Cher, ale căror culmi trasau în acea clipă dungi de lumină sub azurul străveziu al cerului. Printre frunzișurile gingașe ale insulelor, în fundul tabloului, orașul Tours pare că iese, ca Veneția, din adâncul apelor. Campanilele bătrânei lui catedrale se avântă în văzduhuri, unde se atingeau în clipa aceea cu fantasticele năluciri întruchipate de câțiva nori alburii.

Dincolo de podul pe care era oprită trăsura, călătorul zărește înaintea lui, de-a lungul Loarei până la Tours, un lanț de stânci care, printr-un capriciu al naturii, pare a fi fost pus acolo ca să stăvilească fluviul, ale cărui valuri rod neconținut piatra, spectacol ce totdeauna îl minunează pe călător. Satul Vouvray se află cuibărit parcă în strungile și în fundăturile acelor lanțuri stâncoase, care încep să descrie o cotitură înaintea podului de peste Cise. Apoi, de la Vouvray până la Tours, înfricoșătoarele prăpăstii ale acestui povârniș rupt sunt locuite de neamuri de podgoreni. Pe alocuri, există câte trei rânduri suprapuse de case, săpate în stâncă și legate între ele prin niște scări abrupte, tăiate tot în piatră. Deasupra unui acoperiș, o fetiță cu fustă roșie aleargă prin grădina casei. Fumul din horn se înalță dintre coardele și lăstarii tineri ai unei vițe de vie. Podgorenii sapă pământurile perpendiculare. O bătrână, stând liniștită pe o bucată de stâncă prăvălită, învârtește la vârtelnița ei, sub florile unui migdal, privește călătorii ce trec pe dedesubt și zâmbește de spaima lor. Pe ea n-o mai îngrijorează crăpăturile pământului și nici ruina unui zid vechi ce stă să cadă și ale cărui temelii nu mai sunt ținute decât de rădăcinile încolăcite ale unei mantii de iederă. Ciocanul fugarilor face să răsunе bolțile pivnițelor din văzduh. În sfârșit, pământul este pretutindeni cultivat și rodește pretutindeni în acele locuri unde natura n-a vrut să-i dea trudei omenеști pământ.

Astfel, nimic nu se poate asemui, de-a lungul Loarei, cu bogata panoramă pe care Touraine o înfățișează acolo ochilor călătorului. Întreitul tablou al scenei, ale cărei aspecte le-am schițat doar, prilejuiește sufletului unul dintre acele spectacole ce se înscriu pentru totdeauna în amintire; și, pentru un poet ce se va fi bucurat de priveliștea lor, ele vor reveni adesea în visurile lui spre a-i reconstrui ca-n povești romanticele viziuni.

În clipa când trăsura ajungea pe podul de peste Cise, mai multe bărci cu pânze albe ieșiră în larg dintre insulele de pe Loara, dând un nou farmec fermecătoarei priveliști. Mirosul de sălcii de pe malurile fluviului își adăuga

miresmele la puternica aromă ce-o lăsa boarea jilavă a apelor. Păsările umpleau văzduhurile cu vioaiile lor concerte; cântecul monoton al unui păstor de capre revărsa peste toate o vagă melancolie, în vreme ce strigătele luntrașilor prevesteau de departe o grea strădanie. Aburi domoli, plutind agale împrejurul copacilor presărați în acest vast peisaj, imprimau naturii o ultimă vrajă. Era Touraine în toată splendoarea ei, și primăvara în toată strălucirea.

Această parte a Franței, singura pe care armatele străine nu amenințau încă s-o tulbure, era în acele vremuri singura care rămăsese liniștită și s-ar fi putut spune că sfida invazia.

Un cap acoperit cu un chipiu se ivi din caleașcă de îndată ce ea se opri; numaidecât un militar nerăbdător deschise portiera și sări în drum, gata parcă să-l mustre pe surugiu. Dar îndemânarea cu care acesta repara hamul rupt îl potoli pe colonelul conte d'Aiglemont, care se întoarse spre portieră întinzându-și brațele ca pentru a-și destinde mușchii amorțiți; căscă, privi peisajul și puse mâna pe brațul unei tinere doamne învăluită cu grijă într-o *vitchoura*.

— Micuța mea, îi spuse el cu glas răgușit, trezește-te să privești locurile! Sunt magnifice.

Julie d'Aiglemont scoase capul din caleașcă. Purta o căciulită de jder, iar cutele mantilei îmblănite, în care era înfășurată, o ascundeau atât de bine, încât nu i se mai putea vedea decât fața. Julie d'Aiglemont nu mai semăna cu tânăra domnișoară ce se grăbea odinioară, veselă și fericită, spre defilarea de la Tuileries. Chipu-i, încă gingaș, nu mai avea culorile trandafirii care îi dădeau altădată o strălucire așa de frumoasă. Câteva bucle de păr negru, întinse de umezeala nopții, îi sporeau și mai mult strălucirea albă a feței, de pe care viața părea stinsă. Totuși, ochii ardeau de un foc nefiresc; de sub pleoape, însă, câteva umbre vineții se zugrăveau pe obrajii obosiți. Privi cu indiferență câmpiile dinspre Cher, Loara și ostroavele ei, orașul Tours și lanțurile de stânci de la Vouvray; apoi, nemaivrând să privească și fermecătoarea vale a Cisei, se cuibări zorită în umbra caleștii și spuse cu un glas care, în aerul tare al munților, păru extrem de slab:

— Da, e admirabil.

După cum se putea vedea, izbutise, spre propria-i nenorocire, să-l biruie pe tatăl său.

— Julie, nu ți-ar plăcea să trăiești aici?

— Oh, aici sau oriunde! spuse ea cu nepăsare.

— Ți-e rău? o întrebă colonelul d'Aiglemont.

— Deloc, răspunse tânăra doamnă, cu o vioiciune de-o clipă.

Îl contemplă zâmbind pe soțul său și adăugă:

— Mi-e somn.

Deodată, se auzi un galop de cal. Victor d'Aiglemont lăsă mâna soției sale și întoarse capul spre cotitura pe care-o face drumul în acel loc. Din clipa când colonelul nu o mai privi pe Julie, expresia de voieșie pe care tânăra doamnă o imprimase palidei ei figuri dispăru, de parcă s-ar fi stins brusc o lumină sub razele căreia s-ar fi aflat până atunci. Nesimțind nici dorința de a mai privi peisajul, nici curiozitatea de a ști cine era călărețul al cărui cal galopa atât de aprig, se așeză la loc în colțul caleștii și ochii i se pironiră pe crupa cailor, fără a trăda nici un fel de sentiment. Avea o înfățișare tot atât de tâmpă ca a unui țăran breton ascultând predica parohului său.

Un bărbat tânăr, călare pe un cal de mare preț, se ivi brusc de după un pâlă de plop și de măceși în floare.

— E un englez, spuse colonelul.

— Oh! Dumnezeu, da, generale! zise surugiul. E din șleahta garsilor⁴ care cică vor să mănânce Franța.

Necunoscutul era unul dintre străinii ce se nimeriseră pe continent atunci când Napoleon i-a arestat pe toți englezii, ca represalii după atentatul săvârșit împotriva dreptului ginților de către cabinetul de la Saint-James, după ruptura tratatului de la Amiens. Supuși bunului plac al puterii imperiale, acești prizonieri n-au rămas toți la domiciliile unde fuseseră arestați, nici în cele pe care avuseseră la început libertatea să și le aleagă. Cei mai mulți dintre cei ce locuiau acum în Touraine fuseseră transferați aici din diverse puncte ale imperiului, unde șederea lor părase a compromite interesele politicii continentale.

Tânărul ostatic care-și plimba la acel ceas plictisul matinal era o victimă a puterii birocratice. De doi ani, un ordin dat de la ministerul relațiilor externe îl smulsese din clima de la Montpellier, unde ruperea păcii îl surprinsese în timp ce se trata de o afecțiune de piept. Din clipa în care tânărul recunoscă un militar în persoana contelui d'Aiglemont, se grăbi să-i evite privirile, întorcându-și destul de brusc capul către pajiștile dinspre Cise.

— Toți englezii ăștia sunt de-o obrăznicie de parcă întreg globul ar fi al lor,

bombăni colonelul. Noroc că Soult are să le tragă câteva scatoalce.

Trecând pe lângă caleașcă, prizonierul își aruncă privirile înlăuntrul trăsurii. Cu toată repeziciunea acelei priviri, el putu să admire expresia de melancolie ce dădea feței îngândurate a contesei nu știu ce atracție vagă. Sunt mulți bărbați care-și simt inima adânc mișcată numai când văd o femeie apăsată de suferință; durerea li se pare o făgăduială de statornicie și de iubire.

Cufundată cu totul în contemplarea unei perne a trăsurii, Julie nu luă seama nici la cal, nici la călăreț. Șleaul hamului fusese reparat bine și repede. Contele se urcă la loc în trăsură. Surugiul se strădui să recâștige timpul pierdut, și-i purtă cât mai iute pe cei doi călători pe digul de pe latura șoselei mărginite de cleanțurile abrupte, la sânul cărora se coc vinurile de Vouvray, de unde se ridică atâtea case frumoase, unde se arată din depărtare ruinele atât de celebrei mănăstiri Marmoutier, schimnicia sfântului Martin.

— Cam ce-o fi vrând de la noi milordul ăsta străveziu? exclamă colonelul întorcând capul ca să se încredințeze că acel călăreț, care de la podul de peste Cise se ținea după trăsură, era tânărul englez.

Dar, întrucât necunoscutul nu încălca nici o regulă de politețe plimbându-se pe drumeagul de pe dig, colonelul se așeză la loc în colțul trăsurii, după ce aruncase o privire mânioasă spre englez. Nu putu totuși, în ciuda vrăjmășiei sale involuntare, să nu ia seama la frumusețea calului și la grația călărețului.

Tânărul avea una dintre acele figuri britanice a căror culoare este atât de suavă, iar pielea atât de gingașă și atât de albă, încât ești ispitit uneori să presupui că aparțin făpturii delicate a unei tinere domnișoare. Era blond, subțire și înalt. Îmbrăcămintea lui avea acea linie rafinată și impecabilă, ce caracterizează pe oamenii eleganți din austera Anglie. S-ar fi putut spune că se înroșea mai degrabă de rușine decât de plăcerea de a o privi pe contesă. O singură dată Julie ridică ochii spre străin; o făcu însă oarecum silită de soțul său, care voise s-o determine să admire picioarele unui cal de rasă pură.

Ochii doamnei Julie îi întâlniră atunci pe cei ai timidului englez. Din acea clipă, gentilomul, în loc să-și îndemne calul să meargă cât mai aproape de trăsură, rămase cu câțiva pași mai în urmă. Contesa abia îl privi pe necunoscut. Nu văzu nici una dintre perfecțiunile omenești sau cabaline ce-i fuseseră semnalate, și se lăsă iar în fundul trăsurii, după ce schițase o ușoară mișcare de sprâncene, ca pentru a-și aproba soțul.

Colonelul adormi din nou, și cei doi soți sosiră la Tours fără a-și mai fi spus

vreo vorbă și fără ca fermecătoarele priveliști ale schimbătoarei scene prin care călătoreau să fi atras o singură dată atenția doamnei Julie. În vreme ce soțul său picotea, doamna d'Aiglemont îl privi de mai multe ori. Când îi aruncă ultima privire, o zdruncinătură făcu să cadă pe genunchii tinerei doamne un medalion ce-l purta agățat la gât cu un lănțișor de doliu, și portretul tatălui său îi apărui deodată. La vederea lui, lacrimile, până atunci reprimite, se rostogoliră din ochii ei.

Englezul zări, poate, dărele strălucitoare pe care aceste lacrimi le lăsară o clipă pe obraji palizi ai contesei, dar pe care vântul le uscă numaidecât.

Însărcinat de împărat să transmită niște ordine mareșalului Soult, care avea să apere Franța de invazia începută de englezi în Bearn, colonelul d'Aiglemont profita de acea misiune pentru a-și pune la adăpost soția față de primejdiile ce amenințau pe atunci Parisul, ducând-o la Tours, la o bătrână rudă a lui. Nu peste mult, trăsura ajunsese pe caldarâmul din Tours, trecu podul, intră pe Strada Mare, și opri în fața vechiului castel unde locuia fosta marchiză de Listomère-Landon.

Marchiza de Listomère-Landon era una dintre acele frumoase bătrâne, cu obrazul palid, cu părul alb, cu zâmbetul pe buze, părând că poartă jupoane cu cercuri și având totdeauna pe cap o bonețică de o modă necunoscută. Portrete septuagenare ale veacului lui Ludovic al XV-lea, aceste femei sunt aproape totdeauna pline de duioșie, ca și cum încă ar mai iubi; mai mult bisericose decât cucernice, și mai puțin cucernice decât par; mirosind totdeauna a pudră à *la maréchale*, povestind frumos, bârfind și mai frumos, și râzând mai mult de o amintire, decât de o glumă. Actualitatea le displace.

Când o bătrână cameristă veni să-i anunțe marchizei (căci, într-adevăr, doamna de Listomère-Landon urma să-și reia în curând titlul) vizita unui nepot pe care nu-l mai văzuse de la începutul războiului cu Spania, își scoase repede ochelarii, închise *Galerie de l'ancienne Cour*, cartea ei favorită; regăsi apoi o brumă de sprinteneală pentru a ajunge pe peronul de la intrarea castelului în clipa când cei doi soți urcau scările.

Mătușa și nepoata schimbă o privire rapidă.

— Bună ziua, dragă mătușă, strigă colonelul, îmbrățișând-o pe bătrâna doamnă și sărutând-o în grabă. Ți-aduc să păzești o tânără făptură. Îți încredințez comoara mea. Julie nu-i nici cochetă, nici geloasă; e dulce ca un înger... N-are să se strice aici, nădăjduiesc, încheie el.

— Răutate ce ești! răspunse marchiza, aruncându-i o privire ghidușă.

Și bătrâna se grăbi, ea întâi, cu un fel de grație binevoitoare, s-o îmbrățișeze pe Julie, care stătea îngândurată și părea mai degrabă încurcată decât curioasă.

— Hai să facem cunoștință, drăguța mea! zise marchiza. Nu te sfii de mine, eu mă străduiesc să nu fiu niciodată bătrână cu cei tineri.

Până să ajungă în salon, marchiza, după obiceiurile din provincie, poruncise deja să se pună masa pentru cei doi oaspeți; contele însă îi curmă vorba mătușii, spunându-i pe un ton serios că nu va putea să rămână la ea decât exact atâta timp cât îi va trebui surugiului ca să schimbe caii. Cele trei rubedenii intrară, deci, cât mai repede în salon, și colonelul de-abia avu răgaz să-i povestească mătușă-sii evenimentele politice și militare care-l sileau să-i ceară un adăpost pentru tânăra lui soție.

În timp ce el vorbea, mătușa se uita când la nepot, care povestea neîntrerupt, când la nepoată, a cărei paloare și tristețe i se părură pricinuite de acea despărțire silită. Ea părea că-și zice: „He, he! Tinerii ăștia se iubesc!“.

În acea clipă, niște plesnete de bici răsunară în străvechea curte tăcută, ale cărei pietre de pavaj erau încadrate de smocuri de iarbă. Victor o îmbrățișă din nou pe marchiză și ieși grăbit din casă.

— Adio, scumpa mea, spuse el sărutându-și soția, care-l urmase până la trăsura.

— Oh, Victor, lasă-mă să te însoțesc mai departe, spuse ea cu o voce dulce, n-aș vrea să te părăsesc...

— Crezi că se poate?

— Ei bine, răspunse Julie, adio, de vreme ce așa vrei tu.

Trăsura dispăru.

— Așadar, îl iubești pe bietul meu Victor? o întrebă marchiza pe nepoata sa, cercetând-o cu una dintre acele priviri atotștiutoare pe care femeile bătrâne le aruncă tinerilor.

— Vai, doamnă, răspunse Julie, oare nu trebuie să-l iubești într-adevăr pe un bărbat ca să-l iei în căsătorie?

Această ultimă frază fu rostită pe un ton de-o naivitate ce trăda fie o inimă pură, fie niște taine adânci. Era însă greu pentru o femeie care fusese prietenă cu Duclos și cu mareșalul de Richelieu să nu caute să descopere taina tinerei căsnicii. Mătușa și nepoata se aflau în acea clipă în pragul porții celei mari și priveau după caleașca ce dispărea în goană. Ochii contesei nu exprimau iubire,

așa cum credea marchiza. Buna doamnă era provensală, iar iubirile-i fuseseră aprige.

— Vasăzică, te-ai lăsat aiurită de nepricopsitul de nepotu-meu? o întrebă ea pe nepoată.

Contesa tresări fără să vrea, căci tonul și privirea acestei bătrâne cochete părură a-i dovedi o cunoaștere a caracterului lui Victor mai bine decât îl cunoștea ea. Doamna d'Aiglemont, tulburată, se învăluie deci în acea prefăcătorie stângace, întâiul adăpost al inimilor naive și suferinde. Doamna de Listomère se arată mulțumită de răspunsurile tinerei Julie; se gândi însă cu bucurie că singurătatea are să-i fie înveselită de-o taină de dragoste, căci i se păru că nepoata e amestecată în vreo intrigă amuzantă.

Când doamna d'Aiglemont se află într-un mare salon, acoperit cu tapiserii încadrate cu ciubuce aurite, și după ce se așează în fața unui foc strașnic, ferită de curenții *fenestrali* printr-un paravan chinezesc, nu mai izbuti să-și înfrângă tristețea. Era greu ca veselia să se poată naște sub niște lambriuri așa de bătrâne, între acele mobile seculare. Totuși, tânăra pariziancă simți un fel de plăcere să pătrundă în singurătatea adâncă și în solemnă tăcere a provinciei. După ce schimbă câteva cuvinte cu bătrâna mătușă, căreia cândva îi scrisese o scrisoare de tânăra căsătorită, rămase tăcută de parcă ar fi ascultat o muzică de operă. De-abia după vreo două ore de liniște vrednică de mănăstirea de la Trappe, ea își dădu seama de nepolitețea sa față de bătrâna-i mătușă și își aminti că nu-i dăduse decât niște răspunsuri reci. Doamna de Listomère respectase tăcerea nepoatei, din acel instinct plin de farmec ce-i caracterizează pe oamenii vechiului regim. În clipa de față, bătrâna doamnă tricota. Ce-i drept, ieșise de câteva ori din încăpere ca să se îngrijească de o anume cameră *verde* în care urma să se culce contesa și unde slugile casei așezau bagajele; își reluasă însă locul într-un mare fotoliu și o privea pe tânăra doamnă pe furiș. Rușinându-se că se lăsase furată de copleșitoarele-i gânduri, Julie se sili să-și ceară iertare glumind.

— Copila mea dulce, cunosc durerea văduvelor, răspunse mătușa.

Ar fi trebuit să ai patruzeci de ani ca să ghicești ironia pe care o exprimă buzele bătrânei doamne.

A doua zi, contesa se simți mult mai bine și putu să stea de vorbă. Doamna de Listomère începea să spere că o va putea domestici pe această tânăra de curând măritată, pe care la prima vedere o socotise o ființă sălbatică și stupidă;

îi povesti despre distracțiile locale, despre balurile și despre casele unde se puteau duce. Toate întrebările puse de marchiză în ziua aceea n-au fost decât curse pe care, ca într-o veche deprindere căpătată la Curte, nu s-a putut abține să le întindă nepoatei sale pentru a-i cunoaște caracterul. Julie a rezistat tuturor stăruințelor ce i-au fost făcute vreme de câteva zile, de a merge să se distreze undeva. Așa că, în ciuda dorinței de a-și plimba, mândră, frumoasa nepoată, bătrâna doamnă renunță până la urmă să mai insiste s-o scoată în lume. Contesa găsisese un pretext pentru singurătatea ei și pentru tristețea ei, în mahnirea pe care i-o pricinuise moartea tatălui său, după care mai purta încă doliu.

Peste vreo opt zile, doamna de Listomère admira blândețea îngerească, grațiile modeste, spiritul îngăduitor al contesei Julie și începu s-o preocupe nespus tainica melancolie ce consuma inima ei tânără. Contesa era una dintre acele femei născute să fie îndrăgite și care par că aduc cu ele fericirea. Tovărășia ei deveni atât de dulce și de prețioasă doamnei de Listomère, încât bătrâna o îndrăgi cu totul pe nepoata sa și nu mai voia să se despartă de ea. O lună a fost de ajuns pentru a se stabili între ele o prietenie veșnică. Bătrâna doamnă remarcă, nu fără surprindere, schimbările din fizionomia doamnei d'Aiglemont. Culoarele vii ce-i luminau fața se stinseră treptat și figura ei căpătă niște tonuri șterse și palide. Pierzându-și strălucirea de mai înainte, Julie devenea mai puțin tristă. Uneori, bătrâna trezea câte un avânt de voieșie sau câte o izbucnire de râs dezlănțuit la tânăra sa rudă, dar acestea erau curmate brusc de un gând întunecat. Ea ghici că nici amintirea tatălui său, nici lipsa lui Victor nu constituiau cauza profunde melancolii ce pune un vâl pe viața nepoatei sale; și se gândi la atâtea lucruri sumbre, încât îi fu greu să se oprească la adevărata pricină a răului, căci noi nu izbutim poate să descoperim adevărul decât întâmplător. Într-o zi, în sfârșit, sub ochii mătușii sale uimite, Julie lăsă să se vadă o uitare totală a căsniciei ei, o nebunie de fată zburdalnică, o candoare de spirit, o naivitate copilărească vrednică de primii ani ai vieții, întreg acel spirit delicat și adesea atât de profund ce-i caracterizează pe tinerii din Franța. Doamna de Listomère se hotărî atunci să sondeze acest suflet, a cărui fire ciudată echivala cu o disimulare de nepătruns. Se lăsase seara, cele două doamne ședeau pe scaun lângă o fereastră ce dădea spre stradă, Julie luase un aer gânditor; un om călare trecu prin fața lor.

— Iată o victimă de-a ta, spuse bătrâna doamnă. Doamna d'Aiglemont o privi cu o nedumerire îngrijorată.

— E un tânăr englez, un gentilom, onorabilul Arthur Ormond, fiul cel mare al lordului Grenville. Povestea lui e interesantă. A venit la Montpellier în 1802, nădăjduind că aerul de acolo, unde fusese trimis de medici, îl va vindeca de o boală de piept ce amenința să-l ucidă. Ca și ceilalți compatrioți ai săi, a fost arestat de Bonaparte când cu războiul, căci monstrul acela nu se poate simți liniștit dacă nu se războiește. Ca să se distreze, tânărul englez a început să-și studieze boala, socotită mortală. Treptat-treptat, a prins gustul anatomiei și al medicinei; s-a pasionat de acest soi de arte, ceea ce-i foarte neobișnuit pentru un om de rangul lui; dar regentul nu s-a ocupat și el de chimie? Pe scurt, domnul Arthur a făcut progrese, uluitoare chiar și pentru profesorii de la Montpellier; studiul i-a ușurat captivitatea și, totodată, s-a vindecat complet. Se pretinde că a stat timp de doi ani fără să vorbească, respirând rar, culcat într-un staul, bând lapte de la o vacă adusă din Elveția și hrănindu-se cu frunze de hreaniță. De când se află la Tours, n-a vizitat pe nimeni, e mândru ca un păun; tu, însă, pesemne că l-ai cucerit, căci doar nu pentru mine s-o fi plimbând pe sub ferestrele noastre de două ori pe zi, de când te afli tu aici... Fără îndoială că te iubește!

Aceste ultime cuvinte o treziră pe contesă ca prin farmec. Fără să vrea, făcu un gest și schiță un zâmbet care o surprinseră pe marchiză. Departe de a manifesta acea satisfacție instinctivă resimțită chiar și de femeia cea mai severă când află că un bărbat suferă pentru ea, privirea doamnei Julie era aspră și rece. Fața ei arăta un sentiment de repulsie vecin cu groaza. O atare aversiune nu era cea pe care o femeie îndrăgostită o arată față de întreaga lume, de dragul unei singure ființe: ea știe atunci să râdă și să glumească; nu, Julie era în acea clipă ca o făptură pe care amintirea unei amărăciuni prea crud trăite o face să mai simtă încă durerea.

Mătușa, convinsă pe deplin că nepoata nu-l iubește pe nepotul său, rămase uluită descoperind că, de fapt, nu iubea pe nimeni. Se cutremură constatând că Julie e o inimă dezamăgită, o tânără femeie căreia experiența unei zile, a unei nopți, poate, îi fusese de ajuns pentru a-și da seama de nulitatea lui Victor.

„Dacă-l cunoaște, s-a isprăvit, gândi ea, nepotu-meu are să îndure în curând toate neplăcerile căsătoriei.“

Și își propuse s-o convertească pe Julie la doctrinele monarhice ale veacului lui Ludovic al XV-lea; dar, câteva ceasuri mai târziu, ea află, sau mai degrabă ghici, situația, destul de obișnuită în lumea căreia contesa îi datora melancolia

sa.

Julie deveni deodată îngândurată și se retrase în camera ei mai devreme ca de obicei. După ce camerista o dezbracă și o lăasă gata de culcare, rămase în fața sobei, tolănită pe o ducesă de catifea galbenă, mobilă veche tot atât de prielnică celor cu sufletul mândnit, cât și celor fericiți; plânse, oftă, cugetă; se așeză apoi la o masă, luă o hârtie și începu să scrie. Orele trecură repede, destăinuirile pe care Julie le făcea în acea scrisoare păreau că o costă mult, fiecare frază aducea lungi clipe de reverie; deodată, tânăra doamnă izbucni în plâns și se opri. În acea clipă, orologiile bătura orele două. Capul contesei, greu ca al unei muribunde, se înclină pe piept; apoi, când îl ridică iar, Julie o văzu pe mătușa sa ivindu-se deodată, ca o ființă ce s-ar fi desprins din tapiseria de pe pereți.

— Ce ai tu, copila mea? o întrebă marchiza. De ce stai așa de târziu și, mai ales, de ce plângi singurică, la vârsta ta?

Se așeză fără nici o altă ceremonie lângă nepoata sa și fulgeră cu ochii scrisoarea începută.

— Îi scriai soțului tău?

— Oare știu eu pe unde se află? răspunse contesa.

Mătușa luă scrisoarea și o citi. Își adusesese ochelarii, presimțise că va avea nevoie de ei. Nevinovata făptură o lăasă să ia scrisoarea fără să facă nici cea mai mică obiecțiune. Nici lipsa de demnitate, nici vreun sentiment de vinovăție tănuită nu o făceau să fie atât de lipsită de energie; nu, mătușa sa se nimerise acolo într-unul din acele momente de criză când sufletul e fără vlagă, când totu-i indiferent, binele ca și răul, tăcerea ca și destăinuirea.

Asemenea unei tinere domnișoare virtuoză care-l acoperă cu dispreț pe cel îndrăgostit de ea, dar care, seara, se simte atât de tristă, atât de părăsită, încât îl dorește și vrea o inimă căreia să-și împărtășească suferințele, Julie lăasă, fără a spune un cuvânt, să se violeze pecetea pe care delicatețea o imprimă unei scrisori deschise, și stătu îngândurată, în timp ce marchiza citea:

„Scumpa mea Louisa, de ce-mi ceri de atâtea ori îndeplinirea celei mai nesocotite făgăduieli pe care și-o pot face două fete neștiutoare? Te întreb adesea, îmi scrii, de ce nu răspund, de șase luni, la întrebările tale. Dacă n-ai înțeles tăcerea mea, astăzi ai să-i ghicești poate pricina, aflând tainele pe care am să ți le dezvăluiesc. Le-aș fi înmormântat pentru totdeauna în adâncul inimii mele, dacă nu m-ai fi înștiințat despre apropiata ta căsătorie. Te vei căsători, Louisa. Gândul acesta mă înfioară. Biată fată, mărită-te; și, după câteva luni,

unul dintre cele mai sfâșietoare regrete ale tale va fi amintirea a ceea ce eram noi odinioară, când, într-o seară, la Écouen, stând amândouă sub cei mai înalți stejari ai muntelui, contemplam frumoasa vale de la picioarele noastre, admirând lumina soarelui în asfințit, învăluite în razele lui. Ne-am așezat pe un colț de stâncă și ne-am cufundat într-o vrajă urmată de cea mai dulce melancolie. Tu, mai întâi, ai socotit că soarele acela îndepărtat ne vorbea despre viitor. Eram atât de curioase și atât de nebune pe-atunci! Îți mai amintești, oare, de toate năzbâtiile noastre? Ne sărutam, ca doi îndrăgostiți, ziceam noi. Ne juram că aceea dintre noi care se va căsători dintâi îi va povesti amănunțit celelalte tainele himeneului, acele bucurii pe care inimile noastre copilărești ni le zugrăveau atât de ispititoare. Seara aceasta va fi o dezamăgire pentru tine, Louisa. Pe-acele vremuri erai tânără, frumoasă, fără nici o grijă, dacă nu fericită; un soț te va face, în puține zile, ceea ce eu am și ajuns; urâtă, suferindă și bătrână. Să-ți spun cât eram de mândră, de încântată și de bucuroasă că mă căsătoresc cu colonelul Victor d'Aiglemont – ar fi o nebulie! Și cum aș ști să-ți spun? Nu-mi mai amintesc nimic despre mine. În câteva clipe, copilăria mea a devenit un fel de vis. Purtarea mea, în ziua solemnă ce consfințea o legătură a cărei însemnătate n-o cunoșteam, n-a fost lipsită de reproșuri. Tata a încercat de mai multe ori să înfrâneze veselia mea, căci trăiam niște bucurii ce păreau nelalocul lor, iar vorbele mele se vedeau răutăcioase, tocmai pentru că erau fără răutate. Făceam mii de copilării cu vâlul acela nupțial, cu rochia și cu florile acelea. Când am rămas singură, seara, în camera în care fusesem condusă cu pompă, mă gândeam cu ce poznă să-l pun pe Victor în încurcătură; și, așteptându-l, inima-mi bătea ca în zilele acelea solemne de 31 decembrie, când mă strecuram pe furiș în salonul unde erau îngrămădite cadourile. Când soțul meu a sosit și a început să mă caute, râsul meu înăbușit, de sub mătăsurile ce mă acopereau, a fost ultima izbucnire a dulcii veselii ce însuflețea jocurile copilăriei noastre...”

Isprăvind de citit scrisoarea care, după un astfel de început, ar fi urmat să cuprindă considerații destul de triste, nobila doamnă își puse binișor ochelarii pe masă, scrisoarea alături, și pironi asupra nepoatei sale doi ochi verzui, a căror lumină limpede nu fusese încă stinsă de vârstă.

— Copila mea, spuse doamna de Listomère, o femeie măritată nu-i poate scrie astfel unei domnișoare, fără să încalce conveniențele...

— La același lucru mă gândeam și eu, răspunse Julie, întrerupând-o pe

mătuşa sa; şi mi-era ruşine de mine, în vreme ce citeai...

— Dacă la o masă nu ți se pare bun un anume fel de mâncare, nu trebuie să dezgusti pe nimeni, copila mea, urmă bătrâna cu bunătate, mai ales că, de la Eva până la noi, căsătoria a părut un lucru așa de minunat...

Julie luă scrisoarea și o aruncă în foc.

— Mama ta nu mai trăiește? întrebă doamna de Listomère.

Contesa tresări, apoi ridică încet capul și spuse:

— În ultimul an, adeseori am regretat-o pe mama; săvârșisem însă greșeala de a nu fi ținut seama de împotrivirea tatei, care nu și-l dorea ginere pe Victor.

O privi pe mătuşa ei și un fior de bucurie îi uscă lacrimile, când văzu aerul de bunătate ce lumina fața aceea bătrână. Întinse mâna spre marchiză, care părea că i-o cere; iar când degetele lor se împreună, cele două femei se înțeleseră pe deplin.

— Biată orfană! adăugă mătuşa.

Cuvântul acesta fu o ultimă rază de lumină pentru Julie. I se păru că aude încă o dată glasul profetic al tatălui său,

— Îți ard mâinile! Totdeauna-s așa? zise bătrâna doamnă.

— Numai de vreo șapte-opt zile m-a mai lăsat febra, răspunse ea.

— Aveai temperatură și nu mi-ai spus nimic!

— Am temperatură de un an încoace, răspunse Julie cu un fel de tulburare sfioasă.

— Așadar. Îngerașul meu dulce, reluă mătuşa, căsătoria n-a fost până acuma pentru tine decât o lungă durere?

Tânăra doamnă nu îndrăzni să răspundă, dar făcu un gest afirmativ ce trăda toate suferințele ei.

— Prin urmare, ești nefericită?

— Oh, nu, mătușă! Victor mă iubește și mă idolatrizează, iar eu îl ador, e-atât de bun!

— Da, îl iubești; dar fugi de el, nu-i așa?

— Da... câteodată... Mă caută prea des.

— Nu ești adesea tulburată, în singurătatea ta, de teamă să nu vină cumva la tine?

— Vai, da, mătușă! Dar îl iubesc, te-asigur.

— Nu te învinuiești singură, tainic, că nu știi sau că nu poți să împărtășești plăcerile lui? Uneori, nu te gândești deloc că iubirea legitimă e mai greu de

îndurat decât ar fi o pasiune vinovată?

— Oh, asta așa-i, spuse ea plângând. Oare cum de poți să ghicești totul, atunci când pentru mine totul este o taină? Simțurile mele sunt amorțite, n-am nimic în cap, în sfârșit, o duc greu. Sufletul mi-e apăsător de o teamă nedeslușită, care-mi îngheață sentimentele și mă învăluie într-o apatie necurmată. N-am glas să mă plâng și n-am cuvinte să-mi destăinuiesc chinul. Sufăr, și mi-e rușine că sufăr, când îl văd pe Victor fericit de ceea ce pe mine mă ucide.

— Toate astea nu-s decât copilării și fleacuri! exclamă bătrâna, al cărei chip uscat se însuflețește deodată de un zâmbet voios, ecou al bucuriilor din tinerețea ei.

— Uite, uite cum râzi de mine! spuse cu deznădejde tânăra doamnă.

— Așa am fost și eu, răspunse repezit marchiza. Acum, când Victor te-a lăsat singură, n-ai redevenit iarăși fetița liniștită, fără plăceri, dar și fără suferințe?

Julie deschise larg ochii năucite.

— În sfârșit, îngerul meu, îl adori pe Victor, nu-i așa? Ți-ar plăcea însă mai degrabă să-i fii soră decât soție, iar căsătoria, în sfârșit, nu ți-a izbutit deloc?

— Ei bine, da, mătușă. Dar de ce zâmbești?

— Oh, ai dreptate, biata mea copilă! În toate astea nu-i nimic prea vesel. Viitorul vostru va fi plin de multe nenorociri, dacă nu te iau sub protecția mea și dacă vechea mea experiență nu va ști să ghicească pricina atât de nevinovată a mâhnirilor tale. Nepotu-meu nu-și merită fericirea, tăntălău! Sub domnia preaiubitului nostru Ludovic al XV-lea, o tânără doamnă care s-ar fi aflat în situația în care ești tu și-ar fi pedepsit numaidecât soțul ce se poartă întocmai ca un soldățel neamț. Egoistul! Toți militarii tiranului ăstuia imperial sunt niște gugumani ignoranți. Iau brutalitatea drept galanterie, nu cunosc femeile, tot așa cum habar n-au să iubească; își închipuie că dacă a doua zi se duc la moarte, sunt scutiți în ajun să mai aibă vreo gingășie ori vreo atenție față de noi. Pe vremuri, se știa tot așa de bine și să iubești și să mori, la nevoie. Nepoată, am să ți-l șlefuiesc eu. Am să pun capăt tristeii neînțelegeri, destul de firească, ce v-ar face să vă urăți, să doriți divorțul; de nu cumva ai să mori de disperare până atunci.

Julie, tot atât de mirată pe cât era de năucită, o asculta pe mătușă-sa, surprinsă că aude niște vorbe a căror înțelepciune mai degrabă o presimțea decât o înțelegea, și foarte uimită că i se repetă prin gura unei rubedenii pline

de experiență, dar sub o formă mai blândă, obiecțiile pe care tatăl ei le ridicase împotriva lui Victor. Poate că avu atunci o intuiție limpede a viitorului său și simți, fără îndoială, povara nenorocirilor care urmau s-o ajungă, căci izbucni în lacrimi și se aruncă în brațele bătrânei doamne, spunându-i:

— Fii mama mea!

Mătușa nu plânse, căci Revoluția nu le mai lăsase doamnelor fostei monarhii decât puține lacrimi în ochi. Iubirile de odinioară și Teroarea de mai târziu le familiarizaseră cu cele mai sfâșietoare năpaste, în așa fel încât ele s-au deprins să păstreze în mijlocul dezastrelor vieții o demnitate rece, o afecțiune sinceră, dar fără exaltări, ce le îngăduie să rămână totdeauna credincioase etichetei și unei nobleți în atitudine, pe care noile moravuri au săvârșit marea greșeală de a le disprețui.

Bătrâna doamnă o luă pe tânăra contesă în brațe, o sărută pe frunte cu o duioșie și o gingășie ce se află mai adesea în manierele și în obiceiurile acestor doamne, decât în inima lor; o mângâie pe nepoata sa cu vorbe dulci, îi proroci un viitor fericit, o legănă cu visele iubirii, ajutând-o să se culce, de parcă ar fi fost chiar fata ei, o față scumpă ale cărei speranțe și mahniri deveniseră și ale sale; în nepoata sa se revedea pe sine tânără, se regăsea lipsită de experiență și frumoasă. Contesa adormi, fericită că a întâlnit o prietenă, o mamă, căreia de aci înainte îi va putea spune totul. A doua zi de dimineață, în clipa când mătușa și nepoata se îmbrățișau cu acea cordialitate adâncă și cu acel aer de înțelegere care dovedește un spor de sentiment, o mai desăvârșită legătură între două suflete, auziră pasul unui cal; întoarseră capul deodată și îl văzură pe tânărul englez care trecea încet, după obiceiul lui. Pesemne că făcuse anumite observații asupra vieții pe care-o duceau cele două femei singuratice, căci niciodată nu întârzia să se arate exact la vremea dejunului sau a cinei lor. Calul își încetineea pasul, fără a mai avea nevoie să fie strunit; și, în intervalul de timp necesar pentru a străbate distanța dintre cele două ferestre de la sufragerie, Arthur arunca înlăuntru o privire melancolică, cel mai adesea ignorată de către contesă, care nu-i acorda nici o atenție. Dar, deprinsă cu acele curiozități meschine ce se agață până și de cele mai mărunte lucruri spre a însufleți viața de provincie, și de care spiritele superioare se apără anevoie, marchiza se distra pe seama dragostei timide și serioase exprimată tacit de englez. Acele priviri periodice deveniseră obișnuite pentru ea și, în fiecare zi, bătrâna doamnă semnala trecerea lui Arthur cu mereu alte glume. Așezându-se la masă, cele

două femei îl priveau în același timp pe insular. De data aceasta ochii doamnei Julie și cei ai lui Arthur se întâlneau, exprimând un sentiment atât de precis, încât tânăra contesă se înroși. Englezul își îndemna îndată calul și plecă în galop.

— Dar, doamnă, o întrebă Julie pe mătușa sa, ce-i de făcut? Trebuie să fie limpede pentru cei ce-l văd pe englezul acesta că eu...

— Da, răspunse mătușa, întrerupând-o.

— Oare nu i-aș putea spune să nu se mai plimbe așa?

— N-ar însemna, atunci, să-i dai de înțeles că a devenit primejdios? Și, de altminteri, cum poți să împiedici pe cineva să umble pe unde-i place? Măine nu vom mai lua masa în sala aceasta; când n-are să ne mai vadă aici, tânărul gentilom va înceta să te mai iubească prin fereastră. Iată, scumpa mea copilă, cum trebuie să se comporte o femeie care are experiența vieții.

Nenorocirea doamnei Julie însă trebuia să fie completă. Nici nu se sculaseră bine de la masă, când valetul lui Victor sosi pe neașteptate. Venea de la Bourges, în galopul calului, pe drumuri lăturalnice, și-i aducea contesei o scrisoare de la soțul ei. Victor, care-l părăsise pe împărat, îi vestea soției sale prăbușirea regimului imperial, căderea Parisului și entuziasmul ce izbucnea în favoarea Burbonilor în toate părțile Franței; dar, neștiind cum să răzbată până la Tours, o ruga să vină în mare grabă la Orléans, unde nădăjduia să se poată afla și el cu pașapoartele pentru ea. Valetul, un fost militar, trebuia s-o însoțească pe Julie de la Tours la Orléans, drum pe care Victor îl mai credea liber.

— Doamnă, n-aveți o clipă de pierdut, spuse valetul, prusacii, austriecii și englezii urmează să facă joncțiune la Blois sau la Orléans...

În câteva ore, tânăra doamnă era gata și plecă într-o veche trăsură de călătorie, pe care i-o împrumută mătușa sa.

— De ce n-ai veni la Paris împreună cu noi? întrebă ea, îmbrățișând-o pe marchiză. Acum, când Burbonii revin pe tron, vei găsi acolo...

— Chiar și fără întoarcerea aceasta neașteptată, eu tot aș fi plecat acolo, draga mea, pentru că și tu, și Victor, aveți mare nevoie de sfaturile mele. Așa că am să dau aici toate poruncile necesare, și vin după voi.

Julie pleca însoțită de camerista sa și de bătrânul militar, care galopa pe lângă trăsură, veghind la siguranța stăpânei sale.

Pe noapte, ajungând la o haltă înainte de Blois, Julie, neliniștită că tot auzea o trăsură huruind în urma trăsurii sale, fără s-o fi părăsit o clipă de la Amboise

încoace, se dădu lângă portieră ca să poată vedea pe cine avea ca tovarăși de călătorie. Lumina lunii îi îngădui să-l zărească pe Arthur, stând în picioare, la trei pași mai încolo, cu ochii pironiți la trăsură ei. Privirile lor se întâlniră. Contesa se retrase repede în umbra trăsurii, dar cu un sentiment de teamă care-o făcu să palpite. Asemenea celor mai multe femei tinere, realmente nevinovate și fără experiență, ea vedea un păcat într-o dragoste inspirată involuntar unui bărbat. Simțea o spaimă instinctivă, pe care poate i-o da conștiința slăbiciunii ei în fața unei agresiuni atât de îndrăznețe. Una dintre cele mai tari arme ale bărbatului este această putere teribilă de a o face să se preocupe de el pe o femeie a cărei închipuire, schimbătoare din fire, se înspăimântă sau se simte jignită de o urmărire.

Contesa își aminti de sfatul mătușii sale și se hotărî să rămână tot lungul călătoriei în umbra trăsurii, fără să se arate vreodată. Dar, la fiecare popas, îl auzea pe englez cum se plimba în jurul celor două trăsură; iar pe drum, zgomotul nedorit al caleștii acestuia huruia neîncetat în urechile doamnei Julie. Tânăra contesă gândi atunci că, de îndată ce va ajunge la bărbatul său, Victor va ști s-o apere împotriva unei atât de ciudate hăitui.

„Dar dacă totuși acest tânăr nu mă iubește?”

A fost cea din urmă reflecție pe care a mai făcut-o. Ajungând la Orléans, trăsură ei a fost oprită de prusaci, condusă în curtea unui han și păzită de soldați. Orice împotrivire era cu neputință. Străinii le explicară celor trei persoane din trăsură, prin niște semne poruncitoare, că primiseră ordin să nu lase pe nimeni să coboare. Contesa stătu, plângând aproape două ceasuri prizonieră în mijlocul soldaților care fumau, râdeau și din când în când o priveau cu o curiozitate obraznică; în cele din urmă, îi văzu dându-se la o parte de lângă trăsură cu un anumit respect, auzind tropotul mai multor cai. Numaidecât, o trupă de ofițeri superiori străini, în fruntea cărora se afla un general austriac, înconjură trăsură.

— Doamnă, îi spuse generalul, primiți scuzele noastre, a fost o eroare, puteți să vă continuați fără teamă călătoria și iată un pașaport care vă va scuti pe mai departe de orice fel de neplăceri...

Contesa luă, tremurând, hârtia, și bolborosi câteva cuvinte neînțelese. Ea îl văzu lângă general, îmbrăcat în costum de ofițer englez, pe Arthur, căruia îi datora, fără îndoială, rapida eliberare. Bucuros și melancolic totodată, tânărul englez întoarse capul și nu îndrăzni s-o privească pe Julie decât pe furiș.

Cu ajutorul pașaportului, doamna d'Aiglemont ajunsese la Paris fără vreo altă întâmplare neplăcută. Acolo îl găsi pe soțul său, care, dezlegat de jurământul de credință față de împărat, fusese primit cât se poate de măgulitor de contele d'Artois și numit locotenent general al regatului de către fratele acestuia, Ludovic al XVIII-lea. Victor căpătă în corpurile de gardă un grad înalt care-i aducea titlul de general.

Dar, în toii sărbătorilor care marcau întoarcerea Burbonilor, o nenorocire destul de mare, și care avea să-i influențeze viața, o lovi pe sârmana Julie: o pierdu pe marchiza de Listomère-Landon. Bătrâna doamnă muri de bucurie și de o gută ce i se urcă la inimă atunci când îl revăzu la Tours pe ducele d'Angoulême. Astfel, ființa căreia vârsta îi dădea dreptul să-l dădăcească pe Victor, singura care, cu sfaturile ei pricepute, ar fi putut să facă mai bună înțelegerea dintre soț și soție, această ființă murise. Julie simți întreaga însemnătate a acestei pierderi. Nu mai era decât ea însăși, între ea și soțul său. Dar, tânără și sfioasă, avea să prefere la început suferința, în loc să se plângă. Însăși firea sa desăvârșită se împotriva ca ea să îndrăznească a se sustrage de la datoriile ce și le atribuia, sau să încerce să cerceteze cauza suferințelor sale: căci să le facă să înceteze ar fi fost un lucru prea delicat: Julie s-ar fi temut să nu-și jignească propria-i pudoare de domnișoară.

Pe Sir Arthur nu-l mai întâlnește.

Mama

Nu-s oare destul de numeroși acei inși a căror nulitate profundă rămâne neștiută de cei mai mulți dintre cunoscuții lor? Un rang social de seamă, un nume ilustru, vreo slujbă influentă, un oarecare lustru de politețe, anumite maniere distante, ori prestigiul pe care-l impune averea constituie, pentru ei, un fel de paznici care nu îngăduie ca observațiile critice să pătrundă până în dedesubturile vieții lor. Oamenii de felul acesta sunt asemenea regilor, ale căror staturi reale, ale căror caractere și moravuri nu pot fi niciodată bine cunoscute sau just apreciate, pentru că sunt priviți fie prea de aproape, fie prea de departe. Personajele acestea cu merite închipuite întreabă în loc să vorbească, stăpânesc arta de a-i împinge pe alții în scenă, evitând să se arate ei în față, și, cu o

iscusită dibăcie, trag sforile pasiunilor și intereselor fiecăruia, bătându-și astfel joc de oamenii ce le sunt realmente superiori, făcând din ei niște marionete și considerându-i mici pentru faptul că i-au coborât până la nivelul lor. Și astfel dobândesc biruința firească unui spirit mărginit, dar statornic, asupra mobilității marilor cugete. Așa încât, pentru a putea judeca asemenea capete goale și pentru a cântări valoarea lor negativă, cel care-i studiază trebuie să posede o minte mai degrabă subtilă decât superioară, mai degrabă răbdare decât profunzime de vederi, mai degrabă finețe și tact decât superioritate și vastitate de idei. Totuși, oricâtă istețime ar desfășura asemenea uzurpatori spre a-și ascunde laturile șubrede, le e foarte greu să-i amăgească și pe cei din preajma lor – soțiile, mamele, copiii, sau pe prietenul casei; aceștia însă, toți, tănuiesc mai totdeauna adevărurile care ar vătăma, în orice chip, onoarea lor comună, ba adesea chiar îi și ajută să se impună în societate.

Dacă, în urma unor astfel de conspirații familiale, mulți gugumani trec drept oameni superiori, ei compensează numărul oamenilor superiori ce trec drept gugumani, așa încât componența socială păstrează întotdeauna aceeași masă de capacități aparente.

Închipuiți-vă acum ce rol urmează să joace o femeie inteligentă și sensibilă lângă un soț de soiul acesta; nu zăriți niște existențe pline de durere și de devotament, căroră, aici pe pământ, nimic nu le-ar putea răsplăti inimile pline de iubire și de bunătate? Dacă într-o astfel de situație groaznică se află o femeie puternică, ea se va elibera prin vreo crimă, așa cum a făcut Ecaterina a II-a, numită *Cea Mare*. Dar, cum nu toate femeile stau pe un tron, cele mai multe dintre ele se jertfesc nefericirilor casnice care, deși rămân obscure, nu sunt mai puțin cumplite. Cele care caută, aici pe pământ, consolări imediate pentru suferințele lor nu fac, de cele mai multe ori, decât să-și schimbe chinurile, atunci când vor să rămână credincioase datorilor ce le revin, sau săvârșesc păcate, atunci când încalcă legile, în folosul plăcerilor. Toate aceste cugetări se potrivesc și tainicei povești a doamnei Julie.

Atâta timp cât Napoleon a stat în picioare, contele d'Aiglemont, colonel ca atâtia alții, bun ofițer de ordonanță, excelent pentru îndeplinirea unei misiuni primejdioase, dar neînstare de un comandament de vreo oarecare importanță, nu a stârnit nici un fel de invidie, trecând drept unul dintre vitejii favorizați de împărat și, totodată, ceea ce militarii numesc de obicei *un băiat bun*. Restaurația îi înapoie titlul de marchiz, iar el nu se dovedi nerecunoscător! Îi

urmă pe Burboni la Gand. Actul acesta de înțelepciune și de fidelitate făcu să fie dezmințit horoscopul întocmit cândva de socrul său, care spusese despre frumosu-i ginere că va rămâne colonel. La cea de a doua restaurare a Burbonilor, fiind numit locotenent general și redevenind marchiz, domnul d'Aiglemont se ambiționează să ajungă *pair*, își însuși politica și maximele ziarului *Conservateur*, se învăluie într-o gomoșenie ce nu acoperea nimic, deveni grav, interogator, prea puțin vorbăreț, și fu luat drept un om profund. Adăpostit pururea sub politeți formale, înarmat cu formule, reținând și debitând frazele gata făcute, fabricate în mod regulat la Paris pentru a li se oferi proștilor sensul marilor idei sau al marilor fapte în monedă mărunță, oamenii din lumea bună îi crează faima de om de gust și isteț. Îndărătnic în opiniile lui aristocratice, fu citat ca având un caracter frumos. Dacă, din întâmplare, devenea câteodată ușuratic sau vesel, ca pe vremuri, superficialitatea și neghiobia din cuvintele lui li se păreau celorlalți pline de subînțeleasuri diplomatice.

„O, nu spune decât ceea ce vrea să spună“, gândeau cei mai cinstiți oameni.

Calitățile lui îl slujeau tot așa de bine ca și defectele. Vitejia îi crease o înaltă reputație militară, prin nimic dezmințită, întrucât nu comandase niciodată nimic. Figura-i bărbătească și nobilă exprima gânduri vaste, iar fizionomia-i nu era o impostură decât pentru soția sa. Auzind cum toată lumea prețuiește închipuitele-i talente, marchizul d'Aiglemont începu până la urmă să se creadă și el unul dintre cei mai remarcabili bărbați de la Curte, unde datorită înfățișării lui știu să se facă plăcut și unde felurile-i haruri fură acceptate fără cârtire.

Cu toate acestea, la el acasă, domnul d'Aiglemont era modest, simțind în mod instinctiv superioritatea soției sale, oricât de tânără era ea; și, din acest respect involuntar, se născu o putere ocultă pe care marchiza se văzu nevoită s-o accepte, în pofida tuturor strădaniilor ei de a respinge o asemenea povară. Sfetnică a soțului său, îi dirija și faptele și averea. Această influență, împotriva firii, constitui pentru ea un fel de umilire și izvorul multor chinuri pe care și le îngropa în inimă. De la început, instinctul ei, atât de gingaș feminin, îi spusese că e cu mult mai frumos să te supui unui om înzestrat, decât să conduci un prost, și că o tânără soție, nevoită să cugete și să acționeze ca un bărbat, nu mai e nici femeie, nici bărbat, renunță la toate farmecele sexului ei, cufundându-se în tristeți și neobținând nici unul dintre privilegiile pe care legile noastre le-au acordat celor mai puternici. Viața sa tănuia o foarte amară deriziune. Nu era ea,

oare, obligată să onoreze un idol gol, să-și protejeze protectorul, biet neisprăvit care, drept răsplată pentru un devotament necurmat, îi zvârlea dragostea egoistă a soților, nevăzând în ea decât o nevastă, necatadicsind ori neștiind, jignire tot atât de profundă, nici să se intereseze de plăcerile ei, nici de unde-i venea acea tristețe și acea deprimare fizică? Asemenea celor mai mulți soți care simt jugul unui spirit superior, marchizul își salva amorul propriu conchizând că slăbiciunea fizică a marchizei se datora slăbiciunii ei sufletești, complăcându-se s-o deplângă, învinuindu-și soarta că-i dăduse de soție o fată bolnăvicioasă. În sfârșit, se pretindea victimă, deși era călău. Marchiza, împovărată de toate nefericirile jalnicei sale existențe, trebuia să-i mai și zâmbească imbecilului ei de stăpân, să împodobească cu flori o casă îndoliată și să afișeze fericirea pe o față veștejită de chinuri nemărturisite nimănui.

Această responsabilitate de onoare și această marea abnegație îi dădură pe nesimțite tinerei marchize o demnitate de doamnă, o conștiință a virtuții ce-i slujiră de adăpost împotriva primejdiilor lumești. Și, ca să studiem această inimă până în adâncuri, poate că nefericirea intimă și ascunsă cu care întâia și naiva ei dragoste de fată era încununată o făcuse să se înspăimânte de iubire; poate că nu-i înțelegea nici farmecul, nici bucuriile neîngăduite, dar amețitoare, care le fac pe unele femei să uite legile cumineniei și principiile virtuții pe care se întemeiază societatea.

Renunțând, ca la un vis, la plăcerile și la fericita armonie pe care lunga experiență a doamnei de Listomère-Landon i-o făgăduise, aștepta resemnată sfârșitul chinurilor, nădăjduind că va muri tânără. De când se întorsese din Touraine, sănătatea ei slăbise zi cu zi, iar viața-i părea croită din suferință; suferință elegantă de altminteri, maladie aproape voluptuoasă în aparență și care putea să treacă în ochii celor superficiali drept o fantezie de tânără răsfățată. Medicii o osândiseră să zacă culcată pe un divan, unde se stingea între florile ce-o împresurau, veștejindu-se ca și ele. Slăbiciunea nu-i îngăduia să umble sau să iasă la aer și nu pleca de acasă decât într-o trăsură închisă. Înconjurată totdeauna de toate minunățiile luxului și ale industriei moderne, nu părea o bolnavă, ci mai degrabă o regină indolentă. Câțiva prieteni, poate îndrăgostiți de nefericirea și de slăbiciunea ei, fiind siguri că o găsesc totdeauna acasă, scontând, fără îndoială, și pe viitoarea ei însănătoșire, veneau să-i aducă noutăți și să-i povestească acele mii de întâmplări mărunte ce fac atât de variată viața la Paris. Melancolia ei, oricât de gravă și de adâncă, era așadar melancolia

bogăției. Marchiza d'Aiglemont se aseamăna cu o floare frumoasă a cărei rădăcină e roasă de o insectă neagră.

Ieșea uneori în lume, nu de plăcere, ci supunându-se exigențelor poziției la care năzuia soțul său. Vocea ei și desăvârșirea cu care cânta îi puteau permite să culeagă acele aplauze ce măgulesc mai totdeauna pe o tânără doamnă, dar la ce i-ar fi slujit niște succese cărora ea nu le atribuia vreo legătură nici cu sentimentele, nici cu năzuințele sale? Soțului nu-i plăcea muzica. Pe deasupra, se simțea totdeauna stânjenită în saloane, unde frumusețea ei atrăgea laude interesate. Starea sa stârnise un fel de compătimire crudă, o curiozitate tristă. Era atinsă de o inflamație care, cel mai adesea, se dovedea mortală, pe care femeile și-o mărturisesc la ureche și căreia neologia noastră nu i-a putut încă găsi un nume. Cu toată tăcerea în mijlocul căreia i se scurgea viața, cauza suferinței sale nu constituia un secret pentru nimeni. Ca pe o domnișoară, în ciuda faptului că era măritată, chiar și cele mai fugare priviri o făceau să se rușineze. Așa încât, de teama să nu se înroșească, se arăta totdeauna veselă și zâmbitoare; afișa o bucurie falsă, declara totdeauna că se simte bine, sau evita întrebările despre sănătatea ei prin minciuni pudice. Totuși, în 1817, un eveniment a contribuit foarte mult la schimbarea situației jalnice în care Julie fusese cufundată până atunci. A născut o fetiță și a vrut s-o alăpteze. Timp de doi ani, voioasele preocupări și neliniștile plăceri pe care le dau grijile materne i-au făcut viața mai puțin nefericită.

A trebuit să se separe de soțul său. Medicii i-au pronosticat că sănătatea i se va îmbunătăți; marchiza însă nu dădu nici o crezare prevestirilor lor ipotetice. Ca toți cei pentru care viața nu mai are nici o bucurie, poate că doamna d'Aiglemont vedea în moarte un deznodământ fericit.

La începutul anului 1819, viața îi deveni mai crudă decât oricând. Tocmai când se bucura de fericirea negativă pe care izbutise s-o cucerească, întrevăzu deodată niște prăpăstii înfricoșătoare; soțul său, încet-încet, se dezobișnuise de ea. Această răcire a unei afecțiuni și până atunci abia încropite și cu totul egoiste putea să aducă multe necazuri pe care tactul și prudența ei delicată o făceau să le prevadă. Deși era sigură că are o mare influență asupra lui Victor și că îi câștigase pentru totdeauna stima, se temea de înrâurirea pasiunilor asupra unui om atât de nul, atât de îngâmfat și de nechibzuit.

Adesea, prietenii o surprindeau afundată în lungi meditații; cei mai puțin luminați la minte îi cereau, glumind, să le destăinuie secretul acelor gânduri, de

parcă o tânără doamnă nu s-ar fi gândit decât la lucruri frivole, de parcă niciodată n-ar putea exista și un sens mai profund în gândurile unei mame de familie. De altfel, nefericirea, la fel ca și adevărata fericire, ne îndeamnă la visare.

Uneori, jucându-se cu micuța ei Hélène, Julie o privea cu ochi mohorâți și, preocupată de soarta sa în prezent și în viitor, uita să răspundă la acele întrebări copilărești care fac atâta plăcere mamelor. Ochii i se umpleau de lacrimi atunci când, brusc, cine știe ce amintire îi aducea în minte scena de la defilarea de la Tuileries. Profeticele cuvinte ale tatălui ei îi răsunau din nou în urechi și cugetul o muștra că nu le prețuisese înțelepciunea. De la acea nebunească neascultare i se trăgeau toate nenorocirile; și-adeșori nu știa care dintre ele îi este cea mai grea de dus.

Nu numai că duioasele comori ale sufletului său rămâneau necunoscute, dar nici nu izbutea vreodată să se facă înțeleasă de soțul ei, chiar și în lucrurile cele mai banale ale vieții. În clipa când facultatea de a iubi se dezvoltă în sufletul ei mai puternică și mai vie, dragostea îngăduită, dragostea conjugală se spulbera între gravele suferințe fizice și cele morale. În plus, Julie avea pentru soțul său acea milă vecină cu disprețul care, treptat, usucă orice sentiment. În sfârșit, chiar dacă discuțiile pe care le avusese cu câțiva prieteni, chiar dacă exemplele sau unele aventuri din lumea bună nu i-ar fi dezvăluit că dragostea înseamnă fericiri nemărginite, rănilor ei ar fi ajutat-o să ghicească acele plăceri profunde și pure ce trebuie să unească sufletele înfrățite.

În tabloul trecutului pe care i-l zugrăvea amintirea, figura candidă a lui Arthur se reliefa zi de zi tot mai pură și mai frumoasă, dar fulgerătoare; căci Julie nu îndrăznea să se oprească la amintirea aceea. Tăcuta și sfioasa iubire a tânărului englez era singurul eveniment care, de când se căsătorise, lăsase câteva urme duioase în inima ei tristă și solitară. Poate că toate speranțele înșelate, toate dorurile neîmplinite care, treptat-treptat, întunecau gândurile doamnei Julie, se reflectau, printr-un joc firesc al închipuirii, asupra acestui om, ale cărui maniere, ale cărui sentimente și al cărui caracter păreau să aibă atâtea apropieri cu sufletul ei. Gândul acesta însă lua totdeauna aparența unei năluciri, a unui vis. După un astfel de vis imposibil, totdeauna înmormântat în suspine, Julie se deștepta și mai nefericită și își simțea încă și mai grele durerile-latente, după ce și le adormise sub aripile unei fericiri imaginare.

Câteodată, suspinele sale căpătau un aspect nebunesc și îndrăzneț, voia cu

orice preț să fie fericită; dar, cel mai adesea, rămânea în prada nu știu cărei încremeniri stupide, asculta fără să înțeleagă, sau făurea gânduri atât de vagi, atât de nedeslușite, încât n-ar fi găsit cuvinte să și le exprime. Rănită în dorurile ei cele mai intime, în bucuriile pe care, ca tânără fată, le visase cândva, era nevoită să-și înghită lacrimile. Cui s-ar fi putut plânge? De cine putea fi înțeleasă? Pe deasupra, mai avea și acea extremă delicatețe de femeie, fermecătoare pudoare sufletească ce constă în a tăinuî o tristețe zadarnică, în a nu căuta să obțină un avantaj atunci când izbânda ar umili și pe învingător și pe cel învins. Julie se străduia să-și dedice domnului d'Aiglemont toate însușirile și toate virtuțile, și se lăuda că gustă o fericire care de fapt îi lipsea. Întreaga-i gingășie de femeie era irosită fără nici un folos în menajamentele nebăgate în seamă de însuși cel căruia ele îi statorniceau despotismul. În anumite clipe, Julie părea năucită de suferințe, fără nici un gând, fără nici o călăuză; dar, din fericire, o pietate sinceră o readucea totdeauna la speranța supremă: se refugia în credința într-o viață viitoare, credință miraculoasă care o ajuta să accepte din nou dureroasa povară. Aceste lupte atât de cumplite, aceste sfâșieri interioare rămâneau fără glorie, aceste lungi tristeți rămâneau neștiute; nimeni nu-i alungase privirile grele și lacrimile amare vărsate în tăcere și în singurătate.

Primejdiile situației critice la care marchiza ajunsese treptat-treptat, prin forța împrejurărilor, i se arătară, în toată gravitatea lor, într-o seară din ianuarie 1820.

Când doi soți se cunosc bine și s-au deprins de mult unul cu altul, și când o femeie știe să interpreteze până și cele mai neînsemnate gesturi ale unui bărbat și poate să pătrundă până și sentimentele sau lucrurile pe care el le ascunde, atunci adesea niște lumini izbucnesc deodată din cugetări ori din observații precedente, datorate întâmplării sau făcute altcândva fără nici o intenție. Adesea femeia se trezește deodată pe marginea ori în afundul unei prăpăstii. Astfel, marchiza, fericită că era singură de câteva zile, ghici taina singurătății sale. Nestatornic sau plictisit, mărinimos sau plin de milă față de ea, soțul ei nu mai era al ei. În acea clipă, Julie nu se mai gândi la sine, nici la suferințele, nici la sacrificiile sale; nu mai era decât mamă, și se gândi la soarta, la viitorul, la fericirea fetei; fata ei, singura ființă care-i dădea o umbră de fericire. Hélène a ei, singurul bun ce-o mai lega de viață. Acum Julie voia să trăiască pentru a o feri pe copilă de jugul înspăimântător sub care o mamă vitregă ar fi putut să înăbușe viața acestei scumpe făpturi.

La această nouă presimțire a unui viitor cumplit, Julie căzu într-una dintre acele meditații arzătoare care te mistuie ani întregi. Între ea și soțul ei, de aci înainte, avea să se afle o lume de gânduri, a căror povară n-o va purta decât ea. Până atunci, fiind sigură că este iubită de Victor, atâta cât putea el să iubească, doamna d'Aiglemont se devotase unei fericiri din care nu avea parte de nimic; acum, însă, nemaiaivând satisfacția de a ști că lacrimile sale tulburau bucuria soțului, singură pe lume, nu-i mai rămânea decât partea suferințelor. În toiul deznădejzii, în tihna și în liniștea nopții, părăsită de puteri, în clipa când, ridicându-se de pe divanul de lână soba aproape stinsă se duse s-o contemple cu ochi triști, la lumina unei lămpi, pe fiica sa, domnul d'Aiglemont se întoarse acasă grozav de vesel. Julie îl îndemnă să admire somnul micuței Hélène; Victor însă întâmpină entuziasmul soției cu o frază banală.

— La vârsta asta, spuse el, toți copiii sunt drăguți.

Apoi, după ce sărută nepăsător fruntea fetei, lăsă la loc perdelele leagănului, o privi pe Julie, o luă de mână și o trase spre el, pe acel divan pe care până atunci se zbuciumaseră atâtea gânduri negre.

— Ești foarte frumoasă astă seară, doamnă d'Aiglemont! zise el, cu insuportabila voioșie al cărei vid îi era atât de cunoscut marchizei.

— Unde ți-ai petrecut seara? îl întrebă ea, prefăcându-se cu totul indiferentă.

— La doamna de Sérizy.

Luase de pe cămin un *ecran*⁵ și-i cerceta cu luare aminte *transparentul*, fără a fi zărit urma lacrimilor vărsate de soția sa. Julie se înfioră. Cuvintele n-ar fi în stare să exprime torentul de gânduri ce izbucni din inima ei și pe care trebui să și-l stăpânească.

— Doamna de Sérizy dă un concert luna viitoare și ține foarte mult să vii și tu. E destul timp de când n-ai mai ieșit în lume, pentru ca ea să dorească să te vadă. E o femeie de treabă, care ține mult la tine. Fă-mi plăcerea să mergi; aproape că am și promis în numele tău...

— Voi merge, răspunse Julie.

Sunetul glasului, accentul și privirea marchizei avură ceva atât de pătrunzător, atât de ciudat, încât, cu toată nepăsarea lui, Victor își privi soția mirat. Și atâta a fost de ajuns. Julie ghici că doamna de Sérizy era femeia care-i răpise inima soțului.

Înmărmuri într-o visare deznădăjduită și păru foarte preocupată să privească

focul. Victor răsucea *ecran*-ul între degete, cu aerul plictisit al bărbatului care, după ce fusese vesel în altă parte, la el acasă aduce numai oboseala fericirii. Căscă de câteva ori, luă apoi un sfeșnic într-o mână, iar mâna cealaltă o întinse alene spre Julie, vrând s-o sărute pe gât; ea însă se aplecă, își întoarse spre el fruntea și primi obișnuitul sărut de fiecare seară, acel sărut mecanic, lipsit de dragoste, un fel de strâmbătură, care, atunci, i se păru odios. Când Victor închise ușa, marchiza se prăbuși pe un scaun; picioarele i se înmuiau și izbucni în lacrimi. E necesar să fi îndurat chinul vreunei asemenea scene, spre a înțelege toată durerea pe care o ascunde și spre a intui lungile și cumplitele drame pe care ea le pricinuieste. Acele cuvinte simple și neroade, acele tăceri dintre cei doi soți, gesturile, privirile, felul în care marchiza se așezase în fața focului, atitudinea pe care-o avusese când încercase s-o sărute pe gât, totul contribuise să facă din ceasul acela un deznodământ tragic pentru viața însingurată și tristă dusă de Julie. În nebunia ei, se așează în genunchi în fața divanului, își ascunse fața în el, ca să nu mai vadă nimic, și se rugă Cerului, dând cuvintelor obișnuite ale rugăciunii un accent lăuntric, o semnificație nouă ce i-ar fi sfâșiat soțului inima, dacă el ar fi auzit-o.

Timp de opt zile, trăi cu spaima viitorului, pradă nefericirii pe care-o studia, căutând mijloacele de a nu-și amăgi inima, de a recâștiga stăpânirea asupra marchizului și de a trăi destul de mult pentru a veghea la fericirea copilei sale. Hotărâ atunci să lupte cu potrivnica ei, să iasă iarăși în lume, să devină strălucitoare, să arate față de bărbatul ei o dragoste pe care nu o mai putea simți, să-l recucerească; iar după ce, prin aceste artificii, îl va fi supus puterii sale, să fie cochetă cu el, așa cum sunt acele amante mofturoase care își fac o plăcere din a-și chinui iubiții. Un asemenea șiretlic constituia singurul leac cu putință pentru durerile sale. Așadar, va deveni stăpână pe suferințele ei, le va orândui după cum îi va plăcea, și le va face tot mai rare, subjugându-și totodată soțul și supunându-l unui despotism teribil. Și nu-și mai făcu nici o muștrare de cuget că-i va impune o viață grea.

Într-o clipă, se avântă în recile calcule ale indiferenței, pentru a-și salva fetița; intui dintr-odată toate vicleniile și minciunile ființelor care nu iubesc, înșelăciunile cochetăriei și acele crude șiretlicuri care o fac atât de dușmănită pe o femeie pe care bărbaii o presupun coruptă din naștere. Fără ca Julie să-și dea seama, vanitatea ei de femeie, interesele și o vagă dorință de răzbunare se contopiră cu dragostea-i de mamă spre-a o face să pornească pe-o cale pe care o

așteaptă alte dureri. Ea însă avea un suflet prea frumos, un spirit prea delicat și, mai ales, prea sincer, ca să rămână prea multă vreme complicea unor asemenea ticăloșii. Obişnuită să citească în sine însăși, de la cel dintâi pas pe calea viciului, căci viciu era ceea ce voia să facă, strigătul conştiinţei avea să-l înăbuşe pe cel al pasiunilor și al egoismului. Într-adevăr, pentru o femeie a cărei inimă mai este încă pură și pentru care dragostea mai este încă neprihănită, însuși sentimentul de mamă se supune glasului pudoarei. Oare nu pudoarea o caracterizează pe femeie? Dar Julie nu voi să vadă nici o primejdie și nici o greșeală în noua sa viață. Se duse la serata doamnei de Sérizy. Rivala se aștepta să vadă o femeie palidă și suferindă; marchiza se fardase, înfățișându-se acum în toată strălucirea unei toalete ce-i scotea și mai bine în lumină frumusețea.

Doamna contesă de Sérizy era dintre acele femei care pretind să exercite, la Paris, un fel de imperiu asupra modei și a societății; dicta sentințe care, acceptate în cercul în care domnea i se păreau universal adoptate; avea pretenția că e foarte spirituală; era *judecătoarea* suverană. Literatura, politica, bărbății și femeile, totul era trecut prin sita ei; iar doamna de Sérizy părea să desfidă toate opiniile celorlalți. Casa ei era, în totul, un model de bun gust. În mijlocul saloanelor acelora pline cu femei elegante și frumoase, Julie o întrecu pe contesă. Spirituală, vioaie, scânteietoare, strânse în jurul ei bărbății cei mai distinși ai seratei. Spre disperarea femeilor, toaleta ei era ireproșabilă, și toate îi invidiară croiala rochiei și forma corsajului, al căror efect fu pus, firește, pe seama iscusinței vreunei croitorese necunoscute, căci femeilor le place mai degrabă să creadă în știința cârpelor decât în grația și în desăvârșirea celor ce sunt făcute anume ca să le poarte frumos.

Când Julie se ridică spre a se duce la pian ca să cânte romanța Desdemonei, bărbății alergară de prin toate saloanele să asculte vocea ei celebră, de-atâta timp mută, și se lăsă o tăcere adâncă. Marchiza se simți extrem de emoționată văzând atâtea capete înghesuite pe la uși și toate privirile ațintite spre ea. Își căută soțul, îi aruncă o privire plină de cochetărie și văzu cu plăcere că în acea clipă amorul lui propriu era grozav de măgulit. Fericită de triumf, Julie fermecă pe toată lumea cu partea întâia din *Al piu salice*. Niciodată, nici celebra Malibran, nici minunata Pasta nu izbutiseră să cânte atât de aproape de perfecțiune, prin sentiment și prin intonație; dar, în clipa când să reia aria, își aruncă ochii spre grupurile de auditori și îl zări pe Arthur, a cărui privire fixă

nu se dezlipea de ea. Julie tresări brusc și glasul i se tulbură.

Doamna de Sérizy se repezi de la locul ei către marchiză:

— Ce ai, scumpa mea? Oh, dulcea de ea, e-așa de bolnavă! Tremuram văzând-o că s-a apucat să facă un lucru mai presus de puterile ei.

Romanța fu întreruptă. Julie, înciudată, nu se mai simți în stare să continue și îndură compătimirea rivalei sale. Toate femeile șușotiră; apoi, continuând să trăncăneasă despre incident, ele își dădură seama de lupta începută între marchiză și doamna de Sérizy, pe care n-o cruțară în sporovăielile lor.

Ciudatele presimțiri, care o frământaseră de atâtea ori pe Julie, se realizau dintr-odată. Gândindu-se la Arthur, îi plăcuse să creadă că un bărbat cu o înfățișare atât de suavă și atât de gingașă trebuia să rămână credincios primei sale iubiri. Uneori, se simțise mândră că ea e obiectul acelei pasiuni frumoase, pasiunea pură și adevărată a unui tânăr ale cărui gânduri aparțin numai iubitei lui, ale cărui clipe îi sunt consacrate numai ei; care nu are nici un ascunziș, care roșește de ceea ce și pe femeie o face să roșească, și care cugetă ca o femeie, pentru care nu există nici o rivală și care i se dăruiește fără a se gândi nici la ambiții, nici la glorie, nici la avere. Visase toate acestea despre Arthur din nebulă, din distracție; și i se păru că, deodată, își vede visul împlinit. Citi pe fața aproape feminină a tânărului englez profundele cugetări, gingașele melancolii, îndureratele resemnări a căror victimă era ea însăși. Se recunosc în el. Nefericirea și tristețea sunt cei mai elocvenți soli ai iubirii și aleargă, cu o rapiditate de necrezut, între două ființe chinuite. O privire tainică și intuiția lucrurilor sau a ideilor sunt complete și exacte pentru ei. Așa încât, violența șocului pe care-l simți marchiza îi dezvălui toate primejdiile ce-o așteptau. Fericită că găsea în obișnuita-i stare de suferință un pretext pentru tulburarea ei, se lăsă cu bucurie copleșită de mila prefăcută a doamnei de Sérizy.

Întreruperea romanței fusese un eveniment despre care discutau în chipuri destul de diferite mai multe persoane. Unii deplângeau soarta doamnei d'Aiglemont și regretau că o femeie atât de remarcabilă era pierdută pentru societate; alții ar fi vrut să afle pricina suferințelor și a singurătății în care trăia.

— Ei bine, dragul meu Ronquerolles, îi spunea fratelui doamnei de Sérizy marchizul, îmi pizmuiai fericirea văzând-o pe doamna d'Aiglemont și îmi reproșai că-i sunt infidel? Poftim, soarta mea ți s-ar părea mai puțin de râvnit dacă ai sta și tu ca mine vreme de un an sau doi lângă o femeie frumoasă, fără să îndrăznești să-i săruți mâna, de teamă să nu i-o zdrobești. Să nu te lași

niciodată amăgit de bijuteriile astea gingașe, bune numai de păstrat sub sticlă, așa de fragile și de prețioase încât ne silesc să nici nu ne atingem de ele. Oare tu te folosești toată ziua de acel frumos cal al tău pe care, după câte mi s-a spus, te temi să-l scoți în ploaie sau în zăpadă? Așa-i și cu povestea mea. E-adevărat că sunt sigur de virtutea soției mele; dar căsătoria mea e un lucru de lux; iar dacă tu mă consideri căsătorit, te-nșeli. Așa încât, infidelitățile mele sunt oarecum legitime. Tare-aș vrea să știu cam ce-ați face voi în locul meu, domnilor gură-reă? Nu mulți bărbați ar avea atâtea menajamente câte am eu față de soția mea. Sunt convins, adăugă el în șoaptă, că doamna d'Aiglemont nu mă bănuiește întru nimic. De-aceea, sigur că aș păcătui dacă m-aș plânge, sunt foarte fericit... Atâta doar că nimic nu-i mai plicticos pentru un om simțitor decât să vadă cum suferă o biată făptură de care e legat...

— Prin urmare, tu ești grozav de simțitor, răspunse domnul de Ronquerolles, de vreme ce rareori stai pe-acasă?

Împunsătura aceasta prietenească îi făcu pe cei de față să râdă: doar Arthur rămase rece și imperturbabil, ca un gentleman care pusese seriozitatea la temelia caracterului său. Ciudatele cuvinte ale soțului îl făcură, fără îndoială, pe junele englez să nutrească unele speranțe; așteptă răbdător clipa când se va putea găsi singur cu domnul d'Aiglemont, iar prilejul se ivi destul de repede.

— Domnule, îi spuse el, privesc cu o nemărginită milă starea doamnei marchize și, dacă ați ști că, fără un regim special, va muri în mod îngrozitor, socotesc că nu ați mai glumi în legătură cu suferințele ei. Dacă vă vorbesc astfel, sunt întru câtva încredințat de certitudinea pe care o am că aș putea s-o salvez pe doamna d'Aiglemont și s-o readuc la viață și la fericire. Nu e prea firesc ca un om de rangul meu să fie medic; și, totuși, întâmplarea a vrut ca eu să studiez medicina. Or, mă plictisesc destul, spuse lordul afectând un egoism rece care trebuia să-i slujească în planurile ce și le făcea, spre a-mi fi indiferent dacă-mi irosesc timpul și călătoriile în folosul unei ființe suferinde, în loc să-mi satisfac cine știe ce fantezii aiurea. Vindecările acestui soi de maladii sunt rare, pentru că necesită multe îngrijiri, mult timp și multă răbdare; e nevoie mai ales de bani, de călătorii, de respectarea strictă a prescripțiilor ce se schimbă zilnic, și care n-au nimic dezagreabil. Suntem doi gentilomi, spuse el, dând acestui cuvânt accepția cuvântului englezesc *gentleman*, și ne putem înțelege. Vă previn că, dacă îmi primiți propunerea, veți fi în orice clipă judecătorul comportării mele. Nu voi face nimic fără să vă cer sfatul și supravegherea, și vă

garantez succesul, dacă veți consimți să mă ascultați. Da, dacă veți accepta să nu fiți soțul doamnei d'Aiglemont o bună bucată de timp, îi spuse el la ureche.

— Ceea ce-i sigur, milord, zise marchizul râzând, este că numai un englez ar fi putut să-mi facă o propunere atât de năstrușnică. Îngăduiți-mi să n-o resping și nici s-o primesc, mă voi mai gândi. Și-apoi, înainte de orice, ea trebuia să-i fie supusă și soției mele.

În acel moment, Julie reapăru la pian. Cântă aria Semiramidei, *Son Regina, son guerriera*. Aplauze unanime, dar aplauze surde, spre a spune așa, aclamații politicoase, tipice foburgului Saint-Germain, dovediră entuziasmul pe care îl provocase.

După ce d'Aiglemont o conduse pe soția sa acasă, Julie constată, cu o deosebită plăcere îngrijorată, repede succes al încercărilor sale. Soțul, trezit de rolul pe care ea îl jucase, vru s-o onoreze cu o surpriză, și se purtă galant, așa cum s-ar fi purtat cu o actriță. Julie găsi nostim să fie tratată astfel, ea, femeia virtuoaasă și măritată; încercă să se joace cu puterea ei și, în acea primă luptă, bunătatea o făcu să cadă încă o dată înfrântă, dar aceasta fu cea mai cumplită dintre toate lecțiile pe care i le rezervase soarta.

Pe la orele două sau trei de dimineață, Julie stătea trează, întunecată și îngândurată, în patul conjugal; o lampă cu flacăra tremurândă lumina slab camera, pretutindenii domnea cea mai adâncă tăcere; și, de aproape un ceas, marchiza, pradă unor sfâșietoare muștrări de cuget, vărsa lacrimi a căror amărăciune nu poate fi înțeleasă decât de femeile care s-au aflat în vreo situație asemănătoare. Trebuia să fi avut sufletul doamnei d'Aiglemont spre a simți ca ea oroarea unei îmbrățișări calculate, spre a se considera atât de rănită de un sărut rece; apostazie a inimii, încă și mai agravată de o dureroasă prostituare. Se disprețuia pe sine însăși, blestema căsnicia, ar fi vrut să fie moartă; și, fără un suspin scos de fetița ei, poate că s-ar fi aruncat pe fereastră să se zdrobească de pavajul din curte. Domnul d'Aiglemont dormea alături liniștit, fără să se trezească de lacrimile fierbinți pe care soția le lăsa să picure peste el.

A doua zi, Julie izbuti să se arate veselă. Găsi puterea să pară fericită și să-și ascundă nu numai mâhnirea, ci și o silă de neînvins. Din acea zi, nu se mai socoti femeie ireproșabilă. Nu se mințise oare pe ea însăși? De-aci înainte, oare, nu va fi ea în stare să dovedească mai târziu o pricepere uimitoare în delictele conjugale? Căsnicia sa constituia pricina acestei perversități *a priori*, ce nu se manifestase încă prin nimic. Totuși, Julie își și pusesese întrebarea pentru ce să se

împotrivescă unui amant îndrăgit, de vreme ce se dădea, împotriva inimii și împotriva legilor firii, unui soț pe care nu-l mai iubea. Toate păcatele, și poate că toate crimele, au ca izvor un raționament greșit sau un anume exces de egoism. Societatea nu poate exista decât prin sacrificiile individuale pe care le pretind legile. Acceptându-le avantajele, nu înseamnă, oare, a menține condițiile care o fac să dănuiască? Or, nenorociții care, lipsiți de o pâine, sunt siliți să respecte proprietatea, nu-s mai puțin de plâns ca femeile rănite în gândurile și în delicatețea firii lor.

La câteva zile după această scenă, ale cărei taine rămaseră îngropate în patul conjugal, d'Aiglemont îl prezintă pe lordul Grenville soției sale. Julie îl primi pe Arthur cu o politețe rece care încununa puterea ei de a se preface. Porunci inimii să tacă, puse vâl privirilor, dădu siguranță glasului și izbuti astfel să rămână stăpână pe viitorul ei. Apoi, după ce recunoscuse, prin acele mijloace, spre a spune așa, înnăscute la o femeie, întreaga măreție a iubirii pe care o inspirase, doamna d'Aiglemont surâse la speranța unei grabnice vindecări și nu se mai împotrivi voinței soțului său, care o silea să accepte îngrijirile tânărului doctor. Nu voi, totuși, să se lase în seama lordului Grenville, până ce nu îi studie îndeajuns cuvintele și manierele, spre a fi sigură că lordul va avea generozitatea să sufere în tăcere. Exercita asupra lui cea mai absolută putere, ba chiar și începuse să abuzeze: nu era ea, oare, femeie?

Declarația

Montcontour este un vechi castel așezat pe una dintre stâncile albe pe la poalele cărora curge Loara, nu departe de locul unde se oprise Julie în 1814. E unul dintre acele mici castele din Touraine, albe, frumoase, cu turnulețe sculptate, brodate ca o dantelă de Malines; unul dintre acele castele micuțe și grațioase, care se oglindesc în apa fluviului, cu pâlcurile de duzi, cu viile lor, cu cărările lor abrupte, cu lungile lor balustrade crenelate, cu pivnițele lor săpate în munte, cu mantiile lor de iederă și cu prăvălișurile lor. Acoperișurile castelului Montcontour sclipesc sub razele soarelui, totu-i acolo ca o flacără. Mii de vestigii din Spania poetizează încântătoarea cetățuie: grozamele par de aur, clopoței florilor îmbălsămează adierile vântului; aerul e ca o mângâiere,

pământul surâde pretutindeni, și pretutindeni farmece gingașe învăluie sufletul, umplându-l de blândețe și de duioșie, îmbunându-l și alinându-l. Locurile acestea frumoase și suave adorm durerea și trezesc dragostea. Nimeni nu poate rămâne nepăsător sub cerul acela pur, în fața acelor ape scânteietoare. Acolo, multe ambiții se sting; acolo, te poți culca în sânul unei fericiri liniștite, așa cum în fiecare seară soarele se culcă în scutecele lui de purpură și de azur.

Într-o seară blândă de august din anul 1821, două persoane urcau cărările de piatră ce taie stâncile pe care e clădit castelul și se îndreptau spre culmi, ca să admire, de bună seamă, priveliștile multiplicat ce se pot vedea de sus. Erau Julie și lordul Grenville; această Julie însă părea o altă femeie. Marchiza avea acum strălucitoarele culori ale sănătății. Ochii ei, iluminați de o putere lăuntrică, licăreau printr-un abur umed, asemănător cu acel fluid ce dă ochilor de copil un farmec irezistibil. Râdea din plin, era fericită că trăiește și se simțea vie. După felul în care piciorușele ei urcau culmea era lesne de înțeles că nici o suferință nu-i mai îngreuna, ca altădată, nici cea mai neînsemnată mișcare, nu-i umbrea nici privirile, nici cuvintele, nici gesturile. Sub umbrela de mătase albă care o apăra de arșița soarelui, părea o tânără mireasă sub voalul ei, o fecioară gata să se dăruiască bucuriilor iubirii.

Arthur o conducea cu o grijă de îndrăgostit, o călăuzea așa cum se călăuzește un copil, o îndruma pe drumul cel bun, o ajuta să ocolească pietrele, îi atrăgea atenția asupra vreunei priveliști frumoase sau îi arăta vreo floare, mereu îndemnat de un sentiment de neostenită bunătate, de o intenție gingașă, de o intimă cunoaștere a ceea ce-i făcea bine acestei femei, sentimente ce păreau a-i fi înăscute lordului Grenville, la fel, ba poate chiar mai mult, ca răsuflarea necesară propriei lui existențe. Bolnava și medicul ei mergeau în același pas, fără să se mire de această armonie ce părea să existe încă din primele zile când merseseră împreună; se simțeau stăpâniți de aceleași dorințe, se opreau impresionați de aceleași senzații, privirile și cuvintele lor corespundeau unor gânduri identice. Ajungând amândoi deasupra unei vii, vrură să se odihnească pe una dintre acele lungi pietre albe, scoase neîncetat din pivnițele ce se sapă în stâncă; înainte însă de a se așeza, Julie contemplă peisajul.

— Frumoase locuri! exclamă ea. Să ridicăm un cort și să trăim aici. Victor, strigă ea, vino, hai, vino odată!

Domnul d'Aiglemont răspunse de jos cu un strigăt de vânător, fără însă a-și

grăbi pasul; o privea doar, din când în când, pe soția sa, atunci când cotiturile potecii îi îngăduiau. Julie inspiră fericită aerul, ridicând capul și aruncând spre Arthur una dintre acele priviri fine prin care o femeie inteligentă își rostește gândul întreg.

— Ah, reluă ea, aș vrea să rămân aici pentru totdeauna. S-ar putea cineva sătura vreodată să admire această frumoasă vale? Știți cumva numele acestui minunat râu, milord?

— E Cise.

— Cise, repetă ea. Dar colo, jos, în fața noastră, ce este?

— Sunt colinele de la Cher, spuse el.

— Și la dreapta? A, e Tours! Dar ia uitați-vă ce efect frumos produc clopotele catedralei în zare!

Tăcu și își lăsă pe mâna lui Arthur mâna pe care o întinsese către oraș. Admirară amândoi în tăcere peisajul și frumusețile acelei naturi armonioase. Murmurul apelor, puritatea aerului și a cerului, totul se potrivea cu gândurile ce năvăliră în inimile lor duioase și tinere.

— Oh, Doamne, ce dragi îmi sunt aceste locuri! repetă Julie, cu un entuziasm tot mai mare și mai naiv. Ați locuit multă vreme aici? urmă ea, după un răstimp.

La aceste cuvinte, lordul Grenville tresări.

— Acolo jos, răspunse el cu melancolie, arătând un pâlci de nuci de-a lungul șoselei, acolo, pe vremea când eram prizonier, v-am văzut pentru întâia oară...

— Da, dar eu eram foarte tristă pe-atunci; natura de-aici mi se părea sălbatică, și-acum...

Se opri. Lordul Grenville nu îndrăzni să întoarcă privirile spre Julie.

— Dumneavoastră vă datorez această plăcere, spuse doamna d'Aiglemont, în sfârșit, după o lungă pauză. Oare nu trebuie să fii viu ca să poți simți bucuriile vieții? Iar eu, până acum, nu fusesem ca și moartă pentru orice? Dumneavoastră mi-ați dat mai mult decât sănătate, m-ați învățat să-i simt și întregul preț...

Femeile au un talent inimitabil, de a-și exprima sentimentele fără a se folosi de cuvinte prea mari; vorbirea lor constă mai ales în accent, în gest, în atitudine, și în priviri. Lordul Grenville își ascunse fața în palme, pentru că i se umpluseră ochii de lacrimi. Cuvintele de-acum erau cea dintâi mărturisire de recunoștință pe care Julie i-o făcea de la plecarea lor din Paris.

Un an întreg o îngrijise pe marchiză cu cel mai desăvârșit devotament. Însoțit de d'Aiglemont, o dusesse la apele de la Aix, apoi pe țărmul mării, la Rochelle. Pândind în fiecare clipă schimbările, pe care iscusitele și simplele sale prescripții le produceau asupra constituției slăbite a doamnei d'Aiglemont, el o îngrijise așa cum un horticultor pătimaș ar îngriji o floare rară. Marchiza păruse că primește priceputele îngrijiri ale lui Arthur cu egoismul unei parizience obișnuite să i se aducă omagii, sau cu nepăsarea unei curtezane ce nu cunoaște nici prețul lucrurilor, nici valoarea bărbaților, și care primește totul pe măsura foloaselor ce le poate avea de pe urma lor.

Înrăurirea pe care locurile o exercită asupra sufletului este un lucru vrednic de luat aminte. Dacă negreșit suntem cuprinși de melancolie atunci când ne aflăm pe țărmul unei ape, o altă lege a firii noastre impresionabile face ca, pe munți, sentimentele să ni se purifice: acolo pasiunea devine mai adâncă, pe măsură ce pare că pierde din vioiciune. Priveliștea vastului bazin al Loarei, înălțimea minunatei culmi pe care ședea cei doi îndrăgostiți pricinuiau pesemne fermecătoarea liniște cu care ei savurară la început fericirea ce se poate gusta când îți dai seama de profunzimea unui simțământ ascuns sub cuvintele în aparență cele mai nesemnificative.

În clipa când Julie rostea fraza care îl tulburase atât de mult pe lordul Grenville, o adiere lină clătină vârfurile copacilor și împrăștie în aer răcoarea apelor; câțiva nori acoperiră soarele, și umbrele lor moi făcură să se vadă și mai bine toate frumusețile acelei naturi fermecătoare.

Julie își întoarse capul pentru a-și ascunde de tânărul lord lacrimile, pe care izbuti să și le stăpânească și să le șteargă, pricinuite de tulburarea lui Arthur, tulburare care o cuprinsese și pe ea. Nu îndrăzni să-și ridice ochii spre el, de teamă să nu i se citească prea marea-i bucurie din priviri. Instinctul de femeie o făcea să simtă că în acea clipă primejdioasă trebuia să-și îngroape iubirea în adâncurile inimii. Totuși, chiar și tăcerea putea deveni la fel de primejdioasă. Dându-și seama că lordul Grenville nu mai era în stare să rostească nici un cuvânt, Julie continuă cu glas dulce:

— Sunteți emoționat din pricina celor ce v-am spus, milord. Poate că această caldă izbucnire constituie însuși felul prin care un suflet delicat și bun ca al dumneavoastră revine asupra unei judecăți greșite. Mă veți fi crezut nerecunoscătoare, văzându-mă rece și rezervată, sau ironică și insensibilă, în timpul călătoriei noastre, care, din fericire, se va termina, în curând. N-aș fi fost

vrednică să primesc îngrijirile dumneavoastră, dacă n-aș fi știut să le apreciez. N-am uitat nimic, milord. Vai, nu voi uita nimic, nici atenția cu care ați vegheat asupra mea, așa cum o mamă își veghează copilul, nici, mai cu seamă, nobila încredere reciprocă din convorbirile noastre frățești, nici delicatețea procedeeilor dumneavoastră: ispite împotriva căroră noi, femeile, rămânem dezarmate. E peste puterile mele, milord, să vă răsplătesc...

Cu aceste cuvinte, Julie se îndepărtă brusc, iar lordul Grenville nu făcu nici un gest s-o rețină; marchiza se duse pe o stâncă din apropiere și rămase acolo nemișcată; simțămintele lor fiind o taină chiar și pentru ea, plânseră în tăcere; cântecele păsărilor, atât de vesele, atât de pline de dragoste, în asfințitul soarelui, trebuie să fi sporit greaua tulburare ce-i silise să se îndepărteze unul de altul: firea își lua sarcina să le exprime o iubire despre care ei nu îndrăzneau să vorbească.

— Ei bine, milord, reluă Julie, revenind lângă Arthur, cu o înfățișare plină de demnitate ce-i permise să-l ia de mână, vă cer să păstrați curată și sfântă viața pe care mi-ați redat-o. Acum, noi ne vom despărți. Știu, adăugă ea, când îl văzu pe lordul Grenville îngălbenind, știu că, drept preț pentru devotamentul dumneavoastră, vă pretind un sacrificiu și mai mare decât cele a căror măreție se cuvenea să fie altfel răsplătite... Dar trebuie... Nu veți mai rămâne în Franța. Poruncindu-vă acest lucru, nu înseamnă oare a vă da drepturi ce vor deveni sfinte? adăugă apoi, punând mâna tânărului pe inima ei palpitândă.

— Da, spuse Arthur, ridicându-se.

În acea clipă, lordul îl arătă pe d'Aiglemont care, ținându-și fetița în brațe, se ivi, de cealaltă parte a unei cărări abrupte, pe balustrada castelului. Se cățăraseră acolo ca s-o facă pe micuța lui Hélène să sară peste balustradă.

— Doamnă d'Aiglemont, n-am să vă pomenesc nimic despre iubirea mea, sufletele noastre se înțeleg prea bine. Oricât de adânci, oricât de tainice sunt bucuriile inimii mele, le-ați împărtășit pe toate. Știu, simt, văd! Acum, capăt fermecătoarea dovadă a statornicei afecțiuni dintre inimile noastre, dar voi pleca... Prea de multe ori și prea hotărât am calculat mijloacele prin care să-l ucid pe acest om, pentru a avea certitudinea că nu m-aș lăsa ispitit vreodată s-o fac, dacă aș rămâne lângă dumneavoastră.

— Și eu am gândit la fel, spuse ea, lăsând să i se ivească pe chipul tulburat semnele unei dureroase uimiri.

Dar în gestul și în cuvintele care-i scăpară doamnei d'Aiglemont existau

atâta virtute, atâta siguranță de sine și atâtea biruințe cucerite tainic împotriva iubirii, încât lordul Grenville rămase copleșit de admirație. Până și umbra crimei se spulbera din acea conștiință neprihănită. Simțământul religios ce stăpânea frumoasa-i frunte avea să alunge totdeauna negrele gânduri involuntare pe care imperfecta noastră natură le zămislește, dar care dovedesc totodată și măreția și ispitele destinului nostru.

— Atunci, urmă Julie, m-aș fi expus disprețului dumneavoastră, și asta m-ar fi doborât, reluă ea, lăsând ochii în jos. A pierde stima dumneavoastră n-ar fi, oare, totuna cu a muri?

Cei doi sărmani îndrăgostiți stătură o clipă tăcuți, să-și mistuie chinurile; bune ori rele, gândurile lor rămâneau exact aceleași, și ei se înțelegeau tot atât de bine și în bucuriile lor lăuntrice, ca și în durerile cele mai ascunse.

— Eu nu am nici măcar dreptul să mă plâng, nefericirea vieții mele e opera mea, adăugă doamna d'Aiglemont, ridicându-și spre cer privirile pline de lacrimi.

— Milord, strigă generalul, făcând un gest din locul unde se afla, aici ne-am întâlnit prima oară. Poate că nu-ți mai amintești? Uite, colo jos, lângă plopul acela.

Englezul răspunse cu o bruscă înclinare din cap.

— Sunt osândită să mor tânără și nefericită, răspunse Julie. Da, să nu credeți că voi trăi. Măhnirea îmi va fi la fel de ucigașă, pe cât era să-mi fie teribila boală de care m-ați vindecat. Nu mă socotesc vinovată. Nu, sentimentele pe care le am pentru dumneavoastră sunt de neînfrânt și veșnice, ele însă nu țin de voința mea, iar eu vreau să rămân o femeie cinstită. Și voi rămâne, totuși, credincioasă conștiinței mele de soție, datoriilor mele de mamă și simțămintelor inimii mele. Să știți, spuse ea cu un glas înfiorat, eu nu-i voi mai aparține acestui bărbat niciodată.

Și, cu un gest înspăimântător, de groază și de adevăr, Julie îi arătă pe soțul ei.

— Legile omenești, urmă ea, îmi cer să-i fac viața fericită; și mă voi supune; voi fi sluga lui; devotamentul meu față de el va fi nemărginit; dar, de azi înainte, voi fi ca și văduvă. Nu vreau să fiu o prostituată, nici în ochii mei, nici în ochii lumii; nemaifiind a domnului d'Aiglemont, nu voi mai fi a nimănui, niciodată. Și nici dumneavoastră nu veți avea de la mine decât ceea ce mi-ați smuls acum. Iată osânda pe care mi-o dau singură, spuse Julie, privindu-l

pe Arthur cu mândrie. Este irevocabilă, milord. Aflați acum că, dacă v-ați lăsa mânat de vreun gând criminal, văduva domnului d'Aiglemont se va retrage în vreo mănăstire, fie în Italia, fie în Spania. Nenorocirea a vrut să ne vorbim despre dragostea noastră. Aceste mărturisiri erau poate inevitabile; dar aceasta trebuie să fie ultima oară când inimile noastre au vibrat atât de puternic. Măine, vă veți preface că ați primit o scrisoare care vă cheamă în Anglia, și ne vom despărți pentru a nu ne mai revedea niciodată.

Și Julie, istovită de efortul făcut, simți că i se înmoaie genunchii, un frig de moarte o cuprinse și, printr-o ultimă intuiție de femeie, se așeză pe stâncă, spre a nu se prăbuși în brațele lordului Grenville.

— Julie! țipă Arthur.

Țipătul lui năprasnic răsună ca un bubuit de tunet. Chemarea aceea sfâșietoare exprima tot ceea ce îndrăgostitul, mut până atunci, nu putuse rosti.

— Ei, dar ce are? întrebă generalul.

Auzind țipătul, marchizul grăbise pasul și ajunsese într-o clipă lângă cei doi îndrăgostiți.

— Nu-i nimic, spuse Julie, cu acel admirabil sânge rece pe care agerimea firească le îngăduie femeilor să-l aibă mai în toate marile necazuri ale vieții. Mireasma nukului acesta trebuie să mă fi făcut să-mi pierd cunoștința, și uite-l pe doctorul meu cum tremură de spaimă. Nu-s eu, oare, pentru el, ca o operă de artă neterminată încă? S-a speriat, pesemne, să nu mă vadă sfărâmată...

Îl luă fără sfială pe lordul Grenville de braț, zâmbi soțului ei, înainte de a părăsi culmea de stânci, privi peisajul, apoi îl târî după ea pe însoțitorul său de călătorie, ținându-l de mână.

— Fără-ndoială că aceasta-i cea mai frumoasă priveliște pe care am văzut-o noi, spuse ea; n-am s-o uit niciodată. Ia te uită, Victor, câtă nesfârșire, câtă zare, câtă diversitate! Locurile astea mă fac să înțeleg iubirea.

Râzând cu un râs aproape convulsiv, dar râzând în așa fel încât să-l amăgească pe soțul ei, sări veselă pe cărările abrupte și dispăru.

— Ah, da! în curând!... oftă Julie, când se văzu departe de domnul d'Aiglemont. Ah, da, prietene! peste o clipă nu vom mai putea să fim și nu vom mai fi niciodată noi înșine, și, în sfârșit, nu vom mai trăi...

— Să mergem cât mai încet, răspunse lordul Grenville, mai avem încă o bună bucată de drum până la trăsură. Vom merge împreună și, dacă ne va fi cu putință să schimbăm câteva cuvinte prin priviri, inimile noastre vor mai trăi o

clipă.

Se plimbară pe digul șoselei, pe malul apei, în ultimele străluciri ale serii, aproape liniștiți, rostind cuvinte vagi, dulci ca murmurele Loarei, dar care înfiorau sufletul. Soarele, în clipa asfințitului, îi învălui în razele lui roșii, înainte de a pieri, icoană melancolică a dureroasei lor iubiri. Cu totul nedumerit că nu-și găsisese trăsura la locul unde o lăsase, generalul trecea când în urma, când înaintea celor doi îndrăgostiți, fără să se amestece în conversația lor. Comportarea nobilă și delicată pe care lordul Grenville o avusese în tot timpul călătoriei spulberase bănuielile marchizului și, de la o vreme, el o lăsase liberă pe soția sa, încrezător în bună-credința doctorului-lord.

Arthur și Julie continuară să meargă alături, în trista și dureroasa armonie a inimilor lor chinuite. Cu puțin mai înainte, pe când urcau povârnișurile de la Montcontour, amândoi nutreau o vagă speranță, o fericire neliniștită, despre care nu îndrăzneau să-și dea seama; acum, însă, coborând de-a lungul digului, plâpândul edificiu înălțat în închipuirea lor – și peste care nu îndrăzniseră nici să respire, asemenea unor copii care se tem să nu-și dărâme castelele clădite din cărți de joc – fusese dărâmat. Acum nu mai aveau nici o speranță.

Chiar în aceeași seară, lordul Grenville plecă. Ultima privire pe care o aruncă spre Julie îi dovedi, din nefericire, că, din clipa în care afecțiunea lor destăinuise măreția unei iubiri atât de puternice, avusese dreptate să se teamă de sine însuși. Când, a doua zi, domnul d'Aiglemont și soția sa se văzură așezați în trăsură, fără tovarășul lor de călătorie, și când trecură în goană pe drumul străbătut cândva, în 1814, de marchiză, străină pe-atunci de iubire, și care aproape că-i blestema pe-atunci stăruința, Julie regăsi mii de impresii uitate. Inima își are memoria ei. O femeie poate să nu țină minte nici evenimentele cele mai grave, dar își va aminti toată viața de lucrurile ce sunt în legătură cu sentimentele ei. Așa și Julie, își aducea aminte perfect și de amănuntele cele mai neînsemnate; recunoștea cu bucurie până și cele mai miei accidente din prima ei călătorie, și chiar și gândurile care-i trecuseră prin minte în anumite locuri de pe drum. Victor, simțindu-se iar îndrăgostit cu patimă de soția sa, acum când ea își recăpătase proștețimea tinereții și întreaga-i frumusețe, se lipi de Julie cu un gest tandru. Când însă încercă s-o cuprindă în brațe, ea se feri ușor și găsi nu știu ce pretext spre a evita mângâierea aceea nevinovată. Apoi, în curând, i se făcu silă de atingerea cu Victor, a cărui căldură era nevoită s-o simtă și s-o îndure, din pricina felului în care stăteau în trăsură.

Vru să treacă pe scaunul din față, ca să fie singură; soțul ei însă avu bunăvoința s-o lase în spate. Ea îi mulțumi pentru atenție, printr-un suspin pe care el îl aprecie greșit, și fostul seducător de garnizoană, interpretând în folosul său melancolia soției, o sili la sfârșitul zilei să-i vorbească cu o hotărâre care-l copleși.

— Dragul meu, îi spuse Julie, tu știi că era cât pe-aci să mă omori. Dacă aş mai fi încă o tânără fată fără experiență, aş putea să reîncep sacrificiul vieții mele; sunt însă mamă, am de crescut o fetiță și mă dăruiesc ei tot atâta cât și ție. Să îndurăm, deci, o nenorocire care ne lovește deopotrivă. Tu ești cel mai puțin de plâns. N-ai știut tu, oare, să-ți găsești mângâieri pe care datoria, onoarea noastră a amândurora și, mai mult încă, natura, mi le interzic? Poftim, adăugă ea, ți-ai uitat din zăpăceală într-un sertar trei scrisori de la doamna de Sérizy; iată-le. Tăcerea mea îți dovedește că ai în mine o soție plină de îngăduință și care nu-ți pretinde sacrificiile la care legile o condamnă; am cugetat însă îndeajuns pentru a ști că rolurile noastre nu sunt la fel și că numai femeia este menită nefericirii. Virtutea mea se întemeiază pe principii hotărâte și nestrămutate. Voi ști să trăiesc ireproșabil; dar lasă-mă să trăiesc.

Marchizul, năucit de logica pe care femeile știu s-o studieze la lumina iubirii, fu subjugat de demnitatea specifică ce le este firească în astfel de crize. Repulsia instinctivă, pe care Julie o manifesta față de tot ceea ce-i rănea iubirea și dorințele inimii, reprezintă unul dintre cele mai frumoase daruri ale femeii și provine, poate, dintr-o virtute naturală, pe care nici legile, nici civilizația nu o vor stinge. Dar cine va îndrăzni să le învinovățească pe femei? Atunci când își impun tăcere sentimentului exclusivist ce nu le îngăduie să aparțină la doi bărbați, nu-s ele, oare, ca niște preoți fără credință? Dacă unele minți rigide condamnă felul de tranzacție încheiată de Julie între datoriile și dragostea ei, sufletele pasionale o vor învinui ca de o crimă. Această reprobare generală dovedește fie nenorocirea la care trebuie să se aștepte nesupunerea față de legi, fie foarte jalnicele imperfecțiuni ale instituțiilor pe care se întemeiază societatea europeană.

Doi ani au trecut, în timpul cărora domnul și doamna d'Aiglemont au dus viața oamenilor din lumea bună, văzându-și fiecare de-ale lui, întâlnindu-se mai adesea prin diferite saloane decât la ei acasă; divorț elegant, prin care se încheie multe căsătorii în înalta societate. Într-o seară, în mod întâmplător, cei doi soți se aflau împreună în salonul lor. Doamna d'Aiglemont avea la masă o prietenă. Generalul, care totdeauna lua masa în oraș, rămăsese acasă.

— Ai să fii foarte fericită, doamnă marchiză, spuse domnul d'Aiglemont punând pe masă ceașca din care își băuse cafeaua.

Marchizul o privi pe doamna de Wimphen cu un aer pe jumătate răutăcios, pe jumătate mâhnit, și adăugă:

— Plec la o mare vânătoare, la care mă duc cu marele vânător⁶. Vei fi cu totul văduvă, cel puțin pentru opt zile; și-acesta-i lucrul pe care ți-l dorești, cred eu... Guillaume, spuse el valetului care venise să strângă ceștile, spune să se înhame caii.

Doamna de Wimphen era acea Louisa pe care cândva doamna d'Aiglemont voia s-o sfătuiască să nu se mărite. Cele două femei schimbă între ele o privire de înțelegere ce dovedea că Julie își găsisese în buna-i prietenă o confidentă pentru mâhnirile sale, confidentă prețioasă și înțelegătoare, căci doamna de Wimphen era foarte fericită în căsnicie; iar în situația diferită în care se aflau ele, poate că fericirea uneia reprezenta o cheazășie a devotamentului acesteia față de nefericirea celeilalte. În astfel de cazuri, deosebirile de soartă constituie mai totdeauna o puternică legătură de prietenie.

— E sezon de vânătoare acum? zise Julie, aruncând o privire nepăsătoare spre soțul ei.

Era pe la sfârșitul lui martie.

— Doamnă, marele vânător vânează când vrea și unde vrea. Ne ducem într-o pădure regală, ca să vânăm mistreți.

— Ia seama să nu pățești vreun accident...

— Nenorocirile vin totdeauna fără veste, răspunse el zâmbind.

— Trăsura domnului marchiz e gata, zise Guillaume.

Generalul se ridică, sărută mâna doamnei de Wimphen și se întoarse către Julie.

— Doamnă, dacă aș pieri de colții unui mistreț!... spuse el cu un aer rugător.

— Ce-nseamnă asta? întrebă doamna de Wimphen.

— Haide, vino, îi spuse doamna d'Aiglemont lui Victor.

Pe urmă zâmbi, ca pentru a-i spune doamnei de Wimphen: „Ai să vezi“.

Julie își oferî gâtul soțului său, care se apropie ca să-l sărute; marchiza însă se înclină în așa fel încât sărutul conjugal alunecă pe pliurile volănașului de la pelerina ei.

— Vă iau ca martoră înaintea lui Dumnezeu, spuse marchizul, adresându-se doamnei de Wimphen, că-mi trebuie un firman ca să pot căpăta hatârul acesta mărunț. Uite cum înțelege soția mea dragostea. Nici nu știu prin ce vicleșug m-a adus în starea aceasta... Petrecere frumoasă!

Și ieși.

— Dar bietul bărbatu-tău e-ntr-adevăr un om foarte bun, exclamă Louisa, când cele două femei rămaseră singure. Te iubește.

— Oh, să nu mai adaugi o singură silabă la acest ultim cuvânt! Numele pe care-l port îmi face silă...

— Bine, dar Victor îți este cu totul supus, zise Louisa:

— Supunerea lui, răspunse Julie, se datorește în parte unei stime pe care i-am inspirat-o. După legi, sunt o femeie foarte virtuoasă; îi fac casa plăcută, închid ochii în ceea ce privește aventurile lui, nu-i cheltuiesc nimic din avere; își poate irosi veniturile cum îi place; eu nu mă îngrijesc decât să păstrez capitalul. Cu acest preț, am obținut pacea. El nu-și explică sau nu vrea să-și explice existența mea însă, dacă îmi călăuzesc astfel soțul, nu înseamnă că nu mă tem deloc de urmările firii lui. Eu sunt ca un ursar care tremură la gândul că într-o zi botnița ar putea să se rupă. Dacă Victor ar socoti că are dreptul să nu mă mai respecte, nu îndrăznesc să mă gândesc la cele ce-ar putea să urmeze; e un om violent, plin de amor-propriu, și de vanitate mai ales. Dacă nu are o minte destul de ageră spre a lua o hotărâre cuminte în vreo împrejurare delicată în care urâtele-i pasiuni sunt puse în joc, are în schimb un caracter slab și poate că m-ar omorî într-o clipită, chiar dacă a doua zi ar muri și el de durere. Dar de fericirea aceasta fatală nu prea am eu de ce să mă tem...

Urmă un răstimp de tăcere, în care gândurile celor două prietene se concentrară asupra pricinei secrete a acestei situații.

— Am fost mult prea crunt ascultată, reluă Julie, aruncând o privire de înțelegere spre Louisa. Eu, însă, nu îi interzisesem să-mi scrie. Ah! *el* m-a uitat, și pe bună dreptate. Ar fi fost prea trist să-și fi distrus viața! Nu-i destul că mi-am distrus-o eu? Ai putea crede, scumpa mea, că stau și citesc jurnalele

englezești numai cu nădejdea de a vedea și numele lui tipărit în ele? Ei bine, el încă n-a apărut la Camera lorzilor.

— Știi, deci, englezește?

— Nu ți-am spus încă?... am învățat.

— Biata de tine! exclamă Louisa, strângând mâna doamnei d'Aiglemont, dar cum de mai poți să trăiești?

— E un secret, răspunse marchiza, făcând un gest de naivitate aproape copilăresc. Află că iau opium. Povestea ducesei de..., la Londra, mi-a dat ideea. Știi că Mathurin a scris un roman cu tema aceasta. Picăturile mele de laudanum sunt foarte slabe. Îmi fac somn. Nu stau trează decât șapte ceasuri, pe care le dăruiesc fetei mele...

Louisa se uita la foc, neîndrăznind să-și privească prietena, ale cărei nenorociri se înfățișau pentru întâia oară în întregime ochilor ei.

— Louisa, să nu-mi trădezi secretul, spuse Julie după o clipă de tăcere.

Deodată un valet îi aduse marchizei o scrisoare.

— Ah, exclamă ea, îngălbenind.

— N-am să întreb de la cine e, îi spuse doamna de Wimphen.

Marchiza citea și nu mai auzea nimic: prietena ei văzu cele mai vii sentimente, exaltarea cea mai primejdioasă zugrăvinduo-se pe fața doamnei d'Aiglemont, care se înroșea și se îngălbenea, rând pe rând. În cele din urmă, Julie aruncă scrisoarea în foc...

— Scrisoarea aceasta-i incendiară! Oh, inima mea se înăbușă.

Se ridică și începu să se plimbe prin cameră; ochii ei ardeau.

— N-a plecat din Paris! exclamă ea.

Vorbele-i găfâite, pe care doamna de Wimphen nu îndrăzni să le întrerupă, erau retezate de pauze înfricoșătoare. După fiecare tăcere, frazele erau rostite pe un ton din ce în ce mai profund. Ultimele cuvinte avură în ele ceva de groază.

— Fără știrea mea, a continuat să mă vadă în tot acest timp. O privire de-a mea, furată în fiecare zi, îl ajută să trăiască. Tu nu știi, Louisa, că moare și-mi cere să-și ia adio de la mine; a aflat că soțul meu a plecat astă-seară pentru mai multe zile, și urmează să sosească din clipă în clipă. Oh, voi muri. Sunt pierdută. Te rog, rămâi cu mine. În prezența a două femei, nu va îndrăzni? Oh, rămâi, mi-e frică!

— Dar soțul meu știe că sunt la masă la tine, răspunse doamna de

Wimphen, și trebuie să vină să mă ia.

— Atunci înainte de plecarea ta îi voi spune să plece el. Voi fi călăul nostru, al amândurora. Vai, are să creadă că nu-l mai iubesc. Și scrisoarea aceasta! Scumpa mea, cuprindea niște fraze ce mi se păreau scrise cu litere de foc.

O trăsură hurui la poartă.

— Ah, exclamă marchiza de bucurie, vine în mod deschis, fără să se ascundă...

— Lordul Grenville! anunță valetul.

Marchiza rămase în picioare, nemișcată. Văzându-l pe Arthur palid, slab și sfârșit, nici o asprime nu mai fu cu putință. Deși lordul Grenville era viu contrariat de faptul că nu o găsisese pe Julie singură, păru calm și rece. Dar, pentru aceste două femei inițiate în tainele dragostei sale, stăpânirea lui de sine, sunetul glasului, expresia din privire avură ceva din puterea atribuită torpilei. Marchiza și doamna de Wimphen rămaseră ca împietrite de via imagine a unei cumplite dureri. Sunetul glasului lordului Grenville făcea să bată atât de crunt inima doamnei d'Aiglemont, încât ea nu îndrăznea să-i răspundă, de teamă să nu-i dezvăluie puterea pe care el o exercita asupra ei; lordul Grenville nu cuteza s-o privească pe Julie, așa încât doamna de Wimphen trebui să întrețină aproape singură ostenele unei conversații fără nici un interes; aruncându-i o privire plină de o caldă recunoștință, Julie îi mulțumi pentru ajutorul pe care i-l dădea. Atunci, cei doi îndrăgostiți izbutiră să impună tăcere sentimentelor lor, silindu-se să se mențină între limitele prescrise de datorie și de conveniențe. Dar în curând fu anunțat domnul de Wimphen; când îl văzură intrând, cei doi își aruncară o privire, și, fără a-și spune un cuvânt, înțeleseră noile dificultăți ale situației. Era cu neputință să i se arate domnului de Wimphen secretul acelei drame, iar Louisa n-avea nici un motiv temeinic de dat soțului ei cerându-i să rămână la prietena sa. Când doamna de Wimphen își puse șalul, Julie se sculă ca pentru a o ajuta pe Louisa să se îmbrace, și-i șopti:

— Voi avea curaj. Dacă a venit la mine în văzul tuturor, de ce m-aș teme? Dar, de n-ai fi fost tu aici, în prima clipă, văzându-l atât de schimbat, aș fi căzut la picioarele lui. Așadar, nu m-ați ascultat, spuse doamna d'Aiglemont cu o voce tremurătoare, întorcându-se și luând loc pe o canapea pe care lordul Grenville nu îndrăzni să se așeze.

— Nu m-am mai putut împotrivi plăcerii de a vă auzi glasul, de a fi lângă dumneavoastră. Trăiesc o nebunie, un delir. Nu mai sunt stăpân pe mine. M-am

consultat temeinic, sunt foarte slăbit. Am să mor. Dar a muri fără să vă mai fi văzut, fără să mai fi ascultat foșnetul rochiei dumneavoastră, fără să vă mai fi alinat lacrimile – ce moarte!

Vru să se îndepărteze de Julie, dar mișcarea lui bruscă făcu să-i cadă din buzunar un pistol. Marchiza privi arma cu niște ochi ce nu mai exprimau nici pasiune, nici gând. Lordul Grenville ascunse pistolul și păru foarte nemulțumit de acea întâmplare ce putea fi luată drept o șiretenie de îndrăgostit.

— Arthur? întrebă Julie.

— Doamnă, răspunse lordul lăsând ochii în jos, venisem copleșit de deznădejde, voiam...

Se opri.

— Voiati să vă sinucideți în casa mea! exclamă marchiza.

— Nu singur, spuse el, cu voce dulce.

— Dar cu cine? Cu soțul meu, poate?

— Nu, nu! strigă el cu glasul sugrumat. Dar liniștiți-vă, urmă lordul, sumbrul meu proiect s-a stins. Intrând aici, văzându-vă, am simțit că voi avea curajul să tac și să mor, singur.

Julie se ridică și se aruncă în brațele lui Arthur, care, printre suspinele iubitei lui, deosebi două cuvinte pline de pasiune.

— Să afli fericirea și să mori... spuse ea. Ei bine, fie!

Întreaga dramă a doamnei d'Aiglemont era în acest geamăt adânc, geamăt al ființei ei și al iubirii în fața căreia femeile lipsite de o religie se prăbușesc. Arthur o luă în brațe și o conduse spre canapea, cu o mișcare plină de toată violența pe care o dă o fericire nesperată. Dar deodată marchiza se smulse din brațele iubitului său, îi aruncă o privire fixă de femeie deznădăjduită, îl apucă de mână, luă un sfeșnic și îl conduse pe lord în dormitor; apoi, când ajunse la patul în care dormea Héléne, dădu încetișor la o parte perdelele și i-o arătă pe fetița sa, punând o mână în dreptul lumânării, ca nu cumva lumina să bată pleoapele străvezii și abia închise ale fetiței. Héléne dormea cu brațele date în lături și zâmbind prin somn. Julie o arătă pe copilă printr-o privire lordului Grenville. Privirea aceea spunea totul.

„Pe un soț îl putem părăsi, chiar și atunci când el ne iubește. Un bărbat este o ființă tare, își poate găsi mângâierea. Putem disprețui și legile omenești. Dar un copil fără mamă?!“

Toate aceste gânduri și mii de altele, încă și mai impresionante, erau în acea

privire.

— Am putea s-o luăm cu noi, murmură englezul; aş iubi-o...

— Mamă! spuse Hélène, deşteptându-se.

La această şoaptă, Julie izbucni în lacrimi. Lordul Grenville se aşeză şi rămase cu braţele încrucişate, tăcut şi întunecat.

„Mamă!“ Această dulce, această naivă chemare trezise deodată atâtea simţăminte nobile şi atâtea duiosii de neînfrânt, încât glasul maternităţii sugrumă pentru o clipă dragostea. Julie nu mai era femeie, era doar mamă. Lordul Grenville nu putu să îndure mult timp lacrimile doamnei d'Aiglemont, care îl convinseseră. În acea clipă, o uşă deschisă grăbit făcu un zgomot puternic şi cuvintele: „Doamnă d'Aiglemont, eşti pe-aici?“ răsunară ca un bubuit de tunet în inima celor doi îndrăgostiţi. Marchizul se întorsese. Mai înainte ca Julie să-şi regăsească sângele rece, generalul se îndreptă dinspre camera lui spre cea a soţiei sale. Cele două încăperi dădeau una într-alta. Din fericire, Julie îi făcu un semn lordului Grenville şi acesta se repezi într-un cabinet de toaletă a cărei uşă fu închisă fulgerător de către marchiză.

— Eh, nevastă, îi spuse Victor, iată-mă. Vânătoarea nu mai are loc. Vreau să mă culc.

— Noapte bună, îi spuse ea; la fel vreau să fac şi eu. Aşa că lasă-mă să mă dezbrac.

— Eşti cam acră astă-seară. Mă supun dorinţei dumneavoastră, doamnă marchiză.

Generalul se întoarse în odaia lui, Julie îl însoţi spre a închide uşa după el şi apoi se repezi să-l elibereze pe lordul Grenville. Îşi regăsi întreaga prezenţă de spirit şi gândi că vizita fostului ei doctor era foarte firească; l-ar fi putut lăsa în salon şi să se ducă să-şi adoarmă fetiţa; se întoarse deci, ca să-i spună să treacă fără zgomot în salon; dar, când deschise uşa cabinetului, marchiza scoase un ţipăt ascuţit. Degetele lordului Grenville fuseseră prinse şi zdrobite în crăpătura uşii.

— Hei, ce-ai păţit? o întrebă soţul.

— Nimic, nimic, răspunse ea, m-am înţepat la deget cu un ac.

Uşa dintre cele două camere se deschise brusc. Marchiza îşi închipui că bărbatu-său venea adus de grija faţă de ea, şi blestemă în sine această solitudine lipsită de orice haz. De-abia avu vreme să închidă la loc cabinetul de toaletă, iar lordul Grenville nici nu apucă să-şi elibereze mâna. Generalul se

ivi din nou, într-adevăr; dar marchiza se înșelase, el venea adus de o supărare a lui.

— N-ai cumva să-mi împrumuți un fular? Dobitocul ăsta de Charles m-a lăsat fără nici o legătură pentru cap. În primele zile ale căsniciei noastre, te amestecai în toate treburile mele cu niște griji așa de minuțioase, de mă și plictisiseam. Ah, luna de miere n-a prea durat mult nici pentru mine, nici pentru fularele mele. Acuma, sunt lăsat pe mâna păcătoasă a slugilor ăstora care-și bat joc de mine.

— Poftim, ia fularul ăsta. N-ai trecut prin salon?

— Nu.

— Te-ai fi putut întâlni cu lordul Grenville.

— E la Paris?

— Așa se pare.

— Oh, am să mă duc... bunul doctor...

— Dar trebuie să fi plecat! strigă Julie.

Marchizul stătea în mijlocul camerei soției sale și își potrivea fularul pe cap, privindu-se încântat în oglindă.

— Nu știi pe unde-or fi servitorii noștri, spuse el. L-am sunat până acum pe Charles de trei ori și n-a venit. Ce, nici camerista ta nu-i aici? Sună și cheam-o, aş vrea să-mi mai aducă o cuvertură pentru la noapte.

— Pauline a plecat în oraş, răspunse scurt marchiza.

— La miezul nopții! se minună generalul.

— I-am dat voie să se ducă la Operă.

— Ciudat! reluă soțul, continuând să se dezbrace, mi s-a părut că am zărit-o când urcam scara.

— Atunci, pesemne că s-o fi întors, zise Julie prefăcându-se indiferentă.

Pe urmă, ca nu cumva să-i dea ceva de bănuiră soțului, marchiza trase de cordonul soneriei, însă foarte slab.

Întâmplările din acea noapte n-au fost niciodată cunoscute pe deplin; dar toate trebuie să fi fost la fel de simple, la fel de oribile ca toate incidentele vulgare și casnice de soiul acesta. Marchiza căzu la pat pentru mai multe zile.

— Ce s-a întâmplat așa de nemaipomenit la tine acasă, de toată lumea nu mai vorbește decât despre nevastă-ta? îl întrebă domnul de Ronquerolles pe domnul d'Aiglemont, la câteva zile după acea noapte a catastrofelor.

— Ascultă-mă pe mine și rămâi burlac, spuse d'Aiglemont. S-au aprins

perdelele de la patul în care dormea Hélène; soția mea a fost atât de zguduită, încât iat-o bolnavă pentru un an, zise generalul. Iei de nevastă o femeie frumoasă și ea se urâtește: iei o fată plesnind de sănătate și se șubrezește; o credeai fierbinte, și e rece; sau, și mai și, rece în aparență, și în realitate e așa de fierbinte, încât te omoară ori te dezonoarează. Câteodată ființa cea mai dulce e o năzuroasă, dar niciodată o năzuroasă n-are să devină dulce; alteori, copila, pe care ai luat-o lălâie și firavă, desfășoară împotriva ta o voință de fier, o minte de diavol. M-am săturat de căsnicie.

— Sau de nevastă-ta.

— Asta ar fi mai greu. Apropo, nu vrei să mergi cu mine la Saint-Thomas d'Aquin, la înmormântarea lordului Grenville?

— Ciudată petrecere. Dar, reluă Ronquerolles, s-a aflat în mod sigur pricina morții sale?

— Valetul lui de cameră pretinde că lordul ar fi stat o noapte întreagă pe pervazul unei ferestre, ca să salveze cinstea iubitei sale; și-a fost al naibii de frig!

— Un asemenea devotament ar fi de mare laudă pentru niște bătrâne tinichele călite ca de-alde noi; lordul Grenville era însă cam tinerel și... englez. Totdeauna englezii vor să se arate mai isteți.

— Aș! răspunse d'Aiglemont, vitejiile astea depind de femeia care le inspiră, și de bună seamă că nu pentru-a mea s-a prăpădit bietul Arthur!

Paris, ianuarie 1831

1. Instrument muzical, folosit în fanfarele militare franceze până pe la 1860.
2. Trăiască împăratul! (fr.)
3. Jean-Baptiste Gaspar Debureau (1790-1846), un foarte popular și celebru actor de circ, mim și acrobat, devenit proverbial pentru calmul imperturbabil cu care se lăsa încadrat de cuțitele aruncate împrejurul lui pe panoul de lemn pe care stătea sprijinit. A murit într-un accident survenit pe când efectua o primejdioasă figură acrobatică.
4. Așa cum explică Balzac în *Les Chouans*: „cuvântul *gars* este o rămășiță din limba celtică“. Folosit pentru a desemna pe locuitorii Bretoniei – provincie închistată în tradiții medievale și ostilă ideilor Revoluției franceze, împotriva căreia a luptat cu arma în mână – *gars* a devenit sinonim cu *contrarevoluționar*.
5. Mic evantai ce apără obraji de căldura focului din șemineu.

6. Regele.

II

SUFERINȚE TAINICE

Între micul râu Loing și Sena se întinde o câmpie vastă mărginită de pădurea de la Fontainebleau și de orașele Moret, Nemours și Montereau. Ținutul acesta arid nu oferă privirii decât câteva muncele rare; ici-colo, în mijlocul câmpului, câteva pâlcuri de copaci, care slujesc de adăpost pentru vânat; și, pretutindeni, liniile fără de sfârșit, cenușii sau galbene, specifice zărilor din Sologne, din Beauce și din Berri. În inima acelei câmpii, între Moret și Montereau, călătorul zărește un vechi castel numit Saint-Lange, ale cărui împrejurimi nu sunt lipsite nici de măreție, nici de strălucire. Sunt acolo alei de ulmi magnifice, șanțuri și lungi ziduri de apărare, imense grădini și vaste construcții senioriale care, pentru a fi clădite, au necesitat jalnicele profituri ale birurilor puse pentru acoperirea cheltuielilor de război, sumele stoarse din arendările dreptului de a strânge impozitele, delapidările autorizate sau marile averi aristocratice distruse astăzi de ciocanul Codului civil.

Dacă vreun artist sau vreun visător s-ar rătăci, din întâmplare, pe adâncile fâgașe ale drumurilor sau pe câmpiile argiloase ce apără accesul în acest ținut, s-ar întreba prin ce capriciu a răsărit poeticul castei în savana aceea de grâu, în pustiul acela de cretă, de marnă și de nisip unde voioșia moare, unde tristețea se naște copleșitoare, unde sufletul este mistuit necurmat de o singurătate fără glas, sub o zare monotonă, – frumuseți negative, însă prielnice suferințelor ce nu râvnesc nici o mângâiere.

O tânără doamnă, celebră la Paris pentru gingășia, pentru frumusețea chipului și pentru inteligența sa, a cărei poziție socială și a cărei avere erau pe măsura înaltei sale celebrități, veni, spre marea uimire a sătucului, situat la peste o milă depărtare de Saint-Lange, să se stabilească acolo, pe la sfârșitul anului 1820. Țăranii și arendașii nu-i mai văzuseră pe stăpânii castelului din vremi ce nici nu se mai țineau minte. Cu toate că pământul era foarte rodnic, fusese lăsat pe seama unui vechil și în paza unor slugi bătrâne. De aceea, călătoria doamnei marchize stârni o oarecare tulburare în regiune.

Mai mulți inși strânși la capul satului, în curtea unui han prăpădit, la

răscrucea drumurilor dinspre Nemours și Moret, văzură o caleașcă ce mergea destul de încet, căci marchiza venea de la Paris cu caii săi. Pe scaunul din față al trăsurii, camerista ținea în brațe o fetiță mai mult îngândurată decât surâzătoare. Mama zăcea pe scaunul din spate, ca un muribund pe care medicii l-ar fi trimis la țară. Înfățișarea abătută a tinerei doamne nu se prea dovedi pe placul diriguitorilor din sat, pe care sosirea ei la Saint-Lange îi făcuse să tragă nădejdea vreunor schimbări în comună. Nu încăpea nici o îndoială că orice soi de schimbare trebuia să-i fie vădit neplăcută acestei doamne îndurerate.

Cel mai isteț cap din satul Saint-Lange declară, seara, la cârciumă, în odaia în care beau fruntașii comunei, că, după tristețea întipărită pe chipul marchizei, domnia-sa trebuie să fie ruinată. În lipsa domnului marchiz, despre care ziarele arătau că trebuia să-l însoțească pe ducele d'Angoulême în Spania, ea urma să facă rost la Saint-Lange de sumele necesare pentru achitarea feluritelor datorii făcute din pricina unor greșite speculații la bursă. Poate că moșia avea să fie vândută în loturi mici. Ar fi, atunci, câteva lovituri bune de dat. Fiecare începu să-și facă numărătoarea banilor, să-i scoată de prin ascunzători, să-și socotească puterile, ca să poată pune mâna pe pârțica sa din ciopârțirea moșiei de la Saint-Lange.

Viitorul acesta li se păru așa de frumos, încât fiecare gospodar, nerăbdător să știe dacă era adevărat, gândea că va afla totul de la slugile de la castel; nici una din slugi însă nu putu să dea vreo deslușire despre năpasta care-o aducea pe stăpâna lor, în prag de iarnă, în bătrânul ei castel de la Saint-Lange, de vreme ce ea stăpâna și alte moșii renumite pentru frumusețea priveliștilor și grădinile lor. Domnul primar se duse să prezinte doamnei omagiile sale, dar nu fu primit. După primar, se prezentă și vechilul, dar tot fără nici un succes.

Doamna marchiză nu ieșea din camera ei decât pentru a permite să se facă curat și, în acest timp, stătea într-un salonaș de-alături, unde lua masa, dacă se poate numi masă a te așeza pe un scaun, a privi mâncarea cu silă și a mânca atât cât să nu mori de foame. După care se întorcea numaidecât la străvechiu-i fotoliu și, de cu dimineață, se așeza în fața singurei ferestre ce lumina camera aceea. Nici pe fetița sa nu o vedea decât în timpul celor câteva clipe cât dura trista-i masă, și chiar și atunci părea că de-abia o suportă. Pentru a face să amuțască în inima unei femei tinere sentimentul de mamă, oare nu erau necesare niște dureri nemaipomenite? Nici unul dintre servitori nu avea voie să intre în camera ei. Camerista era singura persoană ale cărei servicii le îngăduia.

Cerea o tăcere desăvârșită în castel, fetița trebuind să se ducă să se joace cât mai departe. Îi era așa de greu să îndure chiar și cel mai mic zgomot, încât orice glas omenesc, chiar și cel al copilei, o deranja cumplit.

Oamenii din părțile locului nu mai vorbiră o vreme decât despre aceste ciudățenii ale marchizei; pe urmă după ce toate presupunerile posibile fură vânturate, nici sătulețele de prin apropiere, nici țăranii nu se mai gândiră la această doamnă bolnavă.

Marchiza, lăsată singură, putu deci să rămână cu totul tăcută în mijlocul tăcerii pe care-o stabilise în jurul ei, și nu avu nici un prilej să părăsească odaia acoperită de tapiserii în care murise bunica ei și unde venise și ea să moară încet, fără martori, fără zgomot, fără a îndura mincinoasele dovezi ale egoismului fardat cu afecțiune, care, la oraș, aduc celor ce mor o îndoită agonie. Femeia aceasta avea douăzeci și șase de ani. La o asemenea vârstă, unui suflet încă plin de iluzii poetice îi place să savureze moartea, atunci când moartea i se pare binefăcătoare. Moartea însă are cochetații față de cei tineri: pentru ei, moartea când înaintează, când se retrage, când se arată, când se ascunde; încetineala aceasta îi scârbește de ea iar incertitudinea ce le-o pricinuieste viitorul îi readuce până la urmă între oameni, unde vor găsi iarăși durerea care, mai nemiloasă decât moartea, îi va lovi fără a se lăsa așteptată. Or, această doamnă, care nu mai voia să trăiască, avea să îndure în adâncul singurătății sale amărăciunea acestor întârzieri ale morții și, într-o agonie sufletească pe care moartea nu o va curma, avea să facă o cumplită ucenicie de egoism ce-i va usca inima și i-o va prelucra pentru a trăi în lume.

O astfel de învățătură crudă și tristă este totdeauna fructul primelor noastre dureri. Marchiza suferea cu adevărat pentru prima și poate pentru singura dată în viața sa. Căci n-ar fi o eroare să crezi că sentimentele se reproduc? Odată înmugurite, oare nu vor exista ele totdeauna în adâncul inimii? Adorm sau se trezesc iar, după capriciile întâmplărilor vieții; dar rămân acolo, iar existența lor modifică negreșit sufletul. Așa încât, orice sentiment nu va avea decât o singură zi mare, ziua cea mai lungă sau cea mai scurtă a celei dintâi furtuni. Așa încât durerea, cel mai statornic dintre sentimentele noastre, nu va fi vie decât la întâia ei izbucnire; iar celelalte lovituri ale ei se vor domoli treptat, fie datorită faptului că începem să ne deprindem cu crizele sale, fie datorită unei legi a firii noastre, fire care, spre a se menține în viață, opune forței distructive o forță egală, dar inertă, ridicată pe temeiurile egoismului. Dar căreia dintre suferințe i

se va da numele de durere? Pierderea părinților este o mahnire față de care natura i-a pregătit pe oameni; răul fizic este trecător, el nu cuprinde sufletul; iar dacă persistă, nu mai e un rău, e însăși moartea. Dacă o femeie tânără pierde un nou-născut, dragostea conjugală îi dăruie în curând un succesor, și o astfel de supărare este, deci, tot trecătoare. În sfârșit, aceste necazuri și multe altele asemănătoare sunt, oarecum, lovituri, răni; nici una însă nu afectează vitalitatea în esența ei, și ar trebui ca ele să se urmeze într-un chip nemaipomenit pentru a ucide sentimentul ce ne îndeamnă să râvnim fericirea. Marea, adevărata durere ar fi deci acel rău atât de ucigător, încât să cuprindă și trecutul, și prezentul, și viitorul totodată, să nu lase nici o părticică a vieții nevătămată, să zdruncine cugetul pentru totdeauna, să se întipărească, de neșters, pe buze și pe frunte, să zdrobească sau să strice resorturile plăcerii, punând în suflet o pricină de silă față de orice lucru de pe pământ. Mai mult încă, spre a fi imens, spre a strivi astfel și sufletul și trupul, răul acesta ar trebui să survină într-o clipă a vieții când toate puterile sufletului și ale trupului sunt tinere, și să sfarme o inimă plină de viață. Răul, atunci, va face o rană adâncă; suferința va fi atunci și ea mare, și nici o ființă n-ar putea scăpa dintr-o astfel de boală, fără a suferi unele schimbări poetice: fie va lua calea cerurilor, fie, dacă rămâne aici, pe pământ, se va întoarce între oameni, pentru a-i minți și pentru a juca un rol în lume; ea va ști atunci în ce umbră să se retragă, spre a calcula, spre a plânge, spre a glumi. După o asemenea criză solemnă, nu mai există mistere în viața socială, care de aci încolo este în mod irevocabil judecată.

La femeile tinere, de vârsta marchizei, întâia și cea mai sfâșietoare dintre toate durerile este cauzată totdeauna de același fapt. Femeia, și mai ales femeia tânără, tot atât de mare prin suflet cât și prin frumusețe, nu șovăie niciodată să-și îndrume viața spre țelul către care și natura și sentimentul și societatea o împing să se avânte în întregime. Dacă întâiul ei vis va sfârși în mod lamentabil și totuși ea va rămâne în viață, va îndura cele mai cumplite suferințe, pentru simplul motiv care face ca întâia dragoste să fie cel mai frumos dintre toate sentimentele. Oare pentru ce o asemenea nefericire nu și-a avut încă nici pictorul, nici poetul ei, până acum? Dar poate ea, oare, să fie zugrăvită, poate ea să fie cântată? Nu, natura durerilor pe care le pricinuieste se refuză analizei și culorilor artei. De altminteri, asemenea suferințe nu se mărturisesc niciodată: spre a consola o femeie, trebuie să știi să i le ghicești; căci, trăite întotdeauna amarnic și resimțite religios, ele rămân în suflet și, ca o avalanșă prăbușindu-se

într-o vale, distrug totul, înainte de a-și găsi un loc.

Marchiza era atunci în prada unor astfel de suferințe ce vor rămâne multă vreme necunoscute, pentru că totul pe lume le osândește, în vreme ce sentimentul le mângâie, iar cugetul unei adevărate femei i le justifică totdeauna. Se întâmplă cu astfel de dureri ca și cu acei copii irevocabil condamnați de viață, dar față de care inima mamelor lor se simte legată mult mai puternic decât față de copiii bogat înzestrați. Poate că niciodată o asemenea catastrofă înspăimântătoare, care ucide tot ceea ce reprezintă viața din afara noastră, nu a fost atât de viu, atât de complet, atât de crud sporită de împrejurări, cum fusese pentru marchiză. Un bărbat drag, tânăr și bun, căruia nu-i îndeplinise niciodată nici o dorință, supunându-se astfel legilor societății, murise spre a salva ceea ce societatea numește *cinstea unei femei*. Cui i-ar fi putut spune marchiza: „Sufăr!“? Lacrimile ei l-ar fi jignit pe soțul său, cauză principală a nenorocirii. Legile și moravurile îi interziceau lacrimile; o prietenă s-ar fi bucurat, un bărbat ar fi abuzat de nenorocirea ei. Nu, această biată îndurerată nu putea plânge în tihnă decât într-o pustie, mistuindu-și acolo suferința sau lăsându-se mistuită de ea, murind sau omorând ceva din sine, poate însuși cugetul ei.

De câteva zile, rămânea cu ochii pironiți în zarea ștersă în care, întocmai ca și în viitorul vieții sale, nu exista nimic de descoperit, nimic de nădăjduit, în care totul se vedea dintr-o singură privire și în care nu regăsea decât imaginile reci dezolări ce-i sfâșia neîncetat inima. Diminețile de ceață, cerul de o lumină stinsă, norii lunecând aproape de pământ sub o boltă cenușie se potriveau cu fazele bolii sale sufletești. Inima nu se zbuciuma, nu era cu nimic mai mult și cu nimic mai puțin veștejită; nu, firea ei fragedă și înflorită se împietrise sub lenta acțiune a unei dureri de neîndurat, pentru că era fără scop. Suferea numai prin ea și numai pentru ea. A suferi astfel nu înseamnă, oare, a călca în plin egoism? În felul acesta, gânduri îngrozitoare îi străbăteau conștiința, rănindu-i-o. Se chestiona cu bună-credință și se găsea că are o fire dublă. Exista în ea o femeie care judeca și o femeie care simțea, o femeie care suferea și o femeie care nu mai voia să sufere. Își aducea aminte de jocurile copilăriei sale, care se scursese fără ca ea să-i fi simțit fericirea și ale cărei imagini senine reveneau de-a valma, parcă spre a-i face și mai grele decepțiile unei căsătorii convenabile în ochii lumii, groaznice în realitate. La ce-i folosiseră frumoasele pioșenii ale tinereții sale, plăcerile reprimite și sacrificiile făcute lumii? Deși în ființa ei totul exprima și aștepta iubirea, se întreba la ce-i mai pot folosi acum și

armonia mișcărilor și zâmbetul, și farmecul ei? Nu-i mai plăcea să se simtă fragedă și voluptuoasă, cum nu-ți place un sunet repetat fără rost. Însăși propria-i frumusețe îi era insuportabilă, ca un lucru inutil. Întrezărea cu groază că de aci înainte nu va mai putea să fie o ființă întreagă. *Eul* ei lăuntric nu-și pierduse, oare, facultatea de a savura impresiile în acel nou încântător care dă atâta voieșie vieții? Pe viitor, cele mai multe dintre senzațiile ei vor fi adeseori mai degrabă șterse decât acceptate, și multe dintre cele care odinioară ar fi emoționat-o îi vor deveni indiferente. După copilăria ființei, vine copilăria inimii. Or, iubitul ei duse cu sine în mormânt această a doua copilărie. Tânără încă prin dorințele sale, ea nu mai avea acea tinerețe sufletească deplină, ce dăruie tuturor lucrurilor vieții valoare și plăcere. Căci nu va păstra ea, oare, în sine un motiv de tristețe și de neîncredere ce le va răpi tuturor simțămintelor ei și frăgezimea și vraja dintâi? Pentru că nimic nu-i va mai putea reda fericirea pe care o nădărduse, pe care o visase atât de frumoasă. Întâile ei lacrimi adevărate stingeau acel foc ceresc care iluminează întâile tulburări ale inimii, și ea avea să sufere totdeauna că nu este ceea ce ar fi putut să fie. De la o asemenea credință trebuie să izvorască dezgustul amar ce te face să întorci privirea atunci când plăcerea se înfățișează din nou. Marchiza își judeca viața ca un bătrân ce se pregătea s-o părăsească. Deși se simțea tânără, noianul zilelor ei lipsite de bucurii îi cădea peste suflet, sfărâmându-i-l și îmbătrânind-o înainte de vreme. Îi cerea lumii, cu un țipăt de disperare, ceea ce ea îi dăruise în schimbul iubirii care-o ajutase să trăiască și pe care o pierduse. Se întreba dacă, în dragostea ei spulberată, atât de neprihănită și de pură, gândul nu fusese mai criminal decât fapta. Îi plăcea să se învinovățească, spre a insulta astfel lumea și pentru a se consola de a nu fi trăit cu cel pe care îl plângea, acea legătură desăvârșită care, suprapunând un suflet cu celălalt, micșorează durerea celui ce rămâne prin certitudinea de a se fi bucurat pe deplin de fericire, de a fi știut s-o dăruiască pe deplin și de a fi păstrat în sine o urmă de la cel care nu mai este. Era nemângâiată ca o actriță care și-a ratat rolul, iar durerea o simțea până-n fiecare fibră, în inimă și în creieri. Dacă făptura sa era lovită în dorurile ei cele mai tainice, mândria nu-i era mai puțin rănită decât bunătatea care o îndeamnă pe femeie să se sacrifice. Și, răscolind toate întrebările, dezbătând toate resorturile diferitelor existențe pe care ni le înfățișează naturile sociale, morale și fizice, ea redeștepta atât de năvalnic forțele inimii, încât, în toiul cugetărilor cele mai contradictorii, nu putea să aleagă nimic. Așa încât uneori, când se lăsa ceața,

deschidea fereastra și rămânea acolo, fără nici un gând, respirând mașinal mireasma jilavă a pământului răspândită în aer, stând în picioare, nemișcată, năucă parcă, întrucât clocotul durerii o făcea tot atât de surdă la armoniile naturii ca și la farmecele cugetării.

Într-o zi, pe la amiază, când soarele luminase cerul, camerista ei intră fără a fi fost chemată și-i spuse:

— Uitați, domnul paroh a venit acum pentru a patra oară ca s-o vadă pe doamna marchiză; și astăzi stăruie atât de hotărât, că nu mai știm ce să-i răspundem.

— Pesemne că vrea ceva bani pentru săracii din comună; ia douăzeci și cinci de ludovici și dă-i-i din partea mea.

— Doamnă, spuse camerista întorcându-se peste o clipă, domnul paroh nu vrea să primească banii și dorește să vă vorbească.

— Atunci să vină! răspunse marchiza, făcând un gest de mânie ce prevedea o tristă primire pentru preot, ale cărui pisălogeli fără îndoială că intenționa să le evite printr-o explicație scurtă și limpede.

Marchiza își pierduse mama de la o vârstă fragedă, iar educația ei fusese, firește, **influențată** de lăncezeala care, în anii Revoluției, deznodase legăturile religioase în Franța. Evlavia este o virtute de femeie pe care numai femeile o pot transmite, iar marchiza era un copil al veacului al XVIII-lea și credințele religioase erau cele ale tatălui său. Nu urmasa nici o practică religioasă. Pentru ea, un preot era un funcționar public, iar utilitatea lui i se părea îndoielnică în situația în care se afla, glasul religiei nu putea decât să-i învenineze suferințele; și-apoi, nu credea deloc nici în preoții de stat, nici în luminile lor; hotărât, deci, să-l pună pe al ei la locul său, fără răutate, și să se descotorosească de el printr-o binefacere, așa cum procedează oamenii bogați. Preotul intră, iar înfățișarea lui nu schimbă gândurile marchizei, care văzu un om scurt și gras, cu pânțele voluminoase, cu fața roșcovană, dar bătrână și zbârcită, ce se străduia să zâmbească și zâmbea strâmb; capul pleșuv și brăzdat de-a curmezișul de nenumărate zbârcituri îi cădea ca un sfert de cerc peste față, turtindu-i-o; câteva fire de păr alb îi împodobeau partea de jos a capului, deasupra cefei, și se întindeau, înainte, până spre urechi. Cu toate acestea, fizionomia acestui preot fusese cândva cea a unui om vesel din fire. Buzele lui groase, nasu-i ușor în sus, bărbia-i ce părea că dispăre într-o gușă dublă dovedeau un caracter senin. Marchiza nu luă în seamă la început decât aceste trăsături principale: dar, de la

întâiul cuvânt pe care i-l spusese preotul, fu impresionată de dulceața glasului lui; îl privi mai cu atenție și băgă de seamă sub sprâncenele-i încărunțite niște ochi care plânseseră cândva; iar conturul obrazului, privit din profil, dădea chipului său o atât de augustă înfățișare de durere, încât marchiza descoperi un om în acel preot.

— Doamnă marchiză, cei bogați nu ne aparțin decât atunci când suferă; iar suferințele unei femei căsătorite, tânără, frumoasă, bogată, care nu și-a pierdut nici copiii, nici părinții, se pot ghici, și sunt pricinuite de răni ale căror chinuri nu pot fi îndulcite decât de religie. Sufletul dumneavoastră se află în primejdie, doamnă. Nu vă vorbesc în clipa aceasta de viața de dincolo, care ne așteaptă! Nu, nu suntem la spovedanie. Dar nu-i de datoria mea să vă luminez în legătură cu viitorul existenței dumneavoastră în societate? îl veți ierta, așadar, pe un moșneag că se amestecă într-o problemă de care depinde fericirea dumneavoastră.

— Fericirea, domnule, nu mai există pentru mine. Am să vă aparțin în curând, așa cum spuneți, dar pentru totdeauna.

— Nu, doamnă, nu veți muri de durerea ce vă apasă și care vi se zugrăvește pe față. Dacă ar fi trebuit să muriți, nu ați fi acum la Saint-Lange. Pierim mai puțin din pricina unui regret sigur, decât din cea a unor speranțe înșelate. Am cunoscut dureri mult mai de neîndurat, mult mai cumplite, care n-au adus moartea.

Marchiza făcu un semn de îndoială.

— Doamnă, cunosc un om a cărui nenorocire a fost atât de mare, încât necazurile dumneavoastră vi s-ar părea ușoare dacă le-ați compara cu ale lui...

Fie că lungă ei singurătate începuse s-o obosească, fie că se simți atrasă de perspectiva de a-și putea descărca gândurile dureroase într-o inimă de prieten, ea îl privi pe paroh cu un aer întrebător, pe care nu era cu putință să nu-l înțelegi.

— Doamnă, urmă preotul, omul acela era un tată căruia, dintr-o familie numeroasă, nu-i mai rămăseseră decât trei copii. Își pierduse pe rând părinții, apoi o fiică și soția, amândouă iubite nespuse. Rămăsese singur, într-un fund de provincie, pe o mică proprietate, unde multă vreme fusese fericit. Cei trei fii ai lui erau în armată și fiecare avea un grad proporțional cu anii de slujbă. În timpul celor o sută de zile, cel mai mare trecu în garda imperială și deveni colonel; mijlociul era șef de batalion în artilerie; iar mezinul avea gradul de șef

de escadron la dragoni. Doamnă, tustrei băieții îl iubeau pe tatăl lor, tot așa cum și tatăl îi iubea. Dacă dumneavoastră cunoașteți bine nepăsarea celor tineri care, duși de pasiunile lor, niciodată nu au timp pentru afecțiunile de familie, veți înțelege printr-un singur fapt cât de mare era dragostea lor pentru bietul bătrân părăsit, ce nu mai trăia decât prin ei și pentru ei. Nu trecea săptămâna, fără ca el să primească o scrisoare de la vreunul din copiii săi. Dar, de asemenea, el nu fusese niciodată pentru ei nici slab, ceea ce micșorează respectul copiilor, nici pe nedrept aspru, ceea ce-i jignește, nici zgârcit cu sacrificiile, ceea ce-i înstrăinează. Nu, el fusese mai mult decât un tată, le devenise frate și prieten. În sfârșit, se duse să-și ia rămas-bun de la ei la Paris, atunci când pleacă în Belgia; vruse să vadă dacă aveau cai buni și dacă nu cumva le lipsea ceva. După plecarea lor, tatăl se întoarse acasă. Războiul începe, bătrânul primește scrisori trimise de la Fleurus, de la Ligny, totul mergea bine. Se dă bătălia de la Waterloo, știți cu ce rezultat. Franța e învăluită în doliu, dintr-o singură lovitură. Toate familiile fură cuprinse de cea mai adâncă îngrijorare. Ei, doamnă, înțelegeți: aștepta, n-avea o clipă de tihnă și de pace; citea gazetele, se ducea personal la poștă în fiecare zi. Într-o seară, sosește servitorul fiului său colonel. Îl vede pe acel om călare pe calul stăpânului său, și nu mai trebuie să pună nici o întrebare: colonelul murise, despicat în două de o ghiulea. Spre seară, sosește pe jos servitorul celui mijlociu; acesta murise în a doua zi a luptelor. În sfârșit, pe la miezul nopții, un artilerist sosește să-i vestească și moartea ultimului fiu, pe capul căruia, un răstimp tare scurt, sârmanul părinte își pusese întreaga viață. Da, doamnă, căzuseră tustrei!

După o pauză, preotul înfrângându-și tulburarea, adăugă cu o voce blajină aceste cuvinte:

— Și tatăl a rămas în viață, doamnă. El a înțeles că, dacă Dumnezeu îl lăsase pe pământ, trebuia să continue să sufere, și el suferă; s-a aruncat însă în brațele religiei. Ce altceva ar fi putut să facă?

Marchiza își ridică ochii spre chipul preotului, devenit sublim de întristare și de resemnare, și așteptă cuvântul următor, la care o trecură lacrimile:

— E preot, doamnă: fusese sfințit prin lacrimi, înainte de a fi fost sfințit la picioarele altarului.

O vreme se așternu tăcerea. Marchiza și preotul priviră prin geamuri zările cețoase, de parcă ar fi putut să vadă acolo pe cei ce nu mai erau.

— Nu preot într-un oraș, ci un simplu paroh.

— La Saint-Lange, spuse ea ștergându-și ochii.

— Da, doamnă.

Niciodată maiestatea durerii nu i se arătase mai mare doamnei d'Aiglemont; iar acest *Da, doamnă* îi căzuse drept în inimă, cu greutatea unei dureri nemărginite. Glasul acela, care-i suna blând în urechi, îi tulburase întreaga ființă. Ah! Era însuși glasul durerii, acel glas adânc și plin de tainice mângâieri.

— Părinte, spuse aproape respectuos marchiza, și dacă nu mor, ce voi deveni?

— N-aveți un copil, doamnă?

— Ba da, spuse ea rece.

Preotul aruncă asupra acestei femei o privire asemănătoare celei pe care o îndreaptă un medic asupra unui bolnav grav, și hotărî să-și dea toată silința spre a o smulge duhului rău care își și întinsese mâna asupra ei.

— Vedeți, doamnă, trebuie să trăim cu durerile noastre, și numai religia ne oferă adevăratele consolări. Îmi veți îngădui să mai vin spre a vă face să auziți glasul unui om care știe să îndrăgească toate durerile și care, cred, nu are nimic înfricoșător?

— Da, domnule, veniți. Și vă mulțumesc că v-ați gândit la mine.

— Atunci, doamnă, pe curând!

Vizita aceasta destinse sufletul marchizei, ale cărei puteri fuseseră prea crunt zguduite de mahnire și de singurătate. Preotul îi lăsa în inimă o mireasmă de balsam și izbăvitorul răsunet al evlavioaselor lui cuvinte. Și simți acel fel de mulțumire care-l înșeninează pe un întemnițat, atunci când, după ce a cunoscut adâncimea singurătății și greutatea lanțurilor, își află un vecin care bate în perete transmițându-i un sunet prin care se exprimă niște gânduri comune. Avea acum un confident neașteptat. Nu peste mult, însă, se prăbuși iarăși în amarele ei gânduri și își spuse, întocmai ca și cel întemnițat, că un tovarăș de durere nu-i va ușura nici lanțurile, nici soarta.

Preotul nu voise să sperie prea tare, de la o primă vizită, o durere atât de egoistă; spera însă că, grație artei lui, va putea face ca religia să progreseze la o a doua vizită. Peste două zile, într-adevăr, veni din nou, și felul în care marchiza îl primi îi dovedi că vizita lui era dorită.

— Ei bine, doamnă marchiză, spuse bătrânul, v-ați gândit oleacă la mulțimea suferințelor omenești? V-ați ridicat privirile spre cer? Ați zărit acea nemărginire a lumilor care, micșorând însemnătatea noastră, strivind vanitățile

noastre, ne domolește durerile...

— Nu, domnule, spuse ea. Legile sociale îmi apasă prea greu inima și mi-o sfâșie prea crunt, ca să mai pot să mă înalț spre ceruri. Dar legile poate că nici nu sunt atât de crude pe cât sunt conveniențele societății. Oh, societatea.

— Suntem datori, doamnă, să ne supunem și unora și celorlalte: legea înseamnă cuvântul, iar conveniențele înseamnă acțiunile societății.

— Să te supui societății?... reluă marchiza, făcând un gest de oroare. Eh, domnule, toate suferințele noastre de-aici ne vin! Dumnezeu n-a făcut nici măcar o singură lege aducătoare de nenorociri; oamenii însă, adunându-se laolaltă, i-au falsificat opera. Noi, femeile, suntem mai chinuite de civilizație decât am fi de natură... Natura ne-a impus unele chinuri fizice pe care nu le-ați îndulcit, dar civilizația a dezvoltat sentimente pe care le amăgiți neîncetat. Natura sugrumă ființele slabe, dumneavoastră le osândiți să trăiască, spre a le hărăzi unei suferințe statornice. Căsătoria, instituția pe care se sprijină societatea astăzi, numai pe noi ne face să-i simțim toate poverile: pentru bărbat – libertatea; pentru femeie – datoriile. Noi vă datorăm întreaga noastră viață, dumneavoastră nu ne datorați decât unele clipe. În sfârșit, bărbatul poate să aleagă, atunci când noi nu avem decât să ne supunem orbește. Oh, domnule, dumneavoastră vă pot spune totul. Ei bine, căsătoria, așa cum se practică ea astăzi, mi se pare a fi o prostituție legalizată. Din aceasta izvorăsc suferințele mele. Numai eu, însă, dintre nefericitele fapte atât de tragic împerecheate, trebuie să păstrez tăcerea! Eu însămi sunt autoarea răului meu: eu mi-am dorit această căsătorie.

Se opri, plânse cu amar și rămase tăcută.

— În această mizerie profundă, în mijlocul acestui ocean de durere, reluă ea, găsisem câteva umbre de nisip pe care să-mi pun piciorul, pe care să sufăr în tihnă; un uragan a spulberat totul. Iată-mă singură, fără nici un sprijin, prea slabă împotriva furtunilor.

— Nu suntem slabi niciodată, dacă Dumnezeu este cu noi, spuse preotul. De altminteri, dacă nu aveți nici o bucurie de așteptat aici pe pământ, nu aveți, oare, nici o datorie de împlinit?

— Mereu datorii! exclamă ea, cu un fel de mânie. Dar unde-s, în ceea ce mă privește, sentimentele care ne dau tăria de a le îndeplini? Domnule, nimic din nimic, sau nimic pentru nimic, este una dintre cele mai drepte legi ale naturii – și morale și fizice. Ați vrea ca arborii aceștia să înfrunzească fără seva care-i

face să înmugurească? Și sufletul își are seva lui. Pentru mine, izvorul sevei sale a secat.

— N-am să vă vorbesc despre sentimentele religioase ce generează resemnarea, spuse preotul; dar maternitatea, doamnă, nu-i ea oare...?

— Destul, domnule! spuse marchiza. Față de dumneavoastră voi fi sinceră. Vai, de acum înainte nu voi mai putea să fiu astfel față de nimeni, sunt osândită la minciună; societatea nu ne cere decât schime și, sub amenințarea cu oprobiul public, ne poruncește să ne supunem conveniențelor ei. Există două maternități, domnule. Nu cunoșteam mai înainte asemenea deosebiri; astăzi le știu. Nu sunt decât pe jumătate mamă, și-ar fi fost bine să nu fiu deloc. Hélène nu este *a lui*. O, nu vă cutremurați! Saint-Lange este un abis în care s-au irosit destule sentimente false, din care au izbucnit lumini sinistre, unde s-au năruit șubredele edificii ale legilor antinaturale. Am o copilă, și ajunge; sunt mamă; așa vrea legea. Dar dumneavoastră, domnule, care aveți un suflet atât de duios și de blând, poate că veți înțelege țipetele unei biete femei care n-a lăsat să pătrundă în inima ei nici un sentiment prefăcut. Dumnezeu mă va judeca, dar nu cred că m-am abătut de la legile lui atunci când am cedat afecțiunilor pe care el mi le-a pus în suflet, și iată ceea ce am obținut. Un copil, domnule, nu-i el, oare, imaginea a două ființe, fructul a două sentimente liber contopite? Dacă el nu-i legat de toate fibrele trupului ca și de toate duioșiile inimii; dacă nu amintește nici de clipele de iubire desfătătoare, nici de ceasurile, nici de locurile în care cele două ființe au fost fericite, și nici de vorbele lor pline de armonii omenești, și nici de gingașele lor visuri – acel copil este o făptură neizbutită. Da, pentru ei, el trebuie să fie o încântătoare miniatură în care se regăsesc poemele dublei lor vieți tainice: el trebuie să le ofere un izvor de emoții rodnice, să fie totodată și întregul lor trecut, și întregul lor viitor. Biata mea Hélène este copilul tatălui ei, copilul datoriei și al întâmplării; eu nu-i pot oferi decât instinctul de femeie, legea care ne împinge în mod irezistibil să ocrotim făptura zămislită în pântecul noastre. Sunt fără nici o pată în ochii societății. Nu i-am sacrificat eu și viața și fericirea mea? Țipetele ei îmi tulbură întreaga ființă; dacă ar cădea într-o apă, m-aș arunca în valuri ca s-o scap. Dar ea nu face parte din inima mea. Ah, dragostea m-a făcut să visez la o maternitate mai mare, mai completă; am alintat într-un vis spulberat copilul pe care dorurile mele l-au conceput înainte ca el să fi fost zămislit, în sfârșit, acea delicioasă floare născută în suflet, înainte de a se fi născut aievea. Pentru

Hélène eu sunt ceea ce, în ordinea naturală, trebuie să fie o mamă față de progenitura sa. Când nu va mai avea nevoie de mine, atunci totul se va fi sfârșit: stingându-se cauza, vor înceta și efectele. Dacă femeia are fermecătorul privilegiu de a-și desfășura maternitatea peste întreaga viață a copilului său, oare nu strălucirii concepției ei morale trebuie să-i atribuim această persistență dumnezeiască din simțire? Atunci când copilul n-a avut însuși sufletul mamei lui drept întâiu-i înveliș, maternitatea încetează în chiar inima ei, așa cum încetează la animale. Acesta-i adevărul, îl simt; pe măsură ce biata mea fetiță crește, inima mea se închide în sine. Sacrificiile pe care i le-am făcut m-au și îndepărtat de ea, în vreme ce pentru un alt copil inima mea, simt, ar fi fost neobosită; pentru acest altul, nimic n-ar fi fost sacrificiu, totul ar fi fost plăcere. Așa încât, domnule, rațiunea, religia, totul, în ceea ce mă privește, e fără putere împotriva sentimentelor mele. Păcătuiește oare, când vrea să moară, femeia care nu este nici mamă, nici soție, și care, spre nefericirea ei, a întrevăzut iubirea în frumusețile-i nesfârșite, maternitatea în bucuriile-i nemărginite? Ce poate deveni ea? Să vă spun ce simt eu! De-o sută de ori pe zi, de-o sută de ori pe noapte, un fior îmi zguduie și creierii, și inima, și trupul, ori de câte ori cine știe ce amintire neîndeajuns izgonită îmi aduce imaginile unei fericiri pe care mi-o închipui mai mare decât ar fi fost. Aceste crunte năluciri fac să mi se veștejească sentimentele, și-mi spun: „Ce-ar fi fost viața mea, *dacă...*?”.

Își ascunse fața în palme și izbucni în lacrimi.

— Iată fondul inimii mele! reluă ea. Un copil al lui m-ar fi făcut să accept cele mai cumplite nenorociri! Dumnezeu, cel care a murit încărcat de toate păcatele pământului, îmi va ierta acest gând, ucigaș pentru mine; știu însă că societatea este implacabilă: pentru ea, cuvintele mele sunt blasfemii; eu batjocoresc toate legile ei. Ah, aș vrea să mă războiesc cu societatea aceasta, și să-i înnoiesc legile și obiceiurile, să i le sfarm! Oare nu m-a rănit ea în toate gândurile, în toate fibrele, în toate sentimentele, în toate dorurile, în toate speranțele, în viitorul, în prezentul, în trecutul meu? Pentru mine, ziua e plină de neguri, gându-i o spadă, inima mi-e o rană, copila mea-i o tăgăduire. Da, când Hélène îmi vorbește, aș vrea să aibă o altă voce; când mă privește, aș vrea să aibă alți ochi. Ea este aici anume ca să-mi dovedească tot ceea ce ar fi trebuit să fie și tot ceea ce nu este. Mi-e de nesuferit! îi zâmbesc, mă străduiesc s-o despăgubesc pentru sentimentele ce i le rănesc. Sufăr! Oh, domnule, prea sufăr, pentru a mai putea trăi! Și voi trece drept o femeie cinstită! Și n-am săvârșit

nici un păcat! Și voi fi lăudată și onorată de toți! Am luptat împotriva iubirii involuntare, căreia nu trebuia să-i cedez; dar dacă mi-am păstrat credința fidelă, mi-am păstrat oare și inima? Ea, spuse marchiza apăsându-și cu mâna dreaptă pieptul, n-a fost nicicând decât a unei singure ființe. Și copila mea nu se înșală. Există privirile, glasul, gesturile de mamă a căror putere împietrește inima copiilor; și biata mea fetiță nu-mi simte brațul înfiorându-se, nici vocea tremurând; ochii mi se împânzesc când o privesc, când îi vorbesc sau când o iau în brațe. Îmi aruncă priviri acuzatoare, pe care nu pot să le îndur! Uneori mă cutremur la gândul să nu găsesc în ea un tribunal care să mă condamne fără să fiu ascultată. Deie Cerul ca ura să nu se aștearnă într-o zi între noi! Dumnezeuule mare! Deschide-mi mai degrabă mormântul, lasă-mă să sfârșesc la Saint-Lange! Vreau să mă duc în lumea unde voi regăsi celălalt suflet al meu, unde voi fi pe deplin mamă! Oh! iartă-mă, domnule, sunt nebună. Cuvintele astea mă înăbușeau, acum le-am rostit. A, și dumneavoastră plângeți? Nu mă disprețuiți! Héléne, Héléne, fetița mea, vino! strigă ea, cu un fel de deznădejde, auzind-o pe fetița care se întorcea de la plimbare.

Micuța veni râzând și țipând; aducea un fluture pe care-l prinsese; dar, când o văzu pe mama sa plângând, tăcu, veni lângă ea și se lăsă sărutată pe frunte.

— Va fi foarte frumoasă, spuse preotul.

— E-ntreagă tatăl ei, răspunse marchiza, îmbrățișându-și cu căldură copila, parcă spre a-și plăti o datorie sau spre a șterge o remușcare.

— Mamă, ce caldă ești!

— Du-te, lasă-ne, îngerașul meu, răspunse marchiza. Fetița plecă fără părere de rău, fără a o privi pe mama sa, aproape fericită să nu mai stea lângă un chip trist, și înțelegând de pe acum că sentimentele ce se zugrăveau pe acel chip îi erau potrivnice. Zâmbetul este apanajul, este graiul, este expresia maternității. Marchiza nu putea să zâmbească. Ea se înroși când îl privi pe preot: nădăjduse că se va arăta mamă, dar nici ea, nici fetița ei nu știuseră să mintă. Într-adevăr, sărutările unei femei sincere au o dulceață dumnezeiască, ce pare că pune în fiecare mângâiere un suflet, un foc subtil de care inima se simte cuprinsă. Sărutările secătuite de această miere sunt aspre și uscate. Preotul simțise deosebirea: el putu să cerceteze prăpastia ce se află între maternitatea cârnii și maternitatea inimii. De-aceea, după ce aruncă asupra acestei femei o privire inchizitorială, îi spuse:

— Aveți dreptate, doamnă: ar fi fost mai bine pentru dumneavoastră să fi

murit...

— Ah, îmi înțelegeți sentimentele, văd, răspunse ea, de vreme ce dumneavoastră, preot creștin, cunoașteți și aprobați tristele hotărâri pe care ele mi le-au insuflat. Da, am vrut să mă omor; mi-a lipsit însă curajul necesar ca să-mi îndeplinesc hotărârea. Trupul mi-era laș, atunci când sufletul era puternic; iar atunci când mâna nu mai tremura, sufletul meu șovăia. Nu cunosc taina acestor lupte și a acestor șovăieli. Fără îndoială că, din păcate, sunt destul de femeie, fără statornicie în vrerile mele, în stare doar să iubesc. Mă disprețuiesc! Seara, după ce slugile se culcau, porneam curajoasă către iazul din parc; când însă ajungeam pe marginea lui, firea mea șubredă se îngrozea să piară. Vă mărturisesc slăbiciunile mele. După ce mă reîntorceam în pat, îmi era rușine de mine, deveneam iarăși curajoasă. Într-o asemenea clipă, am luat laudanum: dar am suferit și n-am murit. Crezusem că am băut tot ce era în sticlă, dar mă opriseam la jumătate.

— Sunteți pierdută, doamnă, spuse parohul grav și cu o voce plină de lacrimi. Vă veți întoarce printre oameni și îi veți înșela; veți căuta în societate și veți găsi ceea ce socotiți drept o despăgubire pentru suferințele dumneavoastră; și, într-o zi, veți îndura pedeapsa, pentru plăcerile dumneavoastră...

— Eu, strigă ea, să mă duc să-i dăruiesc celui dintâi isteț care va ști să joace comedia iubirii, cele din urmă, cele mai scumpe daruri ale inimii mele, și să-mi plătească viața pentru o clipă de plăcere îndoielnică? Nu! Sufletul meu va fi mistuit de o flacără pură. Domnule, toți oamenii au simțurile sexului lor; dar pe bărbatul înzestrat și cu un suflet, și care să poată satisface astfel toate exigențele firii unei femei, a cărui melodioasă armonie să nu se tulbure niciodată, decât sub apăsarea sentimentelor, pe acela nu-l întâlnim de două ori în viață. Viitorul meu este îngrozitor; știu: femeia nu e nimic fără iubire, frumusețea nu e nimic fără plăcere; dar însăși societatea nu mi-ar osândi, oare, fericirea, dacă mi s-ar mai înfățișa vreodată? Sunt datoare să fiu o mamă cinstită, pentru fiica mea. Ah, sunt închisă într-un cerc de fier, din care nu pot ieși fără să mă acopăr de ocară. Datoriile familiale, îndeplinite fără bucurie, mă vor copleși; îmi voi blestema viața; dar, cel puțin, fiica mea va avea o mamă aparent desăvârșită. Îi voi dăruia comori de virtute, spre a înlocui comorile de afecțiune de care o voi lipsi. Nu doresc nici măcar să trăiesc ca să mă bucur de bucuriile pe care le simt mamele față de fericirea copiilor lor. Nu cred în fericire. Ce soartă va avea și Hélène? Tot una ca a mea, de bună seamă. Ce posibilități au mamele să le

asigure pe fetele lor că bărbatul cărora li se dăruiesc va fi un soț așa cum și-l dorește inima lor. Le disprețuiți pe bieteles făpturi ce se vând pentru câțiva scuzi unui bărbat oarecare: foamea și nevoia iartă asemenea uniri trecătoare; în vreme ce societatea îngăduie și încurajează unirea imediată, cu mult mai groaznică, dintre o tânără fată candidă și un bărbat pe care ea nu l-a putut vedea nici măcar timp de trei luni; și ea este vândută pentru întreaga-i viață. E adevărat că prețul e mare! Și măcar dacă, neîngăduindu-i nici o compensație pentru durerile ei, ați cinsti-o! Dar nu, lumea le calomniază până și pe cele mai virtuose dintre noi! Aceasta ne este soarta, văzută sub cele două fețe ale sale: o prostituată publică și rușinea, o prostituare secretă și nefericirea. Iar în ceea ce le privește pe bieteles fete fără zestre, ele înnebunesc sau mor; față de ele, nici o milă! Frumusețea, virtuțile nu sunt considerate valori în bazarul dumneavoastră uman, și totuși încă mai numiți societate bârlogul ăsta de egoism! Dar măcar dezmoșteniți-le pe femei! Cel puțin veți îndeplini astfel o lege a naturii, alegându-vă tovarășele și căsătorindu-vă cu ele după poftă.

— Doamnă, vorbele dumneavoastră îmi dovedesc că nici spiritul de familie, nici spiritul religios nu vă mișcă. Așa încât, nu veți șovăi între egoismul societății care vă rănește și egoismul personal, care vă va face să doriți plăcerile...

— Familia, domnule, există oare? Eu tăgăduiesc familia într-o societate care, la moartea tatălui sau a mamei, împarte bunurile acestora și spune fiecăruia să-și vadă de drumul lui. Familia este o asociație temporară și întâmplătoare, pe care moartea o desface grabnic. Legile noastre au sfârșit casele, moștenirile, trăinicia exemplelor și a tradițiilor. Nu văd în jurul meu decât dărâmături.

— Doamnă, dumneavoastră nu vă veți întoarce la Dumnezeu decât atunci când mâna sa se va coborî asupra dumneavoastră, și vă doresc să vă mai rămână timp îndeajuns pentru ca să vă împăcați cu el. Vă căutați consolarea coborându-vă ochii spre pământ, în loc să-i înălțați spre ceruri. Filozofismul și interesul personal v-au cuprins inima; sunteți surdă la glasul religiei, așa cum sunt copiii acestui veac fără de credință! Plăcerile lumești nu zămislesc decât suferințe. Nu vă veți schimba decât durerile, atâta tot.

— Am să vă dezmint profeția, spuse ea surâzând cu amărăciune, voi rămâne credincioasă celui ce a murit pentru mine.

— Durerea, răspunse el, nu poate trăi decât în sufletele pregătite de religie.

Își lăsa ochii în pământ respectuos, ca să nu lase să se vadă îndoielile ce i se puteau zugrăvi în privire. Dârzenia plângerilor rostite de marchiză îl mâhniseră. Cunoscând *eul* omenesc sub miile lui de forme, el pierdu nădejdea că ar putea înduioșa inima aceasta pe care suferința o secătuisese în loc s-o îmbuneze, și în care grăunțele Semănătorului ceresc nu avea să încolțească, pentru că vocea lui dulce era înăbușită de marele și cumplitul țipăt al egoismului. Totuși, se comportă cu o statornicie de apostol și mai veni de câteva ori, îndemnat mereu de speranța că va reîntoarce la Dumnezeu inima aceasta atât de nobilă și de mândră; își pierdu însă curajul în ziua în care își dădu seama că marchizei nu-i plăcea să stea de vorbă cu el decât pentru că-i făcea plăcere să povestească despre cel care nu mai era. Nevoind să-și întineze menirea prin a deveni îngăduitor față de o pasiune, preotul puse capăt destăinuirilor, revenind treptat la formulele și la locurile comune ale unei conversații banale.

Veni și primăvara. Marchiza găsi câteva distracții pentru adâncă-i tristețe și începu să se îngrijească, din lipsă de altceva, de moșie, unde se apucă să poruncească unele schimbări. În octombrie, părăsi vechiu-i castel de la Saint-Lange, unde redevenise tânără și frumoasă odată cu stingerea unei dureri care, la început violentă ca un pendul aruncat puternic, sfârșise prin a se amortiza în melancolie, așa cum se oprește pendulul după o serie de oscilații din ce în ce mai slabe. Melancolia se compune dintr-o suită de astfel de oscilații morale, dintre care prima atinge disperarea, iar ultima plăcerea: în tinerețe, ea este crepusculul dimineții; la bătrânețe, cel al serii.

Când caleașca sa trecu prin sat, marchiza fu salută de către parohul ce se întorcea de la biserică la prezbiteriu; dar, răspunzându-i, doamna d'Aiglemont lăsa ochii în jos și întoarse capul, ca să nu-l mai vadă. Preotul avea destulă dreptate împotriva acestei biete Artemis din Efes.

Paris, 15 august 1834

III

LA TREIZECI DE ANI

Un tânăr cu frumoase perspective și care aparținea uneia dintre acele familii istorice ale căror nume vor fi totdeauna, chiar și împotriva legilor, strâns legate de gloria Franței, venise la bal la doamna Firmiani. Această doamnă îi dăduse câteva scrisori de recomandare către niște prietene ale ei de la Napoli. Domnul Charles Vandenesse – așa se numea tânărul – venise acum să-i mulțumească și să-și ia rămas-bun de la ea.

După ce îndeplinise în mod strălucit mai multe misiuni, Vandenesse fusese atașat de curând pe lângă unul dintre miniștrii noștri plenipotențieri trimiși la congresul de la Laybach și, profitând de călătoria ce urma s-o facă, voia să studieze Italia.

Balul de-acum însemna, așadar, pentru el, un fel de rămas-bun de la bucuriile Parisului, de la acea viață agitată, de la acel vârtej de idei și de desfătări atât de des calomniate, dar cărora-i atât de plăcut să li te dăruiești.

Deprins de trei ani încoace să salute capitalele europene și să le părăsească, după schimbătoarele interese ale carierei sale diplomatice, Charles de Vandenesse, părăsind Parisul, avea totuși puține lucruri de regretat. Femeile nu-i mai stârneau nici un interes, fie pentru că el considera o dragoste adevărată ca ocupând un loc mult prea mare în viața unui bărbat politic, fie pentru că meschinele preocupări ale unei curtenii superficiale i se vor fi părut prea vane pentru un suflet puternic. Noi avem cu toții mari pretenții în ceea ce privește puterea sufletului. În Franța, nici unui bărbat, fie el cât de mediocru, nu-i convine să treacă drept banal din punct de vedere spiritual.

Așa încât Charles, deși tânăr – de-abia avea treizeci de ani – se și deprinsese să vadă idei, rezultate, mijloace acolo unde oamenii de vârsta lui nu văd decât sentimente, plăceri și iluzii. Își ascundea căldura și entuziasmul, firești pentru un tânăr ca el, în adâncurile sufletului, pe care natura i-l crease mărinimos. Se străduia să devină un ins calculat și rece și să pună în manierele, în gesturile amabile, în artificiiile-i de seducție socială toate comorile spirituale cu care soarta îl înzestraseră: veritabilă țintă de om ambițios; trist rol jucat anume

spre a răzbate la ceea ce numim astăzi o *situație frumoasă*. Se duse să arunce o ultimă privire prin saloanele în care se dansa.

Înainte de a părăsi balul, voia, fără îndoială, să ia imaginea acestuia cu el, așa cum un spectator nu-și părăsește loja de la Operă fără a privi tabloul final. Dar, de asemenea, dintr-o dorință lesne de înțeles, domnul de Vandenesse studia aspectul cu totul franțuzesc, strălucirea și surâzătoarele chipuri ale acestei petreceri pariziene, comparându-le în gând cu noile fizionomii și cu pitoreștiile scene care îl așteptau la Napoli, unde își propunea să petreacă, timp de câteva zile, înainte de a se prezenta la postul său. Părea să compare atât de schimbătoarea și atât de bine-cunoscuta Franță cu o țară ale cărei obiceiuri și peisaje nu le cunoștea decât din povestiri contradictorii sau din cărțile în cea mai mare parte prost făcute. Câteva păreri destul de poetice, devenite însă foarte vulgare astăzi, îi trecură atunci prin minte, răspunzând, poate fără ca el să-și dea seama, dorințelor tainice ale spiritului său, mai degrabă prea pretențios decât blazat, mai degrabă lipsit de ocupație decât veștejit.

„Iată, își spunea el, femeile cele mai elegante, cele mai bogate, cele mai alese ale Parisului. Aici sunt celebritățile zilei, vestitele politiciene, vestitele aristocrate și literate; dincolo-s artiștii, dincoace oamenii la putere. Și, cu toate acestea, nu văd decât intrigi mărunte, iubiri născute moarte, zâmbete ce nu exprimă nimic, dispreț fără motiv, priviri fără căldură, mult spirit, irosit însă fără rost. Toate aceste obrazuri albe și trandafirii nu caută atât plăcerea, cât distracțiile. Nici o emoție nu-i sinceră. Dacă nu vreți să vedeți decât peneturi bine așezate, vâlvuri vapoase, toalete frumoase, femei suave, dacă viața nu vi se pare decât o suprafață pe care abia s-o atinge – iată lumea pe care-o doriți. Mulțumiți-vă cu frazele ei fără importanță, cu schimele-i fermecătoare, și nu căutați nici o simțire în inimi. Mie însă mi-e groază de intrigile acestea vulgare ce se vor încheia cu căsătorii, cu subprefecturi, cu beneficii de tot soiul, sau, dacă e vorba de vreo dragoste, cu aranjamente tainice, așa de rușinoasă-i socotită o aparență de pasiune. Nu întrevăd printre aceste fețe elocvente nici una care să reflecte un suflet închinat vreunei idei sau vreunei remușcări. Aici, și regretele și nefericirile se ascund sub glume, ca niște lucruri rușinoase. Nu zăresc nici una dintre acele femei cu care mi-ar plăcea să mă confrunt și care să te târască în prăpastie. Unde să găsești pasiune la Paris? Un pumnal aici este o curiozitate ce se agață într-un cui aurit și se împodobește cu o teacă frumoasă. Femei, idei, sentimente, totul aici se aseamănă. Nu mai există pasiuni, pentru că

individualitățile au dispărut. Rangurile, spiritele, averile au fost nivelate, și ne-am deprins cu toții să ne îmbrăcăm în haine negre, de parcă am purta doliu după Franța moartă. Nu ne putem îndrăgosti de cei egali cu noi. Între doi îndrăgostiți, sunt necesare anumite deosebiri de depășit, anumite distanțe de străbătut. Un asemenea farmec al iubirii s-a spulberat în 1789! Plictisul și moravurile noastre searbede sunt rezultatele sistemului politic. Măcar în Italia totul este limpede. Acolo femeile sunt încă niște animale răufăcătoare, niște sirene primejdioase, fără rațiune și fără o altă logică decât cea a gustului și a poftelor lor, și de care trebuie să te ferești așa cum te ferești de tigri...”

Doamna Firmiani întrerupse acest monolog a cărui mulțime de gânduri contradictorii, frânte, confuze, este de netălmăcit. Întregul merit al unei reverii constă, firește, în vagul ei; căci nu-i ea ca un fel de abur al spiritului?

— Vreau să vă prezint, îi spuse ea, luându-l de braț, unei femei care ține foarte mult să vă cunoască, în urma celor ce-a auzit vorbindu-se despre dumneavoastră.

Îl conduse într-un salon vecin unde, printr-un gest, un zâmbet și o privire într-adevăr pariziene, îi arătă o femeie așezată pe un fotoliu, lângă șemineu.

— Cine-i? întrebă curios contele de Vandenesse.

— O femeie despre care, desigur, trebuie să fi vorbit nu numai o dată, fie lăudând-o, fie condamnând-o, o femeie care trăiește în singurătate, un veritabil mister.

— Dacă vreodată în viața dumneavoastră ați fost miloasă, vă implor, spuneți-mi cum o cheamă!

— Marchiza d’Aiglemont!

— Am să iau lecții de la ea: a știut să facă dintr-un soț cu totul mediocru un *pair* al Franței, și dintr-un bărbat nul o capacitate politică. Spuneți-mi, însă, ce credeți: lordul Grenville a murit pentru ea, așa cum pretind anumite doamne?

— Poate. De la întâmplarea aceea, falsă ori adevărată, biata femeie s-a schimbat mult. Încă n-a apărut până azi în societate. La Paris, o asemenea statornicie de patru ani înseamnă ceva. Dacă acum o vedeți aici...

Doamna Firmiani se opri; apoi adăugă cu un aer fin:

— Uitasem că n-am voie să spun nimic. Duceți-vă și stați de vorbă cu ea.

Charles rămase o clipă nemișcat, sprijinindu-și ușor spatele de tocul ușii, cufundat cu totul în cercetarea acelei femei ce devenise celebră fără să poată cineva explica motivele pe care i se întemeia faima.

În lume se petrec multe anomalii de-acestea ciudate. Faima doamnei d'Aiglemont nu era, desigur, mai neobișnuită decât a anumitor inși trudind veșnic la o operă necunoscută: statisticieni socotiți profunzi în temeiul unor calcule pe care se feresc ca de foc să le publice; politicieni ce trăiesc dintr-un articol de ziar; autori sau artiști a căror operă rămâne pururi închisă în mapa lor de lucru; oameni ce se arată savanți față de cei ce habar n-au de știință, așa cum Sganarelle e latinist față de cei ce nu cunosc latina; persoane cărora li se atribuie cine știe ce pricepere vestită în vreo privință, fie în domeniul artelor, fie în vreo misiune importantă. Minunata expresie: *Este un specialist* – pare să fi fost creată pentru o asemenea specie de acefali politici ori literari.

Charles rămase în contemplare mai mult decât ar fi voit și se simți nemulțumit că o femeie îi trezea atâta interes; dar, de asemenea, prezența acelei doamne răsturna gândurile pe care, cu o clipă mai înainte, privind balul, tânărul diplomat le nutrise.

Marchiza, pe atunci în vârstă de treizeci de ani, era frumoasă, cu toate că avea trupul cam prea plăpând și de o gingășie exagerată. Cel mai mare farmec al ei provenea de la fața al cărei calm exprima o neasemuită profunzime sufletească. Privirea ei plină de strălucire, dar care părea umbrită de o îngândurare statornică, dovedea o viață înfrigurată și resemnarea cea mai deplină. Pleoapele, mai tot timpul coborâte sfios spre pământ, arareori se ridicau. Dacă privea vreodată împrejur, o făcea cu o mișcare tristă și s-ar fi zis că își păstra flacăra din ochi numai pentru contemplări oculte. Așa încât, orice om superior se simțea în mod ciudat atras către această femeie gingașă și tăcută. Dacă spiritul se simțea împins să descopere tainele veșnicei reacții ce se petrecea în ființa ei de la prezent înspre trecut, de la lume înspre singurătate, sufletul nici el nu era mai puțin ispitit să se inițieze în misterele unei inimi oarecum mândre de suferințele sale.

De altfel, nimic nu dezmințea în făptura ei impresia pe care o provoca de la bun început. Ca mai toate femeile ce-și poartă părul foarte lung, era palidă și cu desăvârșire albă. Pielea ei, de o finețe uluitoare, simptom rareori înșelător, vădea o sensibilitate profundă, îndreptățită prin natura trăsăturilor sale, ce aveau acea minunată desăvârșire pe care pictorii chinezi o zugrăvesc pe figurile lor fantastice. Avea gâtul poate puțin cam lung; dacă un gât de felul acesta este cel mai grațios și dă capetelor de femeie o vagă asemănare cu magneticele unduri ale șarpelui. Dacă n-ar exista nici unul dintre miile de indicii prin care

caracterele cele mai ascunse i se dezvăluie unui observator, ar fi suficient să se studieze cu atenție gesturile capului și mișcările gâtului, atât de variate și atât de expresive pentru a aprecia o femeie.

Înfățișarea doamnei d'Aiglemont era în armonie cu îngândurarea ce-i domina întreaga ființă. Coadele părului, împletite larg, îi alcătuiau deasupra capului o cunună înaltă în care nu se vedea nici o podoabă, căci părea că marchiza și-ar fi luat rămas-bun pentru totdeauna de la artificii de toaletă. Așadar, nu s-ar fi putut zări la ea nimic din acele mărunte cochetării ce strică farmecul multor femei. Totuși, oricât de modest era corsajul său, el nu-i ascundea întru totul eleganța taliei. Iar luxul lungii sale rochii consta într-o croială distinsă; și, dacă ne este îngăduit a căuta idei în aranjamentul unei stoffe, s-ar putea spune că numeroasele și simplele pliuri ale acelei rochii comunicau o mare noblețe. Poate însă că ea își trăda fireștile-i slăbiciuni de femeie prin atenția deosebită ce-o acorda mâinilor și picioarelor sale; dacă totuși și le arăta cu o oarecare plăcere, i-ar fi fost greu chiar și celei mai răutăcioase rivale să găsească vreo afectare în gesturile ei, atât de involuntare păreau, ori datorate deprinderilor din copilărie. Chiar rămășița aceasta de cochetărie devenea – printr-o grațioasă nepăsare – scuzabilă.

Această sumă de trăsături, acest ansamblu de lucruri mărunte ce fac ca o femeie să pară urâtă sau frumoasă, atrăgătoare sau de nesuferit, nu pot fi decât indicate, mai cu seamă atunci când, ca la doamna d'Aiglemont, legătura tuturor o constituie sufletul, care le și imprimă o delicioasă unitate. Astfel, înfățișarea ei se armoniza perfect cu trăsăturile feței și cu toaleta sa. Numai la o anumită vârstă și numai anumite femei alese știu să dea o expresie atitudinii lor. Măhnirea, oare, sau fericirea o învață pe femeia de treizeci de ani, pe femeia fericită sau nefericită, taina unei asemenea ținute elocvente? Aceasta va rămâne pururi o enigmă vie, pe care fiecare o interpretează după dorințele, după speranțele sau după logica sa.

Felul în care marchiza își sprijinea coatele pe brațele fotoliului și își lipea vârfurile degetelor de la o mână de degetele de la cealaltă mână, părând că se joacă; înclinarea gâtului, delăsarea trupului obosit dar suplu, părând cu eleganță frânt în fotoliu, moleșeala picioarelor, nepăsarea întregii sale atitudini, mișcările-i pline de sfârșeală, totul vădea o femeie fără nimic care s-o lege de viață, care n-a cunoscut nimic din plăcerile dragostei, dar care le-a visat și care se încovoia sub poverile cu care-o copleșesc amintirile; o femeie care de mult

nu-și mai pune nici o nădejde nici în viitor, nici în sine însăși, o femeie părăsită care ia vidul drept neant.

Charles de Vandenesse admiră tabloul acesta magnific, dar ca pe un produs a ceva *făcut*, mai abil decât al femeilor obișnuite. Conte de Aiglemont. De la cea dintâi privire aruncată asupra soției lui, pe care până atunci n-o mai văzuse, tânărul diplomat recunoscuse prea marile disproporții, incompatibilitățile, ca să întrebuițăm termenul legal, dintre aceste două ființe, spre-a putea crede că marchiza l-ar iubi pe bărbatul său. Cu toate acestea, doamna d'Aiglemont păstra o conduită ireproșabilă, iar virtutea ei dădea un preț încă și mai mare tuturor misterele pe care un observator le putea bănuși în ființa ei.

După ce prima lui tresărire de uimire trecu, Vandenesse se gândi la cel mai potrivit fel de a intra în vorbă cu doamna d'Aiglemont și, printr-o șiretenie de diplomat, destul de banală, hotărî s-o pună într-o situație dificilă, spre a-și da seama cum întâmpină ea o împerejurare incomodă.

— Doamnă, spuse contele așezându-se lângă marchiză, o fericită indiscreție m-a făcut să aflu că, nu știu pentru care motiv, am norocul să fi fost remarcat de dumneavoastră. Vă datorez o recunoștință cu atât mai mare, cu cât niciodată până acum n-am fost obiectul unui astfel de favor. Așa încât, sunteți răspunzătoare pentru unul dintre defectele mele. De-acum înainte, n-am să mai fiu modest...

— Ați greși, domnule, spuse ea râzând; vanitatea trebuie să fie lăsată pe seama celor ce nu au altceva de dat la iveală.

O conversație se înfiripă atunci între marchiză și tânărul diplomat; urmând uzanțele, abordară într-o clipă o mulțime de subiecte: pictura, muzica, literatura, politica, oamenii, evenimentele și lucrurile. Ajunseră apoi, printr-un ocol subțil, la veșnicul subiect al conversațiilor franțuzești și străine: la dragoste, la sentimente și la femei.

— Suntem sclave.

— Sunteți regine.

Frazele mai mult sau mai puțin spirituale rostite de Charles și de marchiză se puteau reduce la simpla expresie a tuturor discursurilor, prezente și viitoare, ținute despre acest subiect. Cele două fraze nu ar vrea ele, oare, întotdeauna să spună la un moment dat: „Iubește-mă!“?

— Doamnă, exclamă în șoaptă Charles de Vandenesse, dumneavoastră mă

faceți să regret nespus că părăsesc Parisul. Fără îndoială că nu voi mai avea parte, în Italia, de clipe atât de spirituale ca aceasta de-acum.

— Veți avea parte de fericire, poate, domnule, iar fericirea prețuiește mai mult decât toate strălucitoarele idei, adevărate sau false, ce se rostesc în fiecare seară la Paris.

Înainte de a se despărți de marchiză, Charles căpătă permisiunea s-o viziteze pentru a-și lua rămas-bun de la ea. Se socoti foarte fericit că dăduse dorinței lui formele sincerității, atunci când, seara, la culcare, și a doua zi, clipă de clipă, îi fu cu neputință să-și alunge din minte amintirea doamnei d'Aiglemont.

Uneori se întreba prin ce oare trezise atenția marchizei, ce intenții avea ea, acceptând să-l mai vadă, și făcu nesfârșite presupuneri. Alteori i se părea că-i descoperă motivele curiozității; atunci se îmbăta de speranțe, sau se domolea, după felul cum își tălmăcea dorința aceea politicoasă și atât de banală la Paris. Ba i se părea că are totul, ba că nu are nimic. În sfârșit, vru să reziste pornirii ce-l împingea către doamna d'Aiglemont; se duse însă la ea.

Sunt anumite gânduri cărora ne supunem fără a le cunoaște: ele există în noi, fără ca să ne dăm seama. Cu toate că o astfel de afirmație poate părea mai degrabă paradoxală decât adevărată, orice om de bună-credință va descoperi mii de asemenea dovezi în viața lui. Ducându-se acasă la marchiză, Charles se supunea unuia dintre acele texte preexistente față de care experiența și cunoștințele noastre nu sunt, mai târziu, decât îndeplinirea lor aievea.

O femeie de treizeci de ani reprezintă irezistibile ispite pentru un tânăr; nimic mai natural, mai bine urzit, mai prestabilit decât atașamentele adânci, din care societatea ne oferă atâtea exemple, între o femeie ca marchiza și un tânăr de felul lui Vandenesse.

Într-adevăr, o tânără domnișoară are prea multe iluzii, prea multă lipsă de experiență, iar sexul ei este un complice prea puternic al dragostei, pentru ca un tânăr să se poată simți flatat; pe când o femeie cunoaște întreaga gravitate a sacrificiilor ce trebuiesc făcute. Acolo unde una este atrasă de curiozitate, de ispite străine iubirii, cealaltă se supune unui sentiment temeinic. Una cedează, cealaltă alege. Oare această alegere nu reprezintă, prin ea însăși, o măgulire enormă? Înarmată cu o cunoaștere mai totdeauna scump plătită prin multe nefericiri, femeia experimentată, dăruindu-se, pare că oferă mai mult decât pe sine însăși; în vreme ce tânăra domnișoară, ignorantă și încrezătoare,

necunoscând nimic, nu poate nici compara, nici aprecia nimic, ea acceptă dragostea și o învață. Una ne este dascăl și sfătuitoare, la o vârstă când ne place să fim îndrumați și când supunerea constituie o plăcere; cealaltă vrea să învețe totul și se arată naivă, acolo unde cealaltă este tandră. Una nu ne oferă decât o singură biruință, cealaltă ne silește la confruntări mereu altele. Cea dintâi nu are decât lacrimi și plăceri, cea de a doua numai voluptăți și remușcări. Pentru ca o tânără fată să devină amantă, ar trebui să fie prea coruptă, și-atunci ar fi părăsită cu oroare; pe câtă vreme o femeie are mii de mijloace să-și păstreze și puterile și demnitatea totodată. Una, prea supusă, vă oferă trista siguranță a tihnei; cealaltă pierde prea mult pentru a nu cere de la dragoste toate miile ei de metamorfoze. Una se dezonorează numai pe ea, cealaltă ucide, de dragul celui iubit, o întreagă familie. O fată nu are decât o singură cochetărie și crede că a spus totul atunci când și-a dat jos hainele; femeia are însă mii de cochetării și se ascunde sub mii de văluri; în sfârșit, ea măgulește toate vanitățile, iar novicea nu alină decât una. De altfel, se răscolesc atâtea șovăieli, atâtea spaime, atâtea temeri, și tulburări, și furtuni la o femeie de treizeci de ani, ce niciodată nu se pot vedea în iubirea unei tinere fete. Ajunsă la această vârstă, femeia îi cere tânărului să-i restituie stima pe care ea i-a sacrificat-o; ea nu trăiește decât pentru el, se preocupă de viitorul lui, îi dorește o viață frumoasă, i-o ordonează glorios; se supune, imploră și poruncește; se înjosește și se înalță, și știe să consoleze în mii de prilejuri, atunci când o fată nu știe decât să geamă. În sfârșit, în afară de toate avantajele situației sale, femeia la treizeci de ani știe să se facă și tânără fată, să joace toate rolurile, să fie pudică și să devină frumoasă chiar și într-o nenorocire. Între ele două, există incomensurabila diferență de la prevăzut la neprevăzut, de la putere la slăbiciune. Femeia la treizeci de ani satisface totul, pe când tână fată, riscând să nu mai existe, nu trebuie să satisfacă nimic.

Asemenea idei se învolutează în inima unui tânăr și închipuie pentru el cea mai puternică pasiune, întrucât în ea se contopesc sentimentele artificiale, create de moravuri și de sentimentele reale ale naturii.

Pasul cel mai de seamă și cel mai hotărâtor în viața unei femei este chiar acela pe care ea totdeauna îl consideră cel mai neînsemnat. Când o femeie este căsătorită, ea nu-și mai aparține, e regina și sclava căminului. Virtutea femeii rămâne de neîmpăcat cu datoriile și cu libertățile societății. A le emancipa pe femei însemnează a le corupe. Acordându-i unui străin dreptul de a intra în

sanctuarul unei căsnicii nu înseamnă oare a te lăsa la bunul lui *plac*? Dar ca o femeie să-l atragă în casă, nu constituie oare greșeală, sau, spre a fi mai exact, începutul unei greșeli? Această teorie trebuie să fie acceptată în toată rigoarea ei, sau, de nu, să fie iertate pasiunile. Până acum, în Franța, societatea a știut să folosească un *mezzo termine*: ea își bate joc de nenorociri. Ca și spartanii, care nu pedepseau decât neîndemânarea, ea pare să admită furtul. Dar poate că un atare sistem este foarte înțelept. Disprețul general constituie cea mai cumplită dintre toate pedepsele, întrucât el o lovește pe femeie în inimă. Femeile țin să fie, și trebuie să fie, respectate, căci, fără stimă, ele nu mai există: așa încât acesta-i cel dintâi sentiment pe care ele îl cer de la dragoste. Chiar și cea mai stricăță dintre ele pretinde, înainte de orice, să fie iertată pentru trecut, atunci când își vinde viitorul, și se străduiește să-l facă pe iubitul ei să înțeleagă că ea își dăruie, pentru niște bucurii de nestăvilnit, toată onoarea pe care oamenii i-o vor refuza. Nu există femeie care, primind la ea acasă, pentru întâia oară, un bărbat tânăr, și găsindu-se singură cu el, să nu se gândească la aceste lucruri; mai ales dacă, așa cum era cazul cu Charles de Vandenesse, tânărul este bine făcut sau inteligent. Tot așa, sunt puțini tineri care să nu-și făurească anumite visuri tainice, întemeindu-se pe unul dintre miile de gânduri îndreptățite de iubirea lor înăscută pentru femeile frumoase, inteligente și nefericite cum era doamna d'Aiglemon.

Așa încât, atunci când i se anunță sosirea domnului de Vandenesse, marchiza se simți tulburată; iar el se simți aproape rușinat, în ciuda siguranței de sine, care la un diplomat este oarecum obligatorie. Marchiza însă luă numaidecât acea înfățișare binevoitoare din care femeile își fac adăpost împotriva interpretărilor de vanitate. O asemenea atitudine exclude orice aparență de prefăcătorie și, ca să spunem așa, lasă loc și sentimentului, temperându-l sub formele politetii. Femeile, în asemenea împrejurări, rămân cât de mult vor în acea situație echivocă, stând ca la o răspântie ce poate duce, deopotrivă, spre respect, spre indiferență, spre despărțire ori spre dragoste.

Numai la treizeci de ani o femeie e în stare să cunoască resursele unei atari situații. Ea știe, la această vârstă, să râdă, să glumească, să cocheteze, fără să se compromită. Ea are atunci tactul necesar pentru a ataca toate coardele sensibile ale unui bărbat și pentru a studia ce sunete poate să scoată din ele. Tăcerea ei este tot atât de primejdioasă ca și cuvântul. Nu vă veți da seama niciodată dacă, la această vârstă, ea este sinceră sau mincinoasă, dacă-și bate joc sau e de bună-

credință în mărturisirile sale. După ce ți-a dat dreptul să te înfrunți cu ea, dintr-odată, printr-un cuvânt, printr-o privire, printr-unul dintre acele gesturi căruia îi cunoaște întreaga putere, curmă lupta, te părăsește și rămâne stăpâna secretului tău, liberă să te distrugă cu o glumă, liberă să se preocupe de tine, ocrotită deopotrivă și de slăbiciunea ei și de forța ta.

Cu toate că, în timpul primei vizite, marchiza se situă pe un teren neutru, ea știu să păstreze o înaltă demnitate de femeie. Tainicele sale dureri plutiră mereu peste veselia-i prefăcută, ca un nor subțire ce nu ascunde întru totul soarele. Vandenesse plecă, după ce gustase în această conversație delicii nemaiîncercate; rămase însă convins că marchiza era dintre acele femei a căror cucerire costă prea scump spre a mai încerca să le iubești.

„Ar fi, își zise el plecând, un sentiment aiurea, o legătură care l-ar otrăvi până și pe un sub-șef ambițios! Totuși, dacă aș vrea eu...”

Acest fatal *dacă aș vrea eu!* i-a pierdut totdeauna pe ambițioși. În Franța, amorul-propriu duce la pasiune. Charles mai veni pe la doamna d'Aiglemont, și i se păru a observa că ei îi face plăcere să stea de vorbă cu el. În loc să se arunce naiv în fericirea de a iubi, el vru atunci să joace un rol dublu. Încercă să pară pasionat, pe urmă să analizeze rece desfășurarea intrigii începute, să fie și îndrăgostit și diplomat; era însă generos și tânăr, un asemenea examen avea să-l conducă la o dragoste fără margini; căci, prefăcută sau naturală, marchiza era, oricum, mai tare decât el.

De fiecare dată, după ce pleca de la doamna d'Aiglemont, Charles stăruia în neîncrederea lui și își supunea unei analize severe, ce-i ucidea propriile emoții, toate stările progresive prin care-i trecea sufletul.

„Astăzi, își spunea el după cea de-a treia vizită m-a făcut să înțeleg că a fost foarte nefericită și foarte singură în viață, că, fără fiica ei, și-ar dori fierbinte moartea. A fost de o resemnare desăvârșită. Or, eu nu sunt nici fratele, nici duhovnicul ei, de ce-mi destăinuiește necazurile sale? Mă iubește.”

Peste două zile, la plecare, el apostrofa obiceiurile moderne:

„Iubirea ia culoarea fiecărui veac. În 1822 ea este doctrinară. În loc să fie dovedită, ca odinioară, prin fapte, e discutată, trântită, e pusă în discursuri de tribună. Femeile sunt reduse acum la trei mijloace: mai întâi ele pun în discuție dragostea noastră și ne refuză puterea de a iubi atâta cât iubesc ele. Cochetărie! Veritabilă sfruntare pe care marchiza mi-a aruncat-o astă-seară! După care, se declară foarte nefericite, spre a provoca generozitatea noastră naturală sau

amorul nostru propriu. Ce tânăr nu se simte măgulit să consoleze o mare nefericire? În sfârșit, mai au și mania virginității! Pesemne că-și va fi închipuind că o cred cu totul fragedă. Buna mea credință poate deveni pentru ea o excelentă speculație“.

Într-o zi, însă, după ce își măcinase gândurile-i pline de îndoieli, se întrebă dacă marchiza este sinceră; dacă atâtea suferințe pot fi jucate, de ce să se prefacă resemnată? Trăia într-o singurătate adâncă și mistuia în tăcere măhniri pe care abia le lăsa să se bănuiască prin accentul mai mult sau mai puțin apăsător al unei interjecții. Din acea clipă, Charles căpătă un interes deosebit pentru doamna d'Aiglemont. Totuși, venind la obișnuita întâlnire, devenită necesară și unuia și celuilalt, la ora rezervată printr-un instinct mutual, Vandenesse încă o socotea pe iubita lui mai mult dibace decât sinceră, iar ultimul lui cuvânt era: „Hotărât, femeia aceasta este foarte isteasă“. El intră, o văzu pe marchiză în atitudinea preferată, atitudine plină de melancolie; ridică ochii spre el, fără să facă vreo mișcare, și îi aruncă una dintre acele priviri adânci ce seamănă cu un surâs. Doamna d'Aiglemont exprima o încredere, o prietenie sinceră, însă nici un pic de iubire. Charles se așază într-un fotoliu și nu putu să rostească nici un cuvânt. Era tulburat de una dintre acele senzații pentru care cuvintele lipsesc.

— Ce aveți? îi spuse ea cu glas dulce.

— Nimic. Ba da, reluă el, mă gândesc la un lucru care nu v-a interesat niciodată.

— Anume?

— Eh... la Congresul care s-a sfârșit.

— Și spuse ea, ar fi trebuit să vă duceți la acel Congres?

Un răspuns direct ar fi fost cea mai grăitoare și cea mai delicată declarație: Charles însă nu-l rosti. Fața doamnei d'Aiglemont vădea o candoare prietenească, ce spulbera toate calculele vanității, toate speranțele iubirii, toate suspiciunile diplomatului; ea ignora sau părea să ignore cu totul faptul că este iubită; iar atunci când Charles, încurcat de-a binelea, se închise în sine, fu silit să-și mărturisească faptul că el nici nu făcuse și nici nu spusese nimic care să-i fi dat dreptul doamnei marchize să se gândească la iubirea lui.

Domnul de Vandenesse o găsi în acea seară pe marchiză așa cum fusese totdeauna; simplă și afectuoasă, sinceră în durerea ei, fericită că are un prieten, mândră că a întâlnit un suflet care știe să-l înțeleagă pe al ei; ea nu se gândea la

mai mult și nu-și închipuia că o femeie s-ar putea lăsa sedusă pentru a doua oară; cunoscuse însă iubirea și o păstra, încă sângerândă, în adâncul inimii sale; nu-și imagina că fericirea ar putea să-i aducă unei femei a doua oară farmecele sale, căci nu credea numai în spirit, ci și în inimă; iar pentru ea, dragostea nu era o seducție ci întrunea toate seducțiile nobile.

În acea clipă, Charles redeveni tânăr, fu subjugat de strălucirea unui caracter atât de ales și vru să fie inițiat în toate tainele acelei existențe, veștejite mai degrabă de soartă decât de greșală. Doamna d'Aiglemont nu-i aruncă prietenului său decât o singură privire atunci când îl auzi cerându-i socoteală despre prisosul de mâhnire ce punea pe chipul său toate armoniile tristeții; dar privirea aceea adâncă fu ca pecetea de pe un contract solemn.

— Să nu-mi mai pui asemenea întrebări, spuse ea. Au trecut patru ani de când, într-o zi ca aceasta, cel care mă iubea, singurul bărbat pentru fericirea căruia mi-aș fi sacrificat până și cinstea, a murit, și a murit ca să-mi salveze onoarea. Dragostea noastră s-a stins tânără, pură, plină de iluzii. Înainte de a mă fi lăsat cucerită de o iubire spre care mă împingea o fatalitate fără seamăn, fusesem cucerită de ceea ce le pierde pe atâtea tinere fete, de un bărbat nul, dar cu o înfățișare plăcută. Căsătoria a scuturat frunzele nădejilor mele una câte una. Astăzi am pierdut și fericirea legitimă și acea fericire căreia i se zice criminală, fără să fi cunoscut această fericire. Nu-mi mai rămâne nimic. Dacă n-am știut să mor, sunt datoare cel puțin să fiu credincioasă amintirilor mele.

Spunând aceste cuvinte, nu plânse, își plecă ochii și își răsuci ușor degetele, pe care și le împreunase cu gestul ei obișnuit. Vorbise simplu, dar tonul glasului său era cel al unei deznădejdi tot atât de mari pe cât părea să-i fi fost iubirea, și nu-i mai lăsa lui Charles nici o speranță.

Această cruntă existență tradusă în trei fraze și comentată printr-o răsucire de mână, această crudă durere a unei femei plâpânde, această prăpastie de sub un chip atât de frumos, în sfârșit, melancoliile și lacrimile unui doliu de patru ani îl fascinară pe Vandenesse, care rămase tăcut și mic înaintea acestei mari și nobile doamne: el nu-i mai vedea frumusețile trupești atât de alese, atât de desăvârșite, ci suflul de o extraordinară sensibilitate. Întâlnise, în sfârșit, acea ființă ideală, atât de fantastic visată, atât de puternic chemată de către toți cei ce pun viață într-o dragoste, o caută cu ardoare și mor fără să se fi putut bucura totdeauna de toate aceste comori visate.

Ascultând vorbele ei și privind-i frumusețea sublimă, Charles găsi că

gândurile lui erau mărginite. În neputința în care se afla de a-și alege cuvintele după înălțimea acelei scene, atât de simplă și atât de elevată totodată, el răspunse cu considerațiile comune despre soarta femeilor.

— Doamnă, trebuie să știm să ne uităm durerile, sau să ne săpăm mormântul, spuse el.

Rațiunea însă se dovedește totdeauna meschină în preajma sentimentului; una este în mod firesc mărginită, ca tot ceea ce este pozitiv, iar celălalt este infinit. A cugeta atunci când ar trebui să simți este tipic sufletelor fără aripi. Vandenesse păstră deci tăcerea, privi îndelung la doamna d'Aiglemont și plecă. În prada noilor gânduri ce i-o înfățișau și mai măreață pe femeia iubită, el se aseamnă cu un pictor care, după ce luase ca tipuri vulgarele modele din atelierul său, o întâlnește deodată pe *Mnemosyne* de la Muzeu, cea mai frumoasă și cea mai puțin apreciată dintre statuile antice.

Charles se îndrăgosti cu totul. O iubea pe doamna d'Aiglemont cu acea bună-credință a tinereții, cu acea fervoare ce comunică primelor iubiri o grație inefabilă, o candoare pe care bărbatul n-o mai regăsește decât ruine, atunci când, mai târziu, se îndrăgostește iarăși: delicioase pasiuni, mai totdeauna savurate cu deliciu de către femeile ce le-au făcut să se nască, pentru că la frumoasa vârstă de treizeci de ani, culme poetică a vieții unei femei, ea îi poate cuprinde întregul curs și poate să vadă la fel de bine în trecut ca și în viitor. Atunci femeile cunosc întregul preț al iubirii și se bucură de ea cu teama că o vor pierde; atunci sufletul lor este încă frumos de tinerețea care le părăsește, iar pasiunea lor sporește mereu, pe măsură ce viitorul le înspăimântă.

„M-am îndrăgostit, își spunea de data aceasta Vandenesse, plecând de la marchiză, și, spre nenorocirea mea, am dat de o femeie legată de amintirile ei. Lupta e grea împotriva unui mort care nu mai este aici, care nu mai poate să săvârșească nici o prostie, care nu mai poate pricinui nici o supărare și din care nu se mai văd decât frumoasele-i calități. Nu-nseamnă, oare, a voi să detronezi perfecțiunea, când te apuci să ucizi farmecele din amintiri și visele ce supraviețuiesc unui iubit pierdut, tocmai pentru că el n-a trezit decât doruri, tot ceea ce are dragostea mai frumos și mai ispititor?”

Această tristă cugetare, datorită descurajării și temerii de a nu izbuti, prin care încep toate adevăratele iubiri, fu cel din urmă calcul al diplomației sale ce se spulbera. De-atunci, el nu mai avu nici un gând ascuns, deveni jucăria dragostei lui și se pierdu în nimicurile acelei fericiri inexplicabile ce se hrănește

cu un cuvânt, cu o tăcere, cu o nădejde vagă. Vru să iubească platonice, veni în fiecare zi să respire aerul pe care-l respira doamna d'Aiglemont, aproape că se încrustă în casa ei și o întovărăși pretutindeni, cu tirania unei pasiuni care își unește egoismul cu devotamentul cel mai absolut.

Dragostea își are instinctul său, ea știe să găsească drumul inimii, așa cum și cea mai plăpândă găză merge spre floarea ei cu o vrere de nestăvilit, ce nu se înspăimântă de nimic. Așa încât, atunci când un sentiment este adevărat, soarta lui nu poate fi pusă la îndoială. Nu are, deci, dreptate o femeie să cadă în toate chinurile spaimei, dacă se gândește că viața ei depinde într-o măsură mai mare sau mai mică de sinceritate, tărie, stăruință pe care iubitul ei o va pune în dorințele lui?

Or, îi e cu neputință unei femei, unei soții, unei mame să se apere împotriva dragostei unui bărbat tânăr; singurul lucru ce-i stă în putere este de a nu mai continua să-l vadă din clipa în care își dă seama de acea taină a inimii de care o femeie își dă întotdeauna seama. Dar o asemenea hotărâre pare prea decisivă pentru ca o femeie s-o mai poată lua la o vârstă când căsnicia apasă, plictisește și obosește, când afecțiunea conjugală de-abia mai încălzește, dacă nu cumva însuși soțul n-a părăsit-o. Urâte, femeile sunt măgulite de o iubire ce le face frumoase; tinere și fermecătoare, ispita trebuie să fie la înălțimea ispitelor lor, e imensă; virtuozitate, un sentiment pământenește sublim le face să caute nu știu ce izbăvire în însăși măreția sacrificiilor pe care ele le săvârșesc de dragul iubitului lor și în gloria acestei lupte grele. Totu-i o cursă. De aceea nici o învățătură nu este destul de puternică pentru atât de mari tentații.

Recluziunea poruncită odinioară pentru femeie în Grecia, în Orient, și care devine la modă în Anglia, este singura pavază a moralei casnice; dar, sub imperiul unui asemenea sistem, plăcerile lumii pier: nici societatea, nici politețea, nici eleganța moravurilor nu mai sunt atunci posibile. Națiunile trebuie să aleagă.

Astfel, la câteva luni după prima sa întâlnire cu Vandenesse, doamna d'Aiglemont își văzu viața strâns legată de cea a tânărului diplomat și se minună fără prea multă tulburare, și aproape cu oarecare plăcere că amândoi au aceleași gusturi și aceleași gânduri. Oare ea împrumutase ideile lui Vandenesse, ori Vandenesse își însușise chiar și cele mai mărunte capricii ale ei? Nu mai cercetă nimic. Luată de curentul pasiunii, această minunată femeie își zise, cu falsa bună-credință a temerii: „Ah, nu! voi rămâne credincioasă celui care a

murit pentru mine“.

Pascal a spus: „A te îndoi de Dumnezeu înseamnă a crede în el“. Tot așa, o femeie nu se apără împotriva iubirii decât atunci când s-a și îndrăgostit. În ziua în care marchiza își mărturisi că este iubită, se văzu șovăind între mii de sentimente contrarii. Superstițiile experienței își rostiră limbajul lor. Va fi fericită? Va putea să afle bucuria în afara legilor din care societatea și-a alcătuit, pe drept ori pe nedrept, morala? Până atunci, viața nu-i oferise decât amărăciune. Era cu puțință, oare, vreun deznodământ fericit pentru legăturile ce unesc două ființe despărțite prin conveniențele sociale? Dar, de asemenea, oare fericirea totdeauna se plătește foarte scump? Și-apoi, această fericire, atât de arzător râvnită și pe care-i atât de firesc s-o cauți, se poate s-o găsească, în sfârșit, și ea? Curiozitatea pledează întotdeauna pentru cauza îndrăgostiților. În toiul acestei dezbateri lăuntrice, sosi Vandenesse. Prezența lui făcu să se risipească fantoma metafizică a rațiunii.

Dacă așa se petrec transformările succesive prin care trece un sentiment, fie chiar trecător, la un bărbat tânăr și la o femeie de treizeci de ani, există un moment când nuanțele se contopesc, când judecățile se adună în una singură, într-o ultimă cugetare ce se îngemănează într-o singură dorință și o confirmă. Cu cât împotrivirea a fost mai lungă, cu atât mai puternic devine atunci glasul iubirii. Așadar, aici se încheie această lecție, sau mai degrabă acest studiu făcut pe *ecorșeu*, dacă ne este îngăduit să împrumutăm de la pictură una dintre expresiile ei cele mai pitorești; căci întâmplările de până acum mai mult explică primejdii și mecanismul iubirii, decât le zugrăvesc. Dar, începând din această clipă, fiecare zi adaugă culori acelui schelet, îl îmbracă în grațiile tinereții, îi reînvie carnea, îi însuflețește mișcările, îi dă strălucirea, frumusețea, seducțiile simțirii și atracțiile vieții.

Charles o găsi pe doamna d'Aiglemont îngândurată, iar când o întrebă, cu acel ton emoționat pe care dulcile magii ale inimii îl făcură plin de duioșie: „Ce aveți?“, ea se feri să-i răspundă. Sfioasa lui întrebare dovedea o desăvârșită înțelegere sufletească; și cu minunatul instinct al femeii, marchiza înțelese că plângerile sau exprimarea nefericirii sale intime ar fi oarecum un fel de avansuri. Dacă fiecare dintre vorbele ei de până aci aveau o semnificație înțeleasă la fel de amândoi, în ce prăpastie avea să calce acum? Citi în sine însăși cu o privire lucidă și clară, tăcu, iar tăcerea ei fu imitată de Vandenesse.

— Nu-mi e prea bine, spuse ea după un timp, înspăimântată de înalta

semnificație a unei clipe

în care graiul ochilor înlocuia cu totul neputința cuvintelor.

— Doamnă, răspunse Charles cu o voce afectuoasă, dar cumplit de emoționat, sufletul și trupul sunt un tot. Dacă ați fi fericită, ați fi tânără și senină. De ce refuzați să-i cereți iubirii tot ceea ce iubirea nu v-a dăruit? Socotiți că viața vi s-a sfârșit în clipa când, pentru dumneavoastră ea începe? Încredeți-vă în sufletul unui prieten. E-atât de dulce să fii iubit!

— Sunt prea bătrână, spuse ea, așa încât nimic nu m-ar scuza dacă n-aș continua să sufăr ca și în trecut. De altminteri, trebuie să iubești, spuneți dumneavoastră? Ei bine, eu nu trebuie s-o fac, și nici nu pot. În afară de dumneavoastră, a cărei prietenie aruncă o brumă de duiosie în viața mea, nimeni nu-mi place, nimeni nu-mi va putea șterge amintirile. Accept un prieten, dar aș fugi de un iubit. Și-apoi, ar fi un gest generos din partea mea să schimb o inimă veștejită pe o inimă tânără, să primesc iluzii pe care nu le mai pot împărtăși, să pricinuiesc o fericire în care eu n-aș mai crede, sau pentru care aș tremura să n-o pierd? Eu aș răspunde, poate, cu egoism la devotamentul său, și aș calcula, atunci când ea ar simți; memoria mea ar jigni bucuria plăcerilor sale. Nu, vedeți dumneavoastră, iubirea dintâi nu se mai înlocuiește niciodată. În sfârșit, care bărbat mi-ar voi inima, la prețul acesta?

Cuvintele ei, pline de o cochetărie cumplită, constituiau cel din urmă efort al înțelepciunii.

„Dacă se descurajează, ei bine, am să rămân singură și credincioasă.“ Acesta fu gândul venit din inima doamnei d'Aiglemont și fu pentru ea ceea ce este o ramură de salcie prea slabă de care se agață cel ce se îneacă, înainte de a fi luat de ape.

Auzindu-i sentința, Vandenesse tresări fără voie, ceea ce impresionă inima marchizei mai puternic decât toate stăruințele lui de până aci. Ceea ce le emoționează pe femei cel mai mult nu-i, oare, a găsi în sufletele noastre duiosii gingașe, sentimente tot atât de alese ca și ale lor? Căci, pentru ele, duiosia și gingășia sunt dovezi de *adevăr*. Gestul lui Charles dezvăluia o dragoste adevărată. Doamna d'Aiglemont recunoscă tăria afecțiunii lui Vandenesse după tăria durerii lui. Tânărul spuse calm:

— Poate că aveți dreptate. O nouă dragoste, chinuri noi. După care schimbă subiectul discuției și vorbi despre lucruri indiferente: era însă în mod vădit tulburat, o privea pe doamna d'Aiglemont cu o atenție concentrată, de parcă o

vedea pentru cea din urmă oară. În sfârșit, se despărți de ea spunându-i cu emoție:

— Adio, doamnă.

— La revedere, spuse ea, cu acea fină cochetărie al cărei secret nu aparține decât femeilor alese.

El nu răspunse și plecă.

După ce Charles nu mai fu acolo și scaunul său gol vorbi în locul lui, marchiza se lăsă cuprinsă de mii de regrete și își găsi mii de vini. Dragostea realizează un progres enorm la o femeie în clipa când ea își închipuie că a procedat prea puțin generos sau că a rănit un suflet delicat Niciodată nu trebuie să te sperii de sentimentele rele în dragoste, ele sunt bine-venite; femeile nu cedează decât sub lovitura unei virtuți. *Iadul e pardosit cu intenții bune* nu este un paradox de predicator.

Vandenesse nu mai veni câteva zile. În fiecare seară, la ora de întâlnire obișnuită, marchiza îl aștepta cu o nerăbdare plină de remușcări. Să-i scrie ar fi fost o mărturisire; de altfel, instinctul ei de femeie îi spunea că tânărul va reveni. În a șasea zi, valetul de casă îl anunță. Niciodată ea nu ascultase numele acesta cu atâta plăcere. Bucuria o înfricoșă.

— Crunt m-ați pedepsit! îi spuse ea.

Vandenesse o privi cu un aer nedumerit.

— V-am pedepsit? repetă el. Dar pentru ce?

Charles o înțelesese perfect pe marchiză; voia însă să se răzbune pentru suferințele a căror pradă fusese din clipa în care ea i le pricinuisese.

— De ce nu ați mai venit pe la mine? întrebă ea zâmbind.

— Așadar, nu a mai venit nimeni? spuse el, ca să nu dea un răspuns direct.

— Domnul de Ronquerolles și domnul de Marsay, tânărul d'Esgrignon au fost pe aici, unii ieri, altul astăzi de dimineață, aproape vreme de două ceasuri. Le-am văzut, mi se pare, și pe doamna Firmiani, și pe sora dumneavoastră, doamna de Listomère.

Altă suferință! Durere de neînțeles pentru cei care nu iubesc cu acel despotism cotropitor și feroce, al cărui cel mai mărunț efect este o gelozie monstruoasă, o dorință continuă de a o smulge pe ființa iubită de sub orice influență străină de dragoste.

„Cum! își zicea în sine Vandenesse, a primit vizite, a văzut persoane mulțumite, a stat de vorbă cu ele, în vreme ce eu am stat singur și nefericit!“

Își îngropă măhnirea și își aruncă iubirea în adâncul inimii, așa cum se aruncă un sicriu în mare. Gândurile-i erau dintre acelea ce nu se exprimă niciodată, fulgerătoare ca acei acizi care ucid în timp ce se evaporă. Fruntea însă i se acoperi de nori, iar doamna d'Aiglemont se supuse instinctului de femeie, împărtășindu-i acea tristețe, fără să o înțeleagă. Nu își dăduse seama de răul ce-l făcuse, iar Vandenesse remarcă acest lucru. El vorbi despre situația și despre gelozia lui, ca de una dintre acele ipoteze despre care îndrăgostiților le place să discute. Marchiza pricepu totul și atunci fu atât de puternic tulburată, încât nu-și putu stăpâni lacrimile.

Din acea clipă, ei intrară în cerurile iubirii. Cerul și iadul sunt două mari poeme care formulează singurele două puncte pe care se învârteste existența noastră: bucuria și durerea. Nu reprezintă oare cerul, nu va reprezenta el totdeauna imaginea infinitului sentimentelor noastre, ce nu va fi niciodată zugrăvit decât în amănuntele lui, pentru că fericirea nu este decât una singură? Pe când iadul nu reprezintă, oare, chinurile infinite ale durerilor noastre din care putem face operă poetică, întrucât toate durerile sunt atât de deosebite între ele?

Într-o seară, cei doi îndrăgostiți erau singuri, stând unul lângă altul, în tăcere, și preocupați să contemple una dintre cele mai frumoase faze ale firmamentului, unul dintre acele ceruri pure peste care cele din urmă raze ale soarelui aruncă nuanțe ușoare, de aur și de purpură. În clipa aceea a zilei, treptata stingere a luminii pare a trezi simțăminte duioase; pasiunile noastre vibrează molcom și savurăm tremurul nu știu cărei cruzimi în mijlocul liniștii. Înfățișându-ne fericirea în imagini vagi, natura ne îmbie să ne bucurăm de ea cât timp se află lângă noi, sau ne face s-o regretăm atunci când piere. În asemenea clipe pline de farmec, sub bolta acelei lumini ale cărei armonii tandre se unesc cu lăuntricele noastre ispite, e greu să te împotrivești dorurilor inimii, care capătă atunci atâta vrajă! Atunci măhnirea se topește, bucuria îmbată, durerea copleșește. Strălucirile serii sunt semnalul mărturisirilor, și le încurajează. Tăcerea devine mai primejdioasă decât cuvântul, comunicând ochilor întreaga putere a nesfârșitului cerurilor pe care le oglindesc. Dacă vorbești, chiar și cel mai neînsemnat cuvânt capătă atunci o putere de nestăvilit. Nu avem atunci lumină în glas, purpură în priviri? Oare cerul nu-i ca și cum s-ar afla în noi, sau nu ni se pare că noi suntem în cer?

Vandenesse și Julie – căci, de câteva zile, ea se lăsa numită în modul acesta

familiar de către cel pe care îi plăcea să-l numească Charles – stăteau amândoi de vorbă, dar subiectul adevărat al discuției era destul de departe de cuvintele lor; și, dacă nu-și mai dădeau seama de înțelesul vorbelor ce le rosteau, ascultau totuși cu deliciu gândurile tainice pe care cuvintele le acopereau. Mâna ei se afla în cea a lui Vandenesse, și marchiza i-o lăsase fără a socoti că aceasta ar fi o favoare.

Se înclină amândoi ca să privească una dintre acele maiestuoase priveliști pline de zăpadă, de străluciri de gheață, de umbre cenușii care acoperă coastele fantasticilor munți; unul dintre acele tablouri încărcate de contrastele dure dintre flăcările roșii și tonurile negre ce decorează cerurile cu o inimitabilă și fugară poezie; magnifice giulgiuri în care se naște soarele, frumos lințoliu în care el moare. În acea clipă, părul doamnei d'Aiglemont atinse obrazul lui Vandenesse: ea simți ușoara atingere și se înfioră toată, iar el la fel; căci, treptat, amândoi ajunseseră la una dintre acele crize inexplicabile, când liniștea transmite simțurilor o percepțiune atât de fină, încât cea mai slabă emoție stârnește lacrimile și revarsă tristețea, dacă sufletul se află cuprins în melancoliile sale, sau îi dăruie plăceri de nespus, dacă este cuprins de vârtejurile iubirii. Julie, aproape fără să vrea, strânse mâna prietenului său. Strângerea ei delicată dădu curaj timidității îndrăgostitului. Bucuriile acelei clipe și visele viitorului, totul se contopî într-o singură emoție, aceea a unei prime mângâieri, a castului și modestului sărut pe care doamna d'Aiglemont îngădui să i se dea pe obraz. Pe cât de mică era acea favoare, pe-atâta fu de puternică și de primejdioasă. Spre nenorocirea amândurora, nu era nici părere, nici falsitate în ea. Fu înțelegerea dintre două suflete frumoase, despărțite prin tot ceea ce înseamnă lege, unite prin tot ceea ce în natură înseamnă afecțiune. În acea clipă, generalul d'Aiglemont intră.

— S-a schimbat guvernul, spuse el. Unchiul dumneavoastră face parte din noul cabinet. Așa încât aveți cele mai frumoase șanse să fiți ambasador, domnule Vandenesse.

Charles și Julie se priviră și se înroșiră. Această pudoare mutuală constitui încă o legătură între ei. Amândoi avură același gând și aceeași remușcare; legătura cumplită și tot atât de puternică între doi tâlhari care au omorât un om, ca și între doi îndrăgostiți vinovați de un sărut. Trebuia dat un răspuns marchizului.

— Eu nu mai vreau să plec din Paris, spuse Charles de Vandenesse.

— Știm de ce, replică generalul, afectând istețimea unui om care descoperă un secret. Nu vreți să-l părăsiți pe unchiul dumneavoastră, ca să vă declare moștenitor al titlului său de *pair*.

Marchiza fugi în camera sa, spunându-și despre soțul ei aceste înfricoșătoare cuvinte: „Mai e și dobitoc!“.

aprilie, 1832

IV

DEGETUL LUI DUMNEZEU

La Bièvre

Între bariera Italiei și bariera Santé, de pe micul bulevard de la Jardin des Plantes, se desfășoară o perspectivă demnă să încânte chiar și pe artistul sau călătorul cel mai blazat de priveliști frumoase. Dacă veți urca pe micul deal, de unde începe să cotească bulevardul, adumbrit de mari arbori stufoși, ca o fermecătoare alee verde și tăcută de pădure, veți vedea jos, în față, o vale adâncă, plină cu fabrici pe jumătate sătești, presărată cu pajiști, udată de apele întunecate ale râului La Bièvre, sau râul Gobelinilor.

Pe versantul opus, câteva mii de acoperișuri, îngrămădite asemenea capetelor unei mulțimi, adăpostesc mizeriile mahalalei Saint-Marceau. Cupola magnifică a Panthéonului, domul cenușiu și melancolic de la Val-de-Grâce domină falnice un întreg oraș așezat ca un amfiteatru ale cărui trepte sunt desenate bizar de întortocheatele străzi. De acolo, proporțiile celor două monumente par gigantice; față de ele, locuințele și cei mai înalți plop de pe vale par turtiți.

La stânga, l'Observatoire, prin ferestrele și printre galeriile căruia lumina se strecoară stârnind jocuri fantastice de umbre, se ivește ca un spectru negru și descărnat. Iar mai departe, elegantul felinar de la Invalides arde între masele albastrii ale Luxembourg-ului și turnurile sure ale bisericii Saint-Sulpice. Privite de acolo, liniile acestea arhitecturale apar amestecate cu frunzișuri și cu umbre, supuse capriciilor unui cer care-și schimbă neconținut culoarea, lumina și înfățișarea. În depărtare, edificiile împodobesc zările; jur-împrejur șerpuiesc copaci legănători și cărări câmpenești. La dreapta, printr-o largă despicătură în acest straniu peisaj, se zărește lunga desfășurare de ape albe ale canalului Saint-Martin, încadrat de pietre roșietice, împodobit cu tei, mărginit de *Greniers d'abondance*¹, construcții într-adevăr romane.

În ultimul plan, vapoazele coline de la Belleville, acoperite cu case și cu mori, își contopesc detaliile cu vălurile de nori. Există însă și un alt oraș, pe care nu-l puteți vedea, culcat între șirul de acoperișuri ce mărginește valea și acel orizont vag ca o amintire din copilărie; e o imensă cetate, pierdută ca într-

un adânc de prăpastie între culmile spitalului Pitié și dealul cimitirului de l'Est, între suferință și moarte; ea face să se audă un vuiet surd, asemănător celui al oceanului mugind dedesubtul unei faleze ca pentru a spune: „Sunt aici“.

Când soarele își așterne valurile-i de lumină peste această față a Parisului, limpezindu-i și fluidizându-i liniile; când îi aprinde câteva geamuri, înveselindu-i acoperișurile, incendiindu-i crucile aurite, albindu-i zidurile și transformându-i atmosfera într-un vâl străveziu; când îi creează niște bogate contraste de umbre fantastice și când cerul e de azur și pământul freamătă, când clopotele vorbesc, atunci puteți admira de acolo una dintre acele feerii elocvente pe care imaginația n-o va uita niciodată, pe care o veți idolatriza, îndrăgostindu-vă de ea ca de o minunată priveliște de la Napoli, de la Stambul sau din Florida. Nici o vrajă nu lipsește din acest concert. Acolo murmură vuietul lumii și poetica tihnă a singurătății, glasul unui milion de ființe și glasul lui Dumnezeu. Acolo doarme o capitală culcată sub pașnicii chiparoși de la Père Lachaise.

Într-o dimineață de primăvară, în clipa când soarele făcea să strălucească toate frumusețile aceluia peisaj, îl admiram, rezemat de un ulm gros ce-și scutura în vânt galbenele-i flori. Și, la vederea acelor bogate și sublime tablouri, mă gândeam cu amărăciune la disprețul pe care-l dovedim, până și în cărțile noastre, față de țara noastră de azi. Îi blestemam pe acei bieți bogătași care, scârbiți de frumoasa noastră Franță, se duc să cumpere cu aur dreptul de a-și disprețui patria, vizitând în galop și examinând printr-un lornion priveliștile acelei Italii devenite atât de banale. Contemplam cu dragoste Parisul modern și mă cufundam în vise, când, deodată, țocăitul unei sărutări îmi tulbură liniștea și-mi izgoni filozofia.

Pe alea opusă, care încununează panta repede la poalele căreia freamătă apele, și privind dincolo de podul de peste râul Gobelinilor, zării o femeie ce mi se păru destul de tânără încă, îmbrăcată cu cea mai elegantă simplitate și al cărei chip dulce părea că reflectă senina fericire a peisajului. Un bărbat tânăr și frumos lăsa jos din brațe pe cel mai frumos copil ce se putea vedea, așa încât n-am putut să-mi dau seama dacă sărutarea fusese dată pe obrazul mamei sau pe cel al băiețelului.

Un același gând, tandru și cald, strălucea în ochii, în gesturile și în zâmbetele celor două tinere făpturi. Se luară de braț cu o atât de voioasă promptitudine și se apropiară cu o atât de minunată armonie de mișcări încât,

atenți numai la ei, nu băgară de seamă prezența mea acolo. Dar un alt copil, nemulțumit și îmbufnat, și care le întorsese spatele, îmi aruncă niște priviri pline de o expresie tulburătoare. Lăsându-l pe fratele său să alerge singur când înaintea, când îndărătul mamei și al tânărului domn, copilul acesta, tot atât de frumos, tot atât de grațios ca și celălalt, dar cu un trup mai împlinit, rămase mut, nemișcat, în atitudinea unui șarpe împietrit. Era o fetiță.

Plimbarea frumoasei femei și a tovarășului ei avea ceva mașinal. Poate că din distracție, ei se mulțumeau să străbată mica distanță dintre podeț și o trăsură, oprită la cotitura bulevardului, reluându-și mereu scurta cale, oprindu-se, privindu-se, râzând, după cum decurgea conversația lor, rînd pe rînd însuflețită, visătoare, glumeață ori gravă.

Ascuns de ulmul cel gros, admiram delicioasa scenă, și fără îndoială că i-aș fi respectat tainele, dacă nu aș fi surprins pe fața visătoarei și taciturnei fetițe umbra unui gând mai adânc decât se potrivea vârstei sale. De câteva ori, după ce mama și tânărul domn, ajungând lângă ea, făceau cale întoarsă, fetița își aplecase iscoditoare capul și aruncase asupra lor, ca și spre fratele său, o privire furișă, într-adevăr extraordinară. Nimic însă n-ar putea să redea pătrunzătoarea finețe, răutăcioasa naivitate, crâncena atenție ce însuflețeau fața-i de copil, cu ochii ușor încercănați, atunci când frumoasa doamnă sau însoțitorul ei mângâiau buclele blonde și atingeau cu dragoste gâtul plătând ori albul guleraș al băiețelului, în clipa în care acesta, copilărește, încerca să meargă laolaltă cu ei.

Era vădită patima de om matur de pe chipul subțirel al ciudatei fetițe. Ea sau suferea, sau medita. Or, ce prevestește mai sigur moartea la aceste fapte în floare: suferința sălășluită în trup, sau îngândurarea prematură ce le devorează sufletele abia înmugurite? Poate că o mamă știe acest lucru. În ce mă privește, eu până acum nu cunosc încă nimic mai îngrozitor decât o îngândurare de om bătrân pe o frunte de copil; nici blasfemia pe buzele unei fecioare nu e atât de monstruoasă.

Așa încât atitudinea aproape stupidă a acelei copile îngândurate, puținătatea gesturilor ei, totul îmi stârni interesul. O examinam cu multă curiozitate. Îndemnat de pornirea firească a observatorilor, o comparam cu fratele său, căutând să surprind apropierea și deosebirile dintre ei.

Fata avea părul brun, ochii negri și o maturitate precoce care constituia un puternic contrast față de părul blond, de ochii verzi ca marea și de grațioasa

slăbiciune a băiețelului. Ea părea să tot aibă vreo șapte-opt ani, băiețelul de-abia vreo patru. Erau îmbrăcați la fel. Privindu-i, totuși, cu luare aminte, băgai de seamă în gulerașele de la cămășile lor o diferență destul de neînsemnată, dar care, mai târziu, îmi dezvălui un întreg roman trecut și o întreagă dramă viitoare. Și nu era vorba de cine știe ce mare lucru: un tiv simplu mărgeana gulerașul fetei celei oacheșe, în timp ce o broderie drăguță împodobește pe cel al mezinului; faptul însă dezvăluie o taină a inimii, o părtinire tacită pe care copiii o citesc în sufletul mamelor lor, de parcă în ei ar exista spiritul însuși al lui Dumnezeu.

Nepăsător și vesel, bălaiul băiețel semăna cu o fetiță, atât de fragedă îi era pielea albă, atât de gingașe îi erau mișcările și atât de dulce înfățișarea; pe când fetița, în ciuda maturității ei, în ciuda frumuseții trăsăturilor și a strălucirii tenului, semăna cu un băiețel bolnăvicios. Ochii vii, goliți de acel abur umed ce dă atâta farmec privirilor unui copil, păreau a fi fost, ca ochii curtezanelor, uscați de un foc lăuntric. În sfârșit, albeața ei avea nu știu ce nuanță mată, măslinie, simptom al unei firi aprige.

De două ori frățiorul ei venise să-i ofere, cu o gingășie emoționantă, cu o privire drăgăstoasă, cu un chip expresiv ce l-ar fi fermecat pe Charles, micu-i corn de vânătoare în care sufla din când în când; de fiecare dată însă, ea nu-i răspunsese decât cu o privire cruntă la fraza: „Poftim, Hélène, îl vrei și tu?” rostită cu un glas tandru.

Și, sumbră și cumplită sub mina-i nepăsătoare în aparență, fetița tresărea, ba chiar se și înroșea destul de puternic, atunci când fratele său se apropia de ea: micuțul însă nu părea să-și dea seama de neagra mohoreală a surorii sale, iar această bunătate a lui plină de atenții izbutea să facă să contrasteze adevărata fire a copilăriei cu greua îngândurare a omului matur, de pe acum înscrisă pe fața fetei și care de pe acum o și înnegura cu întunecații nori.

— Mămico, Hélène nu vrea să se joace! strigă micuțul, care, ca să-și exprime ciuda, se folosi de o clipă când mama sa și tânărul domn se opriseră tăcuți pe podul de peste râul Gobelinilor.

— Las-o, Charles. Știi bine că ea-i bosumflată totdeauna!

Cuvintele acestea, rostite fără nici un gând de către mamă, care pe urmă se și întoarse brusc împreună cu tânărul domn, umplură de lacrimi ochii micuței Hélène. Ea și le mistui în tăcere, aruncă spre fratele său una dintre acele priviri profunde ce mi se păreau de neînțeles și contemplă apoi cu o căutătură sinistă

povârnișul pe vârful căruia se afla băiatul, pe urmă râul La Bièvre, podețul, peisajul și pe mine.

Temându-mă să nu fiu zărit de fericita pereche, căreia de bună seamă i-aș fi tulburat întâlnirea, mă retrăsei încetișor și mă dusei în spatele unui gard din tufișuri de soc, ale căror frunze mă ascunseră cu totul de orice privire.

Mă așezai liniștit pe vârful povârnișului, privind în tihnă când spre frumusețile schimbătoare ale peisajului, când spre încrâncenata fetiță pe care încă mai aveam puțința s-o zăresc prin spațiul dintre gard și tulpina socului pe care îmi sprijineam capul, cam la același nivel cu bulevardul. Nemaivăzându-mă, Hélène păru agitată; ochii negri mă căutară de-a lungul aleii, pe după copaci, cu un interes tulbure. Ce voi fi însemnând eu pentru ea?

În acea clipă, râsul copilăresc al lui Charles răsună în tăcere ca un ciripit de pasăre. Frumosul domn, blond ca și băiețelul, îl purta în brațe, dansând, și-l săruta murmurându-i acele jumătăți de cuvinte fără șir, lipsite de înțelesul lor adevărat, pe care le spunem cu drag copiilor. Mama zâmbea de jocul lor și, din când în când, rostea, bineînțeles în șoaptă, vorbe izbucnite vădit din inimă, de vreme ce însoțitorul ei se oprea, fericit cu totul, și o privea cu ochii albaștri plini de flăcări și de idolatrie.

Glasurile lor, amestecate cu glasul copilului, aveau în ele nu știu ce mângâiere. Scena aceasta fermecătoare, în mijlocul aceluia peisaj magnific, revărsa o gingășie de neînchipuit. O femeie frumoasă, albă, zâmbitoare, un copil al iubirii, un bărbat strălucind de tinerețe, un cer pur, în sfârșit, toate armoniile firii se îmbinau pentru a bucura sufletul. Mă surprinsei zâmbind, de parcă fericirea aceea ar fi fost a mea. Tânărul bărbat auzi sunând orele nouă. După ce o îmbrățișă duios pe tovarășa sa, devenită gravă și aproape tristă, se întoarse la tilburyul său, care porni domol, condus de un servitor bătrân. Gânguritul copilului drag se contopise cu cele din urmă sărutări pe care i le dăduse tânărul domn. Apoi, când acesta se urcă în trăsură și când doamna asculta nemișcată tilburyul ce se îndepărta, privind după norul de praf lăsat în urmă pe alea cea verde a bulevardului, Charles alergă la sora lui lângă podeț și îl auzii spunându-i cu un glas de argint:

— De ce n-ai venit și tu să-ți iei la revedere de la bunul meu prieten?

Văzându-l pe fratele său pe povârnișul malului, Hélène aruncă spre el cea mai îngrozitoare privire care s-a aprins vreodată în ochii unui copil și îl îmbrânci cu un gest plin de mânie. Charles alunecă pe panta abruptă, se

împiedică de niște rădăcini care-l rostogoliră năprasnic peste pietrele ascuțite ale malului: își zdrobi fruntea, apoi, scăldat în sânge, se prăbuși în apele murdare ale râului. Valul se sparse în mii de stropi negri sub frumosul lui cap bălai. Mai auzii o clipă țipetele ascuțite ale bietului micuț, numaidecât însă sunetele lui se stinseră, înăbușite de mocirla în care dispăru scoțând un sunet greu ca al unui pietroi ce cade la fund. Fulgerul nu-i mai scurt decât a fost această cădere. Sării de unde mă aflam și coborî pe o potecă. Hélène năucită țipa ascuțit.

— Mamă! Mamă!

Mama era acolo, lângă mine. Zburase ca o pasăre. Dar nici ochii mamei, nici ai mei nu puteau desluși locul exact în care se prăbușise copilașul. Apa neagră clocotea pe o întindere enormă. Albia Bièvrei are aici o adâncime de zece picioare de mocirlă. Copilul trebuia să moară în ea, era cu neputință să fie salvat. La ceasul acela, în zi de duminică, totul era în repaus. Pe Bièvre nu sunt nici bărci, nici pescari. Nu văd nicăieri nici vreo prăjină cu care să sondez apa duhnită, nici vreun om în depărtare.

De ce, dar, să mai vorbesc despre acest accident sinistru sau să povestesc taina acestei nenorociri? Poate că Hélène îl răzbunase pe tatăl său. Fără îndoială că gelozia ei era paloșul lui Dumnezeu. Cu toate acestea, mă cutremurai când o privii pe mamă. La ce interogatoriu înfiorător avea s-o supună soțul ei, veșnicul ei judecător? Iar ea târa cu sine un martor incoruptibil. Copilăria are fruntea transparentă și fața diafană; iar minciuna este pentru ea ca o lumină care-i înroșește până și privirea. Nefericita doamnă încă nu se gândea la chinul care-o aștepta acasă. Ea privea râul Bièvre.

martie, 1831

Valea torentului

Un asemenea eveniment trebuia să producă urmări groaznice în viața unei femei, și iată unul dintre ecourile cele mai cumplite care, din timp în timp, tulbură iubirea doamnei d'Aiglemont.

Cu vreo doi-trei ani mai târziu, într-o seară, după cină, la marchizul de Vandenesse, pe-atunci în doliu după tatăl său, și care avea o moștenire de

definitivat, venise un notar. Notarul acesta nu era mărunțul notar al lui Sterne, ci un notar din Paris, vânjos și gras, unul dintre acei oameni stimabili care săvârșesc o prostie în mod chibzuit, care te calcă vârtos pe-o rană tainică și pe urmă te întreabă de ce gemi. Dacă, din întâmplare, află ce au făcut prin ucigașa lor prostie, îți spun: „Pe cinstea mea, habar n-am avut!“. În sfârșit, era un prostănac de notar cinstit, care nu vedea în viață decât *acte*.

Lângă diplomat se afla doamna d'Aiglemont. Generalul plecase politicos, încă înainte de a se fi terminat masa, ca să-i ducă pe cei doi copii ai săi la un spectacol, pe bulevard, la Ambigu-Comique ori la Gaieté. Deși melodramele tulbură simțămintele, la Paris ele trec drept potrivite pentru copii, și neprimejdioase, pe motiv că în ele nevinovăția biruie totdeauna. Tatăl plecase fără să mai aștepte desertul, atâta îl bătuseră la cap fata și fiul său, ca să ajungă la spectacol înainte de ridicarea cortinei.

Notarul, netulburatul notar, incapabil să-și pună întrebarea de ce și-o fi trimițând doamna d'Aiglemont copiii și soțul la spectacol fără să-i întovărășească, rămăsese, după masă, ca înșurubat în scaunul său. O discuție făcuse ca desertul să se lungească destul de mult, iar servitorii zăboveau cu servitul cafelei. Aceste incidente, care fără îndoială că răpeau un timp prețios, îi smulgeau frumoasei doamne niște gesturi pline de nerăbdare: putea fi comparată cu un cal de rasă bătând din copite înainte de cursă. Notarul, care nu se pricepea nici la cai, nici la femei, găsea că marchiza e o femeie pur și simplu fermecătoare și scânteietoare. Încântat că se află în compania unei femei la modă și a unui om politic celebru, notarul povestea tot felul de snoave; socotea drept aprobare zâmbetul silit al marchizei, pe care-o scotea din răbdări, și-i dădea înainte.

Stăpânul casei, în deplin acord cu tovarășa sa, își îngăduise, de mai multe ori, să păstreze tăcere atunci când notarul aștepta un răspuns elogios; dar, în timpul unor astfel de tăceri semnificative, diavolul acela de om privea focul din sobă și căuta anecdote. Pe urmă, diplomatul recurse la ceasornicul său. În sfârșit, frumoasa doamnă își puse pălăria să plece, dar nu plecă. Notarul nu vedea și n-auzea nimic; se simțea fermecat de sine însuși și era sigur că o cucerise așa de tare pe marchiză, încât o ținutise locului.

„Femeia asta, fără îndoială, are să-mi fie clientă“, își zicea el.

Marchiza stătea în picioare, își punea mânușile, își răsuca degetele și privea pe rând când spre marchizul de Vandenesse, care-i împărtășea

nerăbdarea, când spre notarul care-i bombarda pe amândoi cu tirul spiritelor lui. La fiecare pauză pe care vrednicul om o făcea, frumoasa pereche răsufă, spunându-și printr-un semn: „În sfârșit, are să plece!“. Nici vorbă însă. Era un coșmar moral ce nu se putea încheia decât prin a-i mânia pe cei doi îndrăgostiți, asupra cărora notarul acționa ca un șarpe asupra unor păsări, împingându-i la cine știe ce izbucnire de furie. În chiar toiul povestirii despre josnicele mijloace prin care du Tillot, un om de afaceri pe-atunci la modă, își realizase averea, și ale cărui ticăloșii erau detaliate meticulos de către snovosul notar, diplomatul auzi pendulul vestind orele nouă; văzu limpede că notarul lui era un imbecil pe care trebuia să-l dea fără jenă afară și îi curmă vorba cu un gest hotărât.

— Doriți cleștele, domnule marchiz? Întrebă notarul, înmânându-i clientului său cleștișorul.

— Nu, domnule, sunt nevoit să vă cer să plecați. Doamna vrea să se ducă după copiii săi, iar eu voi avea cinstea s-o însoțesc.

— S-a și făcut nouă! Ca umbra trece timpul în compania oamenilor amabili, zise notarul, care de un ceas vorbea absolut singur,

Își căută pălăria, veni apoi și se înfipse înaintea căminului, izbuti anevoie să-și stăpânească un sughiț, și-i spuse clientului său, fără a vedea fulgerătoarele priviri pe care i le arunca marchiza:

— Să rezumăm, domnule marchiz. Afacerile înainte de orice! Măine, așadar, vom trimite o citație prin care îl vom soma legal pe fratele dumneavoastră; vom întocmi inventarul și pe urmă, pe legea mea...

Notarul înțelesese atât de greșit intențiile clientului său, încât lua afacerea exact pe dos față de instrucțiunile pe care acesta abia i le dăduse. Incidentul era prea delicat pentru ca Vandenesse să nu fie silit să rectifice, de voie, de nevoie, planurile mitocanului notar, și iarăși se încinse o discuție care mai răpi un oarecare timp.

— Ascultă, spuse în sfârșit diplomatul, după un semn pe care i-l făcu tânăra doamnă, mi-ai împuiat capul; vino mâine la ora nouă, împreună cu avocatul meu.

— Voi avea însă cinstea să vă atrag atenția, domnule marchiz, că nu suntem siguri că-l vom întâlni mâine pe domnul Desroches și, dacă somația nu este înmănată până-n prânz, termenul expiră și...

În acea clipă, o trăsură intră în curte și, la zgomotul făcut de ea, biata doamnă întoarse repede capul ca să-și ascundă lacrimile ce i se iviră în ochi.

Marchizul sună cu gândul să-i poruncească valetului să spună că plecase; generalul însă, întors pe neașteptate de la Gaieté, ajunsese înaintea valetului și se arătă ținându-și cu o mână fiica ai cărei ochi erau roșii, și cu cealaltă băiețelul mofluz și înciudat.

— Ce vi s-a întâmplat? îl întreabă doamna pe soțul său.

— Am să vă povestesc mai târziu, răspunse generalul, îndreptându-se spre un budoar de-alături, a cărui ușă era deschisă și unde zărise niște jurnale.

Marchiza, necăjită, se trânti cu disperare pe o canapea.

Notarul, care se crezu dator să fie gentil cu copiii, luă un ton copilăros și-l întreabă pe băiețel:

— Ei bine, micuțule, ce s-a jucat la comedie?

— *Valea torentului*, bombăni Gustave.

— Pe cinstea mea, spuse notarul, autorii de azi sunt pe jumătate nebuni! *Valea torentului*! De ce nu *Torentul văii*? S-ar putea ca o vale să nu aibă nici un torent, dar spunând *Torentul văii*, autorii ar fi indicat ceva hotărât, limpede, caracteristic, pe înțeles. Dar să trecem peste asta și să mai vedem: cum poți, oare, să dai de o dramă într-un torent și într-o vale? O să-mi răspundeți că astăzi principala atracție a unor spectacole de soiul ăsta zace în decoruri, și că titlul ăstuia se referă la niște astfel de decoruri foarte frumoase. Te-ai distrat bine, ștregarule? adăugă el, așezându-se înaintea copilului.

În clipa când notarul întreba ce dramă putea să se întâmple în adâncul unui torent, fetița marchizei întoarse încet capul și începu să plângă. Mama era atât de tulburată, încât nu văzu mișcarea fetei sale.

— Oh, da, domnule, eu m-am distrat bine, răspunse copilul. Era în piesă un copilaș tare drăguț, care era singur pe lume, pentru că tatăl său nu putuse să-i fie tată. Și, deodată, tocmai când ajunsese la mijlocul podului de peste torent, o matahală urâtă și bărboasă, îmbrăcată toată-n negru, l-a aruncat în apă, și Hélène a început să plângă și să suspine: toată sala a început să țipe la noi și tata ne-a luat repede-repede și ne-a scos afară.

Domnul de Vandenesse și marchiza rămaseră amândoi înmărmuriți și cuprinși parcă de o durere ce le luase puterea de a gândi și de a se mișca.

— Gustave, taci odată! strigă generalul. Ți-am spus că n-ai voie să povestești nimic despre cele ce s-au întâmplat la spectacol, și-ai și uitat vorbele mele.

— Iertați-l, Senioria-voastră, domnule marchiz, spuse notarul, eu am

săvârșit greșeala de a-l întreba, dar habar n-aveam de gravitatea...

— Nu trebuia să răspundă, spuse tatăl supărat, privind-și fiul.

Cauza neașteptatei întoarceri a copiilor și a tatălui apărură atunci limpede și diplomatului și marchizei. Mama își privi fata, o văzu plângând și se ridică să se ducă la ea; fața însă i se încruntă cumplit, cu toate semnele unei asprimi pe care nimic n-o înfrâna.

— Ajunge, Hélène! îi spuse ea, du-te în budoar și șterge-ți lacrimile.

— Ce-a greșit biata copilă? zise notarul, vrând să liniștească totodată și mânia mamei și lacrimile fetei. E-așa de frumoasă, încât trebuie să fie cel mai cuminte copil de pe lume; sunt foarte sigur, doamnă, că ea nu vă face decât bucurii. Nu-i așa, fetițo?

Hélène o privi pe mama ei tremurând, își șterse lacrimile, încercă să ia o înfățișare liniștită și fugi în budoar.

— Și-i sigur, doamnă, spunea notarul dând înainte, că dumneavoastră sunteți o mamă prea bună ca să nu vă iubiți copiii în mod egal. Sunteți, de altfel, prea virtuoasă ca să nutriți acele triste părținiri ale căror urmări funeste ni se arată mai cu osebire nouă, notarilor. Noi preferăm printre degete societatea și ni-i dat să vedem patimile în chipul lor cel mai hidos: interesul. Uneori câte o mamă vrea să-i dezmoștenească pe copiii soțului său în folosul copiilor care-i sunt ei dragi; în vreme ce, alteori, soțul vrea, la rândul-i, să păstreze o parte a averii chiar pentru copilul care a îndurat ura mamei lui. Și se pornesc niște lupte, și niște spaime, și niște acte, contra-înscrișuri, vânzări false, și fideicomise; în sfârșit, niște potlogării jalnice, pe cuvântul meu de cinste, jalnice! Alteori, tații își cheltuiesc viața ca să-și dezmoștenească fiii, furând bunul soțiilor lor... Da, furând, asta-i cuvântul. Vorbeam de o dramă: ah! vă încredințez că, dacă am putea noi să dezvăluim taina anumitor donații, autorii noștri ar putea să facă din ele niște tragedii burgheze teribile. Habar n-am de ce puteri se folosesc femeile de izbutesc să facă ce vor; căci, în ciuda aparenței și a slăbiciunii lor, totdeauna ele sunt cele care câștigă. Ah! pe mine, de pildă, nu izbutesc să mă zăpăcesc, nu. Ghicesc totdeauna pricina acelor părținiri care în societate sunt calificate politicos drept de nelămurit! Soții însă nu o ghicesc niciodată, trebuie să recunoaștem. O să-mi răspundeți la asta că există gingășii de...

Hélène, care se întorsese din budoar în salon împreună cu tatăl său, îl asculta pe notar cu atenție și îl înțelegea așa de bine, încât aruncă spre mama ei

o privire temătoare, presimțind, cu întreg instinctul vârstei fragede, că împrejurarea aceea avea să sporească asprimea dojenilor ce i se adresau. Marchiza îngălbeni și-i arătă lui Vandenesse, printr-un gest de spaimă, pe soțul ei, care privea gânditor florile de pe tapet. În acea clipă, cu toate bunele sale maniere, diplomatul nu se mai putu stăpâni și aruncă spre notar o privire ucigătoare.

— Pofțiți pe-aici, domnule, spuse el, îndreptându-se grăbit spre antreul salonului.

Notarul îl urmă tulburat și fără a-și fi încheiat vorba.

— Domnule, îi spuse cu o mânie stăpânită marchizul de Vandenesse, care trântise în urma lui ușa de la salon, unde o lăsase pe doamnă împreună cu soțul ei; de la cină și până acum nu faci decât prostii și nu spui decât dobitocanii. Pentru Dumnezeu! Pleacă odată; ai să-ajungi să pricinuiști cele mai mari nenorociri. Dacă ești un notar excelent, rămâi la meseria dumitale; dar dacă, din întâmplare, te afli între oameni, străduiește-te să fii mai cu băgare de seamă.

Și se întoarse în salon, părăsindu-l pe notar fără să-l mai salute. Notarul rămase un timp cu totul trăsmit, înlemnit, fără a mai ști nici măcar unde se află. Când vuietele ce-i țiuiau în urechi se potoliră, i se păru că aude gemete și pașii unui du-te-vino prin salon, unde soneriile erau zguduite năprasnic. Îi fu frică să mai dea ochii cu marchizul de Vandenesse și își regăsi folosința picioarelor spre a-și lua tălpășița și a dibui pe unde-i scara; la ușa ce ducea spre apartamente dădu însă nas în nas cu valeții ce se înghesuiau să alerge la ordinele stăpânilor lor.

„Iată cum sunt toți acești mari seniori, își zise el, când, în sfârșit, se văzu în stradă, căutând o cabrioletă; te îndeamnă să vorbești, te îmbie cu fel de fel de complimente, gândești că-i înveselești, și de unde! Până la urmă te umilesc, te pun la respect, ba te mai și aruncă pe ușă afară, fără pic de jenă. În sfârșit, am fost cât se poate de spiritual, n-am spus nimic lipsit de bun-simț, necugetat ori nechibzuit. Pe legea mea, mă sfătuiește să fiu cu mai multă băgare de seamă! Păi eu cum am fost? Ah, fir-ar ai dracului! Sunt notar și membru al Camerei mele. He-he! Asta-i snoavă de ambasador, inșii ăștia n-au nimic sfânt. Măine are să-mi explice dumnealui cum de n-am făcut la el decât prostii și cum de n-am spus decât dobitocanii. Am să-i cer seamă, adică am să-i cer să-mi dea seama de asta. Și-apoi, oi fi și greșit, poate... Pe legea mea, sunt bun-bunul să mi se crape capul! Ce mi-o fi trebuit mie asta?

Notarul se întoarse acasă și-i înfățișă și notăriței enigma, povestindu-i punct cu punct întâmplarea din acea seară.

— Dragul meu Crottat, excelența-sa a avut perfectă dreptate când ți-a spus că n-ai făcut decât prostii și n-ai spus decât dobitocenii.

— De ce?

— Dragul meu, ți-aș spune de ce, dacă asta te-ar împiedica mâine s-o iei iar de la capăt, în altă parte. Eu, încă o dată, îți amintesc numai să nu te mai apuci vreodată să vorbești despre altceva decât despre afaceri atunci când ieși în lume.

— Dacă nu vrei să-mi spui, am să-l întreb mâine pe...

— Doamne Dumnezeule, cei mai mari gugumani se străduiesc să ascundă lucruri ca astea și tu ți-nchipui că un ambasador are să ți le spună! Măi Crottat, nu te-am văzut niciodată așa de lipsit de minte ca acum.

— Mulțumesc, drăguț!

25 mai 1834

1. Hambarele publice, clădite de Napoleon în 1807, ca depozit de grâne de rezervă, pe Bulevardul Bourdon, și distruse în 1871.

V

CELE DOUĂ ÎNTÂLNIRI

Vraja

Un fost ofițer de ordonanță al lui Napoleon, pe care îl vom numi doar marchizul sau generalul, și care sub Restaurație făcuse o mare avere, veni să-și petreacă zilele de bunăstare la Versailles, unde locuia într-o casă de țară, situată între biserică și bariera Montreuil, pe drumul ce dă spre Aleea Saint-Cloud. Serviciul lui de la Curte nu-i îngăduia să se îndepărteze de Paris.

Construit odinioară spre a sluji de adăpost iubirilor trecătoare ale unui mare senior, pavilionul acesta avea niște dependințe foarte vaste. Grădinile în mijlocul cărora era așezat îl despărțeau, și pe dreapta și pe stânga, de cele dintâi case din Montreuil și de cocioabele construite în preajma barierei; astfel, fără a fi prea izolați, stăpânii acestei proprietăți se bucurau, la doi pași de oraș, de toate plăcerile singurătății. Printr-o ciudată contradicție, fațada și ușa de intrare a casei dădeau de-a dreptul în drumul care poate că altădată nu va fi fost prea umblat. Presupunere ce pare de crezut, dacă socotim că drumul ducea la frumosul pavilion zidit de Ludovic al XV-lea pentru domnișoara de Romans, și că, înainte de a ajunge la el, un trecător curios ar fi putut vedea, ici-colo, câteva cazinouri ale căror interioare și decoruri dezvăluie rafinatele desfrâuri ale străbunicilor noștri, care, în dezmățul de care sunt învinuiți, căutau totuși să se închidă în umbră și în taină.

Într-o seară de iarnă, Marchizul, soția și copiii săi se aflau singuri în casa singuratică. Servitorii căpătaseră învoire să se ducă la Versailles, la celebrarea nunții unuia dintre ei: și, socotind că și sărbătoarea Crăciunului, care era tot în acea seară, le prilejuia o scuză valabilă față de stăpânii lor, nu-și făceau gânduri că stau la petrecere oleacă mai mult decât le îngăduia porunca de acasă. Cu toate acestea, întrucât generalul era recunoscut drept un om ce nu pregeta niciodată să se țină de vorbă cu o rapiditate uluitoare, vinovații dansau cu oarecare îngrijorare, după ce ora întoarcerii acasă trecuse. Ceasul bătuse de unsprezece, și nici un servitor nu sosise. Adâncă tăcere care domnea peste câmp îngăduia să se audă, din răstimp în răstimp, vuietul vântului de iarnă printre ramurile negre ale copacilor, mugetul lui împrejurul casei ori șuierul de

prin lungile coridoare. Atât de strașnic limpezise înghețul aerul, întârșise pământul și cuprinsese caldarâmurile, încât totul căpătase acea sonoritate aspră ale cărei sunete ne uimesc întotdeauna. Mersul greu al vreunui bețiv întârziat ori huruitul vreunei trăsurii ce se întorcea spre Paris răsunau mai puternic și se auzeau mai de departe ca de obicei. Frunzele moarte, începând să se învolute în câte un vârtej brusc, foșneau pe pietrele din curte, dând glas nopții, când ea ar fi trebuit să rămână mută. Era, așadar, una dintre acele seri aspre care smulg egoismului nostru câte o compătimire stearpă la adresa omului sărac ori a celui călător și fac să ni se pară atât de plăcut colțișorul de lângă sobă.

În acea clipă, familia strânsă în salon nu era îngrijorată nici de lipsa servitorilor, nici de cei fără un cămin, nici de poezia de care strălucește o seară de iarnă. Fără a-și face nici un fel de gânduri negre și simțindu-se liniștiți sub ocrotirea bătrânului militar, soția și copiii se lăsau în voia bucuriilor pe care le dă viața căminului atunci când sentimentele nu sunt stânjenite, când afecțiunea și sinceritatea însuflețesc și cuvintele și privirile și ochii.

Generalul era așezat, sau mai bine zis cufundat într-o berjeră înaltă și încăpătoare, în fața șemineului în care strălucea un foc strașnic ce revărsa o căldură plăcută, semn al unui ger năprasnic afară. Rezemat de spătarul fotoliului, și ușor înclinat, capul bravului părinte rămânea într-o atitudine a cărei indiferență vădea o liniște desăvârșită, o dulce mulțumire sufletească. Brațele-i pe jumătate toropite, atârând alene peste marginea berjerei, izbuteau să exprime întru totul acea impresie de fericire. Îl contempla pe cel mai mic dintre copiii săi, un băiețel în vârstă de cinci ani, care, pe jumătate gol, nu voia să se lase complet dezbrăcat de către mama sa. Piciul zvârlea cămașa sau bonețica de noapte cu care marchiza îl amenința din când în când; stătea cu gulerășul brodat la gât, și râdea ori de câte ori mama îl chema, văzând că și ea râde de nesupunerea lui copilărească; pe urmă, începea iar să se joace cu sora lui, tot atât de naivă, dar mai răutăcioasă și vorbind mai deslușit decât el, ale cărui cuvinte stâlcite și idei confuze abia erau de înțeles pentru părinții săi. Micuța Moîna, mai mare decât el cu doi ani, stârnea prin giumbușlucurile-i de pe-acum feminine, hohote de râs necurmăte, ce izbucneau ca niște petarde și păreau pornite fără nici o pricină; văzându-i însă pe amândoi cum se rostogolesc prin fața sobei, cum își arată fără sfială frumoasele trupuri durdulii cu forme delicate și albe, cum își împreună buclele părului negru și blond și cum își alipesc obrăjorii trandafirii pe care bucuria săpa niște gropițe suave,

firește că un tată și mai ales o mamă înțelegeau mai bine micuțele lor suflute, de altfel de mult cunoscute și de mult îndrăgite de ei. Cei doi îngerași făceau să pălească, față de culorile vii ale ochilor lor luminoși, față de obrajii lor strălucitori și față de pielea lor albă, florile moalelor covor, teatru al zbenguiei lor, pe care se tăvăleau, se trânteau, se luptau, se rostogoleau fără nici o grijă.

Așezată pe o canapea, de partea cealaltă a șemineului, față în față cu soțul său, mama sta înconjurată de tot soiul de pleduri și în mână cu un pantof roșu, într-o atitudine de seninătate deplină. Vaga-i severitate se stingea într-un zâmbet dulce, uitat pe buzele sale. În vârstă de vreo treizeci și șase de ani, ea mai păstra încă o frumusețe datorată rarei perfecțiuni a trăsăturilor chipului, căruia căldura, lumina și fericirea îi dădeau în acea clipă o strălucire supranaturală. Din când în când, își lua privirile de la copil și își întorcea ochii galeși spre grava figură a soțului; și uneori, întâlnindu-se, privirile lor își împărtășeau bucurii mute și cugetări profunde.

Generalul avea fața foarte oacheșă. Peste fruntea-i lată și senină cădeau câteva şuvițe de păr cărunt. Bărbăteștile fulgere din ochii lui albaștri și bravura înscrisă în ridurile de pe obrajii veștezi dovedeau că își câștigase cu trudă grea panglica roșie care-i înflorește la butoniera de la haină. În acea clipă, nevinovatele bucurii exprimate de cei doi copii se oglindeau în fizionomia lui viguroasă și hotărâtă, plină de blândețe și de o candoare de nespus. Fostul căpitan redevenise mic, fără multe eforturi. Oare nu se află totdeauna un sentiment de dragoste pentru copilărie în sufletul militarilor, care au cunoscut atât de profund nenorocirile vieții încât știu să vadă și mizeriile forței și privilegiile slăbiciunii?

Mai încolo, la o masă rotundă, luminată de niște lămpi astrale ale căror străluciri puternice se luptau cu luminile palide ale lumânărilor așezate deasupra căminului, se afla un tânăr de treisprezece ani care parcurgea rapid paginile unei cărți groase. Țipetele fratelui și ale surorii nu-l tulburau, iar chipul lui exprima curiozitatea tinereții. Această lectură adâncă se justifica prin captivantele minunății din *O mie și una de nopți* și printr-o uniformă de licean. Stătea nemișcat, într-o atitudine meditativă, cu un cot pe masă și cu capul sprijinit pe o mână, ale cărei degete și le trecea prin părul negru. Lumina căzându-i de-a dreptul pe față, iar restul trupului rămânând în obscuritate, se asemena cu acele portrete negre în care Rafael s-a înfățișat pe sine însuși concentrat, preocupat, cugetând la viitor.

Între această masă și marchiză, lucra o înaltă și frumoasă domnișoară, așezată înaintea unui gherghef peste care își apleca și își îndepărta ritmic capul cu părul de abanos pieptănat artistic în care se reflecta lumina. Hélène, ea însăși, constituia un spectacol. Frumusețea ei se remarcă printr-un rar caracter de forță și de eleganță. Deși înălțat așa fel ca să formeze niște linii vii împrejurul capului, părul-i era atât de bogat încât, nesupus dinților pieptenului, se cârlionța năstrușnic la ceafă. Sprâncenele, foarte dese și de formă regulată, contrastau cu albul pur al frunții. Pe buza superioară avea chiar câteva semne de virilitate ce schițau o ușoară umbră brună sub nasul grec ale cărui trăsături erau de o desăvârșire aleasă. Dar fermecătoarea rotunjime a formelor sale, candida expresie a celorlalte trăsături, frăgezimea delicată a trupului, voluptuoasa moliciune a buzelor, perfecțiunea feței sale ovale și mai ales puritatea privirilor ei feciorești imprimau acestei viguroase frumuseți suavitatea feminină, încântătoarea modestie pe care o pretindem de la acești îngeri ai păcii și ai iubirii. Numai că nimic fragil nu exista în înfățișarea acestei domnișoare, iar inima ei trebuia să fie tot atât de blândă, sufletul-i tot atât de tare pe cât îi erau de minunate trăsăturile și pe cât îi era de atrăgător chipul. Tăcea, ca și fratele ei liceanul, părând a fi în prada uneia dintre acele fatale meditații de tânără domnișoară adesea de nepătruns nu numai pentru privirile unui tată, ci chiar și pentru perspicacitatea unei mame: așa încât era cu neputință să se știe dacă vagile umbre ce treceau pe chipul său, ca niște nori ușori pe un cer pur, trebuiau atribuite jocului de lumină sau vreunor necazuri tainice.

Cei doi copii mai mari erau în acea clipă uitați cu totul de tatăl și de mama lor. Totuși, de câteva ori, o aruncătură de ochi întrebătoare a generalului cuprinsese scena mută, care, în al doilea plan, înfățișa o grațioasă împlinire a speranțelor pe care le îndreptățea zarva copilărească plasată în prim-planul acestui tablou casnic. Ilustrând viața omenească în gradații treptate, figurile acestea alcătuiau un fel de poem viu. Luxul mobilelor ce împodobeau salonul, diversitatea de atitudini, deosebirile de culori ale veșmintelor, contrastele dintre aceste chipuri, atât de caracterizate prin diferențele de vârstă și prin contururile pe care luminile le scoteau în evidență, revărsau peste aceste pagini umane tot belșugul de frumuseți cerute sculptorilor, pictorilor, scriitorilor. În sfârșit, tăcerea și iarna, singurătatea și noaptea își adăugau măreția lor la această compoziție de un sublim naiv, fermecător efect al naturii. Viața conjugală e plină de astfel de ore sfinte, a căror vrajă de nedescris se datorează poate

vreunui vis uitat dintr-o viață mai bună. Raze cerești se revarsă, fără îndoială, peste astfel de scene, hărăzite să-l răsplătească pe om pentru o parte din măhnirile ce le îndură și să-l facă să accepte existența. Pare că universul întreg e acolo, în fața noastră, sub o formă încântătoare, și că își desfășoară marile-i idei de ordine, iar viața socială pledează pentru legile sale, vorbind despre viitor.

Și totuși, în ciuda privirii duioase pe care Héléne o aruncă spre Abel și Moïna atunci când izbucneau în râs la vreo năzbâtie de-a lor, și în ciuda fericirii zugrăvite pe fața ei lucidă, atunci când îl contempla pe furii pe tatăl său, un sentiment de tristețe adâncă era înscris în gesturile, în atitudinea și mai ales în ochii adumbriți de genele lungi. Măinile-i albe și puternice, peste care lumina trecea dându-le o roșeață diafană și aproape fluidă, ei bine, mâinile ei tremurau. O singură dată, fără a se ocoli mutual, ochii ei și cei ai marchizei se înfruntară. Aceste două ființe se înțeleseră atunci printr-o privire grea, rece, respectuoasă la Héléne, sumbră și amenințătoare la mamă. Héléne își coborî numaidecât ochii pe gherghef, trase acul cu dibăcie și multă vreme nu-și mai înălță capul, care parcă-i deveni prea greu de susținut.

Oare să fi fost mama prea severă cu fiica sa și să fi socotit necesară o asemenea severitate? Să fi fost, oare, geloasă pe frumusețea Hélénei, cu care ea încă mai putea rivaliza, dar numai folosindu-se de toate meșteșugurile toaletei? Sau fata va fi surprins, la ea, ca multe alte fete atunci când încep să înțeleagă viața, niște secrete pe care această doamnă, în aparență atât de religios credincioasă datoriiilor sale, credea că le înmormântase în inimă adânc ca într-un mormânt?

Héléne ajunsese la o vârstă când puritatea sufletească devine de o neînduplecare ce depășește dreapta măsură la care trebuie să rămână sentimentele. În unele minți, o greșală capătă proporțiile unei crime; imaginația influențează în asemenea cazuri conștiința; și, adeseori, tinerele fete exagerează pedeapsa, pe măsura importanței pe care ele o dau ticăloșiilor. Héléne părea a nu se socoti demnă de nimeni. O taină din viața ei de mai înainte, un accident poate, neînțeles la început, sporit însă de susceptibilitățile minții ei influențate de preceptele religioase, părea că de puțină vreme o coborâse romanțios în propriii săi ochi. Schimbarea ei de conduită a început în ziua când a citit, în recenta traducere a dramaturgiei străine, frumoasa tragedie *Wilhelm Tell*, de Schiller. După ce o mustrase pe fata sa că lăsase să-i cadă

cartea din mână, mama băgase de seamă că tulburarea pricinuită de lectură în sufletul Hélènei provenea de la scena în care poetul stabilește un fel de frăție între Wilhelm Tell, care varsă sângele unui om pentru a salva un popor întreg, și Johann Paricidul. Devenită umilă, pioasă și reculeasă, Hélène nu mai râvnea să se ducă la baluri. Niciodată nu mai fusese atât de drăgăstoasă față de tatăl său, mai ales atunci când marchiza nu era de față la alintările tinerei domnișoare. Cu toate acestea, dacă exista o răceală în afecțiunea Hélènei față de mama sa, ea era atât de fin exprimată, încât generalul n-avea să-și dea niciodată seama, oricât de grijuliu ar fi fost față de unirea ce domnea în familia sa. Nici un om n-ar fi avut ochiul destul de pătrunzător spre a sonda adâncurile acestor două inimi de femei: una tânără și generoasă, cealaltă sensibilă și mândră; cea dintâi, comoară de iertare; cea de a doua, plină de finețe și de iubire. Dacă mama își mângăia fiica printr-un despotism dibaci de femeie, despotismul ei nu era simțit decât de victimă. De altminteri, numai întâmplarea făcu să se nască toate aceste prezumții insolubile. Până în noaptea aceea, nici o lumină acuzatoare nu scăpase din cele două suflete; dar, între ele și Dumnezeu, fără îndoială, se ridica o taină sinistă,

— Gata, Abel, spuse marchiza, folosindu-se de o clipă când, tăcuți și osteniți, Moîna și fratele ei stăteau liniștiți; gata, băiete, haide, trebuie să vă culcați...

Și, aruncându-i o privire poruncitoare, îl luă hotărâtă pe genunchi.

— Cum, zise generalul, este ora zece și jumătate și nici unul dintre servitorii noștri nu s-a întors? Ah, ticăloșii! Gustave, adăugă el, întorcându-se spre fiul său, nu ți-am dat cartea aceea decât cu condiția ca la ora zece s-o lași; ar fi trebuit s-o închizi tu însuși la ora stabilită și să te duci să te culci, așa cum mi-ai promis. Dacă vrei să fii un om deosebit, trebuie să-ți faci din cuvânt o a doua religie și să ții la el ca la onoarea ta. Fox, unul dintre cei mai mari oratori ai Angliei, era deosebit mai ales prin frumusețea caracterului său. Respectarea angajamentelor luate era principala lui calitate. În copilărie, tatăl său, un englez de viță veche, îi dăduse o lecție destul de strașnică pentru a lăsa o impresie de neșters în mintea unui băiat. La vârsta ta, Fox venea, în timpul vacanțelor, în casa tatălui său, care avea, ca toți englezii bogați, un parc destul de mare împrejurul castelului. În acest parc se afla și un chioșc vechi ce urma să fie dat jos și reconstruit într-un alt loc unde priveliștea era de-a dreptul încântătoare. Copiilor le place grozav să vadă cum se dărâmă o casă. Micuțul Fox ar fi vrut

să-și lungească vacanța cu câteva zile, ca să asiste la dărâmarea pavilionului; tatăl său însă îi ceru să se prezinte la colegiu în ziua hotărâtă pentru deschiderea cursurilor: de aci, vrajba între tată și fiu. Mama, ca toate mamele, îi luă parte micuțului Fox. Tatăl îi făgădui atunci în mod solemn fiului său că va amâna dărâmarea chioșcului până la vacanța viitoare.

Fox se întoarse la colegiu. Tatăl crezu că un băiețel, ocupat cu lecțiile, va uita această întâmplare, și porunci să fie dărâmat chioșcul și să fie reconstruit în locul celălalt. Îndărătnicul copil însă nu se gândea decât la chioșcul acela. Când veni iar acasă, prima lui grijă fu să se ducă să vadă bătrâna clădire; se întoarse însă la ora mesei tare mâhnit și-i spuse tatălui său: „M-ai înșelat“. Bătrânul gentilom englez spuse tulburat, dar plin de demnitate: „E adevărat, fiule, dar îmi voi îndrepta greșeala. Trebuie să ții la cuvântul dat mai mult decât la bogăție; pentru că a ține la cuvântul dat îți aduce bogăție, dar toate bogățiile nu șterg pata pe care ți-o lasă pe conștiință nerespectarea cuvântului“. Tatăl puse să se reconstruiască vechiul pavilion așa cum fusese; pe urmă, după ce a fost reconstruit, a poruncit să fie dărâmat sub ochii fiului său. Acest lucru, Gustave, să-ți slujească de învățătură.

Gustave, care-l ascultase pe tatăl său cu luare aminte, închise cartea numaidecât. Urmă un moment de tăcere, în timpul căreia generalul o luă pe Moîna, care pica de somn, și o culcă duios în brațele lui. Micuța își lăsa capul să cadă moale pe pieptul tatălui și adormi astfel îndată, învăluită în buclele aurii ale frumosului ei păr.

În acea clipă, niște pași grăbiți se auziră răsunând pe stradă; și deodată trei bătai în ușă stârniră ecourile casei. Aceste bătai prelungite avură un accent tot atât de ușor de înțeles ca și țipătul unui om în primejdie de moarte. Câinele de pază lătră cu mânie. Hélène, Gustave, generalul și soția sa tresăriră cu toții; Abel însă, pe care mama sa izbutise să-l culce, și Moîna nu se deșteptară.

— Ăsta-i tare grăbit! zise militarul, așezând-o pe fiica sa pe berjeră.

Ieși repede din salon, fără a fi auzit rugămintea soției sale:

— Dragul meu, nu te duce...

Marchizul trecu în camera lui de culcare, luă o pereche de pistoale, își aprinse felinarul orb, alergă spre scară, coborî cu iuțea fulgerului și ajunse într-o clipă la ușa casei, unde fiul său îl urmă curajos.

— Cine-i acolo? întrebă el.

— Deschideți, răspunse un glas aproape sufocat de o răsuflare gâfăită.

— Ești prieten?

— Da, prieten.

— Ești singur?

— Da... dar deschideți, căci vin *ăștia*, vin *ăștia*!

Un om se strecură în antreu cu fantastica iuțeală a unei umbre, de îndată ce generalul întredeschise ușa; și, fără ca marchizul să i se poată opune, necunoscutul îl sili s-o închidă, trântind-o cu o strașnică împingere de picior și rezemându-se de ea ca pentru a-l împiedica s-o mai deschidă.

Generalul, care ridică îndată pistolul și felinarul spre pieptul străinului ca să-l țină la respect, văzu un bărbat de înălțime mijlocie, învăluit într-o șubă de blană, veșmânt de bătrân, larg și prea lung, ce nu părea făcut pentru el. Fie din prudență, fie din întâmplare, fugarul avea fruntea în întregime acoperită de o pălărie ce-i cădea peste ochi.

— Domnule, îi spuse el generalului, lăsați jos țeava pistolului. Nu pretind să rămân în casa dumneavoastră, dacă nu-mi dați îngăduința; dar, dacă am să ies, moartea mă așteaptă la barieră. Și ce moarte! Veți da seama de ea în fața lui Dumnezeu. Vă cer găzduire pentru două ore. Gândiți-vă bine, domnule, oricât de strâmtorat sunt, trebuie să vă poruncesc cu despotismul nevoii. Vă cer ospitalitatea arabă. Să vă fiu ca un lucru sfânt; de nu, deschideți, mă voi duce să mor. Nu vă cer decât să-mi păstrați taina, să-mi dați un adăpost și apă. Oh, apă! repetă el, cu un glas care horcăia.

— Cine sunteți? întrebă generalul, uimit de repeziciunea înfrigurată cu care vorbea necunoscutul.

— Ah, cine sunt! Ei bine, deschideți, plec, răspunse omul, cu o ironie infernală.

În ciuda îndemănării cu care marchizul proiecta lumina felinarului, nu izbutea să vadă decât partea de jos a feței necunoscutului, și nimic nu pleda în favoarea unei găzduiri, atât de ciudat cerută: obrații tremurau livizi, iar întregul chip se contracta îngrozitor. În umbra borului pălăriei, ochii i se zăreau ca două lumini ce aproape că făcură să pălească slaba lumină a felinarului. Totuși, trebuia dat un răspuns.

— Domnule, spuse generalul, ceea ce spuneți este atât de uluitor încât, în locul meu, dumneavoastră...

— Hotărâți-mi soarta! strigă străinul, cu o voce cumplită, întrerupându-și gazda.

— Două ore? întrebă marchizul nehotărât.

— Două ore! repetă omul.

Și deodată își smuci pălăria cu un gest de disperare, își descoperi fruntea și, parcă vrând să facă o ultimă încercare, aruncă o privire a cărei lumină vie tulbură inima generalului. Săgetătura aceasta de spirit și de voință semăna cu un fulger și fu zdrobitoare ca trăsnetul; căci sunt clipe când oamenii sunt investiți cu o putere inexplicabilă.

— Bine, oricine ați fi, veți fi în siguranță sub acoperișul meu, reluă cu gravitate stăpânul casei, care socoti că se supune uneia dintre acele porniri instinctive pe care **omul nu** totdeauna și-o poate explica.

— Dumnezeu să vă răsplătească, adăugă necunoscutul, scoțând un suspin adânc.

— Sunteți înarmat? întrebă generalul.

Drept orice răspuns, străinul, abia dându-i timpul să arunce o privire, își deschise și își închise fulgerător șuba. Părea fără arme și era îmbrăcat în costumul cu care un tânăr iese de la bal. Oricât de rapidă fusese examinarea bănuielnicului militar, el văzu destul pentru a se mira.

— Unde naiba ați putut să vă murdăriți așa, pe o vreme atât de uscată?

— Iarăși întrebări! răspunse necunoscutul cu un aer mândru.

În clipa aceea, marchizul îl zări pe fiul său și își aminti de pilda pe care i-o spusese despre stricta respectare a cuvântului dat; fu așa de contrariat de această împrejurare, încât îi spuse, nu fără un accent de supărare:

— Cum se face, istețule, că te afli aici, în loc să fii în patul tău?

— Am crezut că îți voi putea fi de folos în caz de primejdie, răspunse Gustave.

— Bine, urcă în camera ta, spuse tatăl, domolit de răspunsul fiului său. Iar dumneavoastră, adăugă el adresându-se necunoscutului, urmați-mă.

Amândoi deveniră tăcuți ca doi jucători care se tem unul de altul. Generalul chiar începuse să se simtă cuprins de presimțiri sinistre. Necunoscutul îi și apăsa pe inimă ca un coșmar; dar, stăpânit de credința în jurământul făcut, el îl conduse de-a lungul coridoarelor și al scărilor locuinței sale și îl introduse într-o cameră de la al doilea etaj, exact deasupra salonului. Odaia aceasta locuită servea de uscătorie iarna, nu comunica absolut cu nici un apartament și nu avea altă podoabă, pe cei patru pereți gălbejiți ai săi, decât o oglindă lăsată pe șemineu de fostul proprietar, și o altă oglindă, mai mare, care, devenind inutilă

după amenajarea făcută de marchiz, fusese așezată deocamdată în fața șemineului. Podeaua acestei mansarde vaste nu fusese măturată niciodată, aerul era ca de gheață și două scaune vechi, din care curgeau paiele, alcătuiau întregul mobilier de acolo.

După ce puse felinarul pe marginea șemineului, generalul îi spuse necunoscutului:

— Siguranța dumneavoastră impune ca această mansardă mizerabilă să vă servească de adăpost. Și, întrucât aveți cuvântul meu că vă voi păstra secretul, îmi veți permite să vă închid.

Omul înclină capul, ca semn de acceptare.

— N-am cerut decât un adăpost, secretul și apă, sublinie el.

— Mă duc să vă aduc apa, răspunse marchizul, care închise ușa cu grijă și coborî pe dibuite în salon să ia o lumânare spre a se duce să caute el însuși o cană în cămară.

— Ei bine, domnule, ce s-a întâmplat? îl întrebă curioasă marchiza pe soțul ei.

— Nimic, draga mea, răspunse el scurt.

— Dar am auzit totuși limpede cum ai condus pe cineva sus...!

— Héléne, reluă generalul, privind-o pe fiica sa care-și ridică spre el capul, să nu uiți că onoarea tatălui tău depinde de discreția voastră. Voi trebuie să nu fi auzit nimic.

Tânăra domnișoară răspunse printr-o mișcare semnificativă a capului. Marchiza rămase cu totul uluită și jignită în sine de felul în care soțul ei înțelegea să-i impună tăcere. Generalul se duse să ia o cană și un pahar, și se urcă din nou în camera în care se afla prizonierul lui: îl găsi în picioare, rezemat de zid, lângă șemineu, cu capul descoperit; pălăria și-o aruncase pe unul dintre cele două scaune. Străinul nu se așteptase, desigur, că va fi atât de bine luminat. Fruntea i se încreți, iar chipu-i deveni îngrijorat atunci când ochii lui întâlniră ochii sfredelitori ai generalului; se liniști însă și căpătă o înfățișare amabilă, pentru a-i mulțumi ocrotitorului său. Când acesta din urmă așeză paharul și cana pe marginea șemineului, necunoscutul, după ce îi mai aruncă o privire scânteietoare, rupse tăcerea.

— Domnule, spuse el cu o voce dulce care nu mai avea convulsiile guturale de mai înainte, dar care totuși încă mai trăda o tulburare lăuntrică, vă par, desigur, ciudat. Iertați-mi nazurile pe care sunt silit să le fac. Dacă rămâneți

aici, v-aș ruga să nu vă uitați la mine în vreme ce beau.

Necăjit că tot trebuie să se supună unui ins ce nu-i plăcea, generalul se întoarse brusc. Străinul scoase din buzunar o batistă albă și își înfășură cu ea mâna dreaptă; luă apoi cana și bău dintr-o răsuflare toată apa din ea. Fără a fi vrut să-și încalce făgăduiala tacită, marchizul privi mașinal în oglinda cea mare; atunci însă, prin cele două oglinzi puse față în față, ochii săi putură să-l cuprindă perfect pe necunoscut și să vadă batista înroșindu-se deodată prin contactul cu mâinile pline de sânge ale acestuia.

— Ah, v-ați uitat la mine, exclamă omul atunci când, după ce băuse și se înfășurase în șuba sa, îl cercetă pe general cu un aer bănuitor. Sunt pierdut. Vin *ăia*, iată-i!

— N-aud nimic, spuse marchizul.

— Nu sunteți la fel de interesat ca mine să auziți totul.

— V-ați bătut oare în vreun duel, de sunteți așa de plin de sânge? Întrebă generalul, destul de emoționat când distinse culoarea petelor mari de pe hainele oaspetelui său.

— Da, un duel, așa cum spuneți, repeta străinul, lăsând să-i fluture un zâmbet amar pe buze.

În acea clipă, ropotul galopului grăbit al mai multor cai se auzi în depărtare; zgomotul acela însă era slab, ca întâile lumini ale zorilor. Urechea experimentată a generalului recunoscuse pasul cadențat al cailor deprinși cu ordinea de escadron.

— Asta-i jandarmeria, spuse el.

Aruncă spre prizonierul său o privire de natură a risipi îndoielile pe care ar fi putut să i le stârnească prin indiscreția sa involuntară, luă lumânarea și se întoarse în salon. Abia puse cheia de la camera de sus pe șemineu, când zgomotul făcut de cavalerie se intensifică, apropiindu-se de pavilion cu o rapiditate care-l făcu să tresară. Într-adevăr, caii se opriră la ușa casei. După ce schimbă câteva cuvinte cu camarazii săi, un călăreț descălecă, bătu puternic în ușă și-l sili pe general să se ducă să deschidă. Acesta nu-și putu stăpâni o tulburare lăuntrică la vederea a șase jandarmi ale căror pălării tivite cu argint străluceau în lumina lunii.

— Monsenior, îi spuse un brigadier, nu cumva ați auzit mai adineaori un om fugind spre barieră?

— Spre barieră? Nu.

— Nu ați deschis nimănui ușa?

— Oare crezi că am obiceiul să deschid eu însumi ușa?

— Vai, iertați-mă, domnule general, în clipa asta, mi se pare...

— A, așa! exclamă marchizul pe un ton mândru, vreți să mă luați peste picior? Cu ce drept?...

— Nici gând, nici gând, monseniore, reluă dulce brigadierul. Iertați-ne zelu. Știm prea bine că un *pair* al Franței nu se pune în primejdie primind pe un asasin la ora aceasta de noapte; dar dorința de a capăta vreo indicație...

— Un asasin! strigă generalul. Și cine-a fost...?

— Domnul baron de Mauny a fost omorât cu o lovitură de topor, reluă jandarmul. Dar asasinul e urmărit de-aproape. Suntem siguri că e pe-aici pe undeva și n-are să ne scape. Iertați-ne, domnule general.

Jandarmul spuse aceste cuvinte în timp ce încăleca pe cal, așa încât, din fericire, nu putu să vadă figura generalului. Deprins să privească totul cu suspiciune, brigadierul poate că ar fi bănuțit ceva la vederea feței sale pe care se zugrăveau atât de limpede tulburările sufletești.

— Se cunoaște numele ucigașului? întrebă generalul.

— Nu, răspunse călărețul. A lăsat biroul plin cu aur și cu bilete de bancă, fără să se atingă de ele.

— E o răzbunare, spuse marchizul.

— Aș, de unde! Față de un moșneag?... Nu, nu, ticălosul ăla n-o fi avut vreme să-și ducă lovitura la capăt.

Și jandarmul goni după tovarășii lui, care galopau în depărtare. Generalul rămase o clipă în prada unei năuceli lesne de înțeles. Nu peste mult, el își auzi servitorii care se întorceau acasă discutând cu o oarecare căldură și ale căror glasuri răsunau la răspântia de la Montreuil. Când sosiră, mânia lui, căreia nu-i trebuia decât un pretext spre a se revărsa, căzu asupra lor ca un bubuit de trăsnet. Vocea lui făcu să se cutremure ecourile casei. Se liniști însă deodată, atunci când cel mai curajos și mai isteț dintre ei, valetul său de cameră, își ceru iertare pentru întârzierea lor, spunându-i că fuseseră opriți la intrarea în Montreuil de către jandarmii și agenții de poliție care caută un asasin. Generalul tăcu numaidecât. Apoi, chemat la îndeplinirea datoriilor sale prin cele spuse de valet, le porunci scurt tuturor oamenilor săi să se ducă să se culce îndată, lăsându-i uluiți de ușurința cu care admisesese minciuna valetului său de cameră.

Dar, pe când în curte se petreceau evenimentele acestea, un incident, destul de mărunț în aparență, schimbase situația celorlalte personaje ce figurează în istoria aceasta.

De cum ieșise marchizul din salon, soția lui, aruncând ochii când spre cheia de la mansardă, când spre Héléne, în cele din urmă se aplecă spre fiica sa, spunându-i în șoaptă:

— Héléne, tatăl tău a lăsat cheia pe șemineu.

Fata, uimită, ridică ochii și o privi sfioasă pe mama ei, ai cărei ochi scânteiau de curiozitate.

— Da, mamă, și? răspunse ea cu voce tremurătoare.

— Tare-aș vrea să știu ce se petrece sus. Dacă e cineva, șade acolo nemișcat. Du-te tu și...

— Eu? făcu fata, cu un fel de spaimă.

— Ți-e frică?

— Nu, mamă, dar mi s-a părut că au fost niște pași de bărbat.

— Dacă aș putea să mă duc eu singură, nu te-aș fi rugat pe tine să urci acolo, Héléne, reluă mama, pe un ton de demnitate rece. Dacă s-ar întoarce tatăl tău și nu m-ar găsi aici, m-ar căuta poate, pe când lipsa ta n-ar băga-o de seamă.

— Doamnă, răspunse Héléne, dacă îmi poruncești, mă voi duce; dar voi pierde încrederea tatii...

— Cum? zise marchiza cu un accent de ironie. Dar, dacă iei în serios ceea ce nu fusese decât o glumă, acum îți poruncesc să te duci să vezi cine este sus. Iată cheia, copilă! Tatăl tău, când ți-a cerut să păstrezi tăcere în legătură cu ceea ce se petrece acum în casa lui, nu ți-a interzis să urci în camera aceea. Du-te, și să îți minte că o mamă nu trebuie niciodată să fie judecată de fata ei...

Rostind ultimele cuvinte cu toată severitatea unei mame ofensate, marchiza luă cheia și i-o dădu tinerei Héléne, care se ridică fără o vorbă și ieși din salon.

„Mama se va pricepe să obțină oricând iertarea; eu, însă, voi fi scoasă din inima tatei. Oare vrea mama să mă lipsească de dragostea pe care el o are pentru mine și să mă alunge din casă?”

Gândurile acestea începură să se frământă deodată în mintea sa, în timp ce mergea fără lumină, de-a lungul coridorului în fundul căruia se afla ușa camerei misterioase. Când ajunsese acolo, tulburarea din gândurile ei avea ceva de fatalitate. Cugetările acestea confuze făcură să i se reverse miile de simțăminte ascunse până atunci în inima ei. Nemaicrezând poate într-un viitor fericit, în

acea clipă cumplită își privi cu deznădejde întreaga-i viață. Tremura din tot trupul când apropie cheia de broasca ușii, iar emoția-i deveni așa de puternică, încât se opri o clipă să-și pună mâna pe inimă, de parcă ar fi putut să-i liniștească astfel bătăile adânci și sonore. În sfârșit, deschise ușa.

De bună seamă că scârțâitul ușii izbise zadarnic urechea ucigașului. Deși auzul lui era foarte ascuțit, el rămase aproape lipit de perete, nemișcat și parcă pierdut în gânduri. Cercul de lumină aruncat de felinar îl lumina slab și îl făcea să se asemuie, în acea zonă de clar-obscur, cu sumbrele statui de cavaleri ce veghează veșnic în picioare la căpătâiul vreunui mormânt întunecat de sub capelele gotice. Stropi de sudoare rece îi scâldau fruntea galbenă și înaltă. O dârzenie de necrezut strălucea pe figura aceea greu zbuciumată. Ochii de foc, nemișcați și uscați, păreau că urmăresc o luptă în întunericul din fața lor. Gânduri năprasnice treceau fulgerător pe fața lui a cărei expresie hotărâtă și limpede vădea un suflet superior. Atitudinea, trupul, proporțiile se armonizau cu spiritul-i neîmblânzit. Bărbatul acesta numai forță, numai putere, scruta negura ca pe o imagine vizibilă a propriului său viitor.

Deprins să vadă figurile energice ale uriașilor ce se învălmășeau în jurul lui Napoleon, și preocupat de o problemă de etică, generalul nu dăduse atenție particularităților fizice ale acestui bărbat extraordinar; dar, supusă, ca orice femeie, impresiilor exterioare, Hélène fu impresionată de amestecul de lumină și umbră, de măreție și pasiune, de haosul poetic ce-i dădea necunoscutului înfățișarea lui Lucifer ridicându-se după cădere. Brusc, furtuna zugrăvită pe față i se potoli ca prin farmec, iar imperiul de neexprimat, căruia străinul, poate fără voia lui, îi era și cauză și efect, se răspândi împrejurul-i cu iuțeala crescândă a unei inundații. Un torent de gânduri îi țâșni din frunte în clipa când trăsăturile acelea își reluară formele firești. Vărită, fie de ciudățenia acestei întâlniri, fie de taina în care pătrundea, tână domnișoară putu să admire atunci o fizionomie plăcută și plină de interes. Ea rămase un timp într-o tăcere copleșitoare și în prada unui zbucium necunoscut până atunci sufletului ei tânăr. Curând însă, fie că Hélène scăpase o exclamație sau făcuse vreo mișcare, fie că asasinul, revenind din lumea ideală la cea reală, auzi o altă respirație decât a sa, întoarse capul către fiica gazdei sale și văzu nedeslușit în umbră figura sublimă și formele minunate ale unei făpturi pe care trebuie s-o fi luat drept înger, așa cum stătea nemișcată și suavă ca o vedenie.

— Domnule... spuse ea, cu voce emoționată.

Ucigașul tresări.

— O femeie! exclamă el încetișor. E cu puțință? Plecați, reluă el. Nu-i recunosc nimănui dreptul de a mă plânge, de a mă ierta sau de a mă condamna. Eu trebuie să trăiesc singur. Du-te, fetițo, adăugă apoi cu un gest de suveran, aş răsplăti urât serviciul pe care mi l-a făcut stăpânul acestei case, dacă aş lăsa fie și o singură persoană care locuiește aici să respire același aer cu mine. Sunt dator să mă supun legilor lumii.

Ultima frază fu rostită în șoaptă. Izbutind să cuprindă, prin profunda intuiție, necazurile pe care le evoca această afirmație tristă, el aruncă spre Héléne o privire șerpească și răscoli în inima ciudatei domnișoare o lume de gânduri încă adormite în ea. Fu ca o străfulgerare ce i-ar fi luminat tărâmurii necunoscute. Sufletul ei fu îngenuncheat, subjugat, fără ca ea să găsească tăria de a se apăra împotriva puterii magnetice a acelei priviri, oricât de involuntar fusese aruncată.

Rușinată și tremurând, ieși din cameră și ajunsese în salon doar o clipă înainte de întoarcerea tatălui său, așa încât nu putu să-i spună nimic mamei sale.

Generalul, copleșit de gânduri, se plimba tăcut, cu brațele încrucișate pe piept, călcând cu pași rari de la ferestrele ce dădeau spre stradă la ferestrele dinspre grădină. Soția sa îl privea pe Abel care dormea. Moina, culcată pe berjeră ca o păsărică în cuibul ei, dormea liniștită. Sora mai mare ținea într-o mână un ghemuleț de mătase, iar în cealaltă un ac, și privea focul.

Adâncă tăcere ce domnea și în salon, și în afara casei, și înlăuntrul ei, nu era întreruptă decât de târșăitul pașilor servitorilor, care se duceau să se culce unul câte unul, de câteva chicoteli înăbușite, ultim ecou al veseliei și al petrecerii lor de la nuntă, și, la urmă, de ușile de la respectivele lor odăi, în clipa când le deschideau, vorbindu-și unii altora, și când le închideau. Câteva zgomote înfundate mai răsunară încă în jurul paturilor. Un scaun căzu. Tusea unui vizitiu bătrân se auzi slab, apoi se potoli. În curând, măreția sumbră ce domnește peste firea adormită la miez de noapte se înstăpâni pretutindeni. Numai stelele străluceau. Gerul cuprinsese pământul. Nimeni nu mai spunea o vorbă, nimeni nu se mai mișca. Doar focul trosnea, ca pentru a face să se înțeleagă mai bine deplinătatea tăcerii. Orologiul de la Montreuil bătu ora unu. În acea clipă, niște pași foarte ușori se auziră slab de la catul de deasupra. Marchizul și fiica sa, încredințați că îl închiseseră pe asasinul domnului de Mauny, socotiră că pașii aceia erau ai vreunei slujnice și nu se mirară când auziră deschizându-se ușile

de la camera prin care se ajunge în salon. Deodată, ucigașul se ivi în fața lor. Năuceala în care se pierdu marchizul, via curiozitate a mamei și uimirea fetei îngăduindu-i să înainteze până aproape în mijlocul salonului, el spuse generalului cu o voce ciudat de liniștită și de melodioasă:

— Domnule, cele două ore se apropie de sfârșit...

— Dumneavoastră aici! strigă generalul. Prin ce putere...?

Și, cu o privire teribilă, interogă pe soția și pe copiii lui.

Hélène se făcu roșie ca focul.

— Dumneavoastră, reluă militarul pe un ton pătrunzător, dumneavoastră între noi? Un asasin plin de sânge, aici? Murdăriți tabloul acesta! Ieșiți! Ieșiți! adăugă el, cu un accent furios.

La cuvântul asasin, marchiza scoase un țipăt. În ce o privește pe Hélène, însă, cuvântul acesta păru a-i hotărî viața, figura ei nu arată nici cea mai mică uimire. Ea parcă l-ar fi așteptat pe acest om. Gândurile ei atât de vaste căpătară un sens. Pedepsa pe care Cerul o păstra pentru păcatele ei izbucnise. Socotindu-se tot atât de criminală ca și el, tânăra îl privi cu ochi senini: îi era tovarășă și soră. În această întâmplare ea vedea însăși porunca lui Dumnezeu. Câțiva ani mai târziu, rațiunea i-ar fi îndreptățit remușcările; acum însă ele o făceau să-și piardă mințile. Străinul rămase nemișcat și rece. Un zâmbet disprețuitor se zugrăvi pe chipul și pe groasele lui buze roșii.

— Apreciați destul de greșit noblețea purtării mele față de dumneavoastră, spuse el rar. Eu n-am vrut nici măcar să ating cu mâinile mele paharul cu apă pe care mi l-ați dat să-mi astâmpăr setea. Nu am intenționat nici măcar să-mi spăl sângele de pe mâini sub acoperișul dumneavoastră, și plec fără a lăsa aici despre *crima mea* (la aceste cuvinte, buzele i se contractară) nici măcar o idee, străduindu-mă să trec pe aici fără să las nici o urmă. În sfârșit, nu i-am îngăduit fiicei dumneavoastră să...

— Fiica mea! exclamă generalul aruncând spre Hélène o privire de groază! Ah! nenorocitul, ieși, sau te omor...

— Cele două ore încă nu s-au încheiat. Nu puteți nici să mă omorâți, nici să mă predați, fără a vă pierde și propria dumneavoastră stimă... și stima mea.

La acest ultim cuvânt, militarul, năucit, încercă să-l scruteze pe criminal; fu însă silit să-și plece ochii, nesimțindu-se în stare să înfrunte cumplita strălucire a unei priviri ce pentru a doua oară îi răscolea sufletul. Se temu să nu se înmoaie încă și mai mult, dându-și seama că voința i se și topise.

— Să asasinezi un moșneag! Așadar, niciodată n-ați văzut o familie? spuse, arătându-i cu un gest părintesc soția și copiii.

— Da, un moșneag, repetă necunoscutul, a cărui frunte se încruntă ușor.

— Fugiți! strigă generalul, fără a îndrăzni să-și privească oaspetele. Pactul nostru s-a isprăvit. N-am să vă omor. Nu! N-am să mă fac slujitor al eșafodului. Dar plecați odată, ne îngroziți.

— Știu, răspunse resemnat criminalul. Nu există pământ în Franța pe care să-mi pot pune piciorul fără teamă; dar dacă justiția ar ști să cântărească anumite cazuri ca și Dumnezeu, dacă s-ar osteni să vadă că și în asasin și în victimă există un monstru, aș rămâne fără ezitare printre oameni. Oare nu întrezăriți niște crime anterioare la un om care a fost spintecat? M-am făcut și judecător și călău, am luat locul neputincioasei justiții omenești. Iată crima mea. Adio, domnule. În ciuda amărăciunii pe care ați turnat-o în ospitalitatea dumneavoastră, eu n-am s-o uit niciodată, voi mai păstra în sufletul meu încă un sentiment de recunoștință față de un om de pe lumea aceasta, și acest om sunteți dumneavoastră... Mi-ar fi plăcut totuși să fiți mai generos.

Se îndreptă spre ușă. În acea clipă, tânăra domnișoară se aplecă spre mama ei și-i spuse ceva la ureche.

— Ah!

Exclamația soției sale îl făcu pe general să tresară de parcă ar fi văzut-o pe Moîna moartă. Hélène se ridicase în picioare, iar ucigașul se întorsese instinctiv, arătând pe fața lui un fel de îngrijorare pentru această familie.

— Ce ai, draga mea? Întrebă marchizul.

— Hélène vrea să-l urmeze, spuse ea.

Ucigașul se înroși.

— Pentru că mama traduce atât de greșit o exclamație aproape involuntară, spuse Hélène încet, am să-i îndeplinesc dorința.

După ce aruncă împrejur o privire aproape sălbatică, tânăra își lăsă ochii în pământ și rămase într-o atitudine de minunată modestie.

— Hélène, zise generalul, ai fost sus în camera în care...?

— Da, tată.

— Hélène, întrebă el cu vocea tulburată de un tremur convulsiv, acum l-ai văzut pentru întâia oară pe acest om?

— Da, tată.

— În acest caz, nu e firesc să te hotărăști să...

— Dacă nu e firesc, este cel puțin adevărat, tată.

— Ah, copila mea!... spuse marchiza încet, dar în așa fel încât soțul ei să audă. Hélène, tu îmi înșeli toate principiile de cinste, de modestie, de virtute, pe care m-am străduit să le sădesc în sufletul tău. Dacă până în clipa aceasta fatală n-ai fost decât o prefăcută, atunci nu e nimic de regretat de pe urma ta. Oare te ispitește perfecțiunea morală a acestui necunoscut? Sau acea forță necesară oamenilor care au săvârșit o crimă...? Te prețuiesc prea mult ca să-mi închipui...

— Oh, crede ce vrei, doamnă, răspunse Hélène pe un ton rece.

Dar, în ciuda tăriei de caracter pe care o dovedea în acea clipă, flacăra din privirile ei izbuti cu greu să-i absoarbă lacrimile din ochi. Străinul înțelese cuvintele mamei prin lacrimile fetei și aruncă o privire de vultur asupra marchizei care fu silită, printr-o putere irezistibilă, să se uite la acest teribil seducător. Or, când ochii doamnei întâlneau ochii limpezi și strălucitori ai bărbatului, ea își simți sufletul cutremurat de un fior asemănător cu zguduirea ce ne străbate la vederea unei reptile sau atunci când atingem o butelie de Leyda.

— Dragul meu, strigă marchiza spre soțul ei, ăsta-i diavolul! Ghicește totul...

Generalul se ridică să smucească de șnurul unei sonerii.

— Vrea să te aresteze, îi spuse Hélène ucigașului.

Necunoscutul zâmbi, făcu un pas, opri brațul marchizului, îl sili să înfrunte o privire ce revărsa un fel de amețală și îl deposează de orice energie.

— Am să vă plătesc pentru ospitalitatea pe care mi-ați dat-o și vom fi chit. Vă voi cruța de dezonoare, predându-mă singur. La urma urmei, ce-aș mai putea acum să fac în viață?

— Veți putea să vă pocăiți, răspunse Hélène, aruncându-i una dintre acele speranțe ce nu strălucesc decât în ochii unei copile.

— Nu mă voi pocăi niciodată, spuse ucigașul cu un glas răsunător și înălțând capul cu mândrie.

— Mâinile lui sunt mânjite de sânge, spuse tatăl către fiica sa.

— I le voi șterge eu, răspunse ea.

— Dar, reluă generalul, fără a îndrăzni, să i-l arate pe necunoscut, știi tu măcar dacă el te vrea?

Ucigașul înaintă spre Hélène, a cărei frumusețe, oricât de castă și de

evlavioasă, părea iluminată ca de o flacără interioară, ale cărei reflexe colorau și, ca să spunem așa, îi puneau în relief până și cele mai neînsemnate trăsături, liniile cele mai delicate; apoi, după ce aruncă asupra acestei încântătoare făpturi o privire caldă, a cărei flacără era încă și mai cumplită, el spuse cu o puternică emoție:

— Refuzându-vă jertfa, nu înseamnă, oare, că vă iubesc pentru dumneavoastră înșivă și că, totodată, mă achit și de cele două ore de existență pe care tatăl dumneavoastră mi le-a vândut?

— Ah, și dumneavoastră vă lepădați de mine! exclamă Hélène, cu un accent care sfâșia inimile. Adio, atunci, tuturor, mă duc să mor!

— Ce înseamnă asta? îi spuseră laolaltă și tatăl și mama.

Ea rămase tăcută și își lăsă ochii în jos, după ce o interogă pe marchiză printr-o privire grăitoare. Din clipa când generalul și soția sa încercaseră să combată cu vorba sau cu fapta straniul privilegiu pe care necunoscutul și-l aroga rămânând între ei, și când acesta din urmă le aruncase amețitoarea lumină ce-i fâșnea din ochi, ei fuseseră supuși unei stări inexplicabile de toropeală, iar mintea lor înmărmurită nu-i ajuta să se scuture de puterea supranaturală sub care căzuseră. Aerul devenise prea greu pentru ei și respirau anevoie, fără a-l putea învinui pe cel care-i oprima astfel, cu toate că o voce lăuntrică nu-i lăsa să ignore că omul acela magic era sursa neputinței lor. În toiul acestei agonii morale, generalul își dădu seama că eforturile lui trebuiau să aibă drept obiect influențarea rațiunii șovăitoare a fiicei sale: o cuprinse de după mijloc și o duse în dreptul unei ferestre, departe de ucigaș.

— Copila mea scumpă, îi spuse el cu glas încet, dacă cine știe ce dragoste bizară s-a născut deodată în inima ta, viața ta plină de nevinovăție și sufletul tău curat și pios mi-au dat destule dovezi de caracter, încât să nu mă îndoiesc că vei avea tăria necesară pentru a înfrânge un simțământ nebunesc. Purtarea ta ascunde, așadar, o taină. Ei bine, inima mea-i o inimă plină de înțelegere, poți să-i încredințezi totul: chiar și dacă mi-ai sfâșia-o, voi ști, copila mea, să-mi înăbuș suferințele și să păstrez cu tărie tăcerea în legătură cu mărturisirea ta. Spune, ești cumva geloasă pe afecțiunea noastră față de frații și de sora ta? Ai în suflet vreo durere din dragoste? Ești nefericită aici? Vorbește, explică-mi motivele ce te îndeamnă să-ți lași familia, s-o părăsești, s-o lipsești de cel mai mare farmec al său, să-ți părăsești mama, frații, micuța soră!

— Tată, răspunse ea, nu sunt nici geloasă, nici îndrăgostită de nimeni, nici

chiar de diplomatul cu care ești prieten, domnul de Vandenesse.

Marchiza îngălbeni, iar fiica ei, care o observa, se opri.

— Oare nu va trebui, mai devreme sau mai târziu, să plec și să trăiesc sub ocrotirea unui bărbat?

— E adevărat.

— Știm noi, cumva, spuse ea continuând, de ce ființă ne legăm soarta? Eu cred în acest om.

— Copilă, spuse generalul, ridicând glasul, tu nu te gândești la toate suferințele ce te vor năpădi.

— Mă gândesc la ale lui...

— Ce viață! zise tatăl.

— O viață de femeie, murmură fata.

— Ești destul de știutoare, exclamă marchiza, regăsindu-și graiul.

— Doamnă, întrebările îmi dictează răspunsurile; dar, dacă doriți, am să vă vorbesc mai limpede.

— Spune totul, fata mea!... sunt mamă.

Aici, fata o privi pe mamă, și această privire o făcu pe marchiză să tacă deocamdată.

— Héléne, îți voi îndura reproșurile, dacă ai să-mi faci reproșuri, mai degrabă decât să te văd urmând un om de care toată lumea va fugi cu groază.

— Vedeți bine, doamnă, că fără mine ar fi singur.

— Destul, doamnă! strigă generalul; noi nu mai avem decât o fată!...

Și o privi pe Moïna, care dormea cuminte.

— Am să te închid într-o mănăstire, adăugă el, întorcându-se către Héléne.

— Fie, tată, răspunse ea cu un calm dezesperant; voi muri acolo. Nu ești răspunzător de viața mea și nici de sufletul *lui* decât în fața lui Dumnezeu.

O liniște adâncă urmă îndată după cuvintele ei. Spectatorii acestei scene, în care totul ofensa sentimentele obișnuite ale vieții sociale, nu îndrăzneau să se privească. Deodată marchizul își zări pistoalele, luă unul dintre ele, îl armă grăbit și îl îndreptă spre străin. La zgomotul făcut de ridicarea cocoșului, omul se întoarse, aruncă o privire calmă și pătrunzătoare asupra generalului, al cărui braț, înmuiat de o slăbiciune de neînfrânt, căzu greu, iar pistolul se rostogoli pe podea...

— Fata mea, spuse atunci tatăl, doborât de înfricoșătoarea luptă, ești liberă, îmbrățișează-o pe mama ta, dacă îți îngăduie. În ce mă privește, nu mai vreau

nici să te văd, nici să te aud...

— Hélène, îi spuse mama tinerei fete, gândește-te doar că vei ajunge în mizerie.

Un fel de horcăit, ieșit din pieptul puternic al ucigașului, atrase privirile asupra lui. O expresie disprețuitoare i se zugrăvise pe chip.

— Ospitalitatea pe care v-am dat-o mă costă scump! exclamă generalul ridicându-se. Până adineaori, nu uciseseși decât un bătrân; aici ai asasinat o familie întreagă. Orice-ar urma, în casa aceasta a intrat nenorocirea.

— Și dacă fiica dumneavoastră va fi fericită? întrebă ucigașul, privindu-l țintă pe militar.

— Dacă va fi fericită cu dumneavoastră, răspunse tatăl făcând un efort de necrezut, nu voi regreta.

Hélène îngenunche sfioasă înaintea tatălui său și îi spuse cu glas duios:

— O, tată, te iubesc și te venerez, fie că îmi vei dăruia comorile bunătății tale, fie că îmi vei acorda asprimea disprețului tău... Dar, te implor, ultimele tale cuvinte să nu fie cuvinte de mânie.

Generalul nu îndrăzni s-o privească pe fiica sa. În acea clipă, străinul înaintă și, aruncând spre Hélène un zâmbet în care era, deopotrivă, și ceva infernal, și ceva ceresc:

— Tu, cea pe care un ucigaș nu te înfricoșează, înger al îndurării, spuse el, vino, de vreme ce stăruie să-mi încredințezi soarta ta.

— Nemaipomenit! exclamă tatăl.

Marchiza îi aruncă fiicei sale o privire extraordinară și își deschise brațele spre ea. Hélène se repezi la pieptul ei, plângând.

— Adio, spuse ea, plângând.

— Adio, spuse ea, adio, mamă!

Hélène făcu un semn hotărât spre străin, care tresări. După ce sărută mâna tatălui său și îmbrățișă în grabă, dar fără plăcere, pe Moina și pe micuțul Abel, dispăru împreună cu ucigașul.

— Pe unde-au luat-o? strigă generalul, ascultând pașii celor doi fugari. Doamnă, reluă el adresându-se soției sale, mi se pare că visez; întâmplarea asta îmi ascunde o taină. Tu ar trebui să știi despre ce este vorba.

Marchiza se înfioră.

— De câțva timp, răspunse ea, fata ta devenise nemaipomenit de romanțioasă și ciudat de exaltată. Cu toate străduințele pe care mi le-am dat să

înfrânez tendința aceasta a caracterului ei...

— Nu e prea limpede...

Dar, nălucindu-i-se că aude în grădină pașii fiicei sale și ai străinului, generalul se întrerupse pentru a deschide grăbit fereastra.

— Hélène! țipă el.

Glasul i se pierdu în noapte ca o prorocie zadarnică. Rostind acel nume, la care nimic nu mai răspundea pe lume, generalul rupse, ca prin farmec, vraja la care o putere diavolească îi supusese. Un fel de spirit îi trecu peste față. Văzu limpede scena care tocmai avusese loc și își blestemă slăbiciunea, pe care n-o înțelegea. Un fior cald îi porni de la inimă spre cap și spre picioare; redeveni el însuși, teribil, flămând de răzbunare, și scoase un strigăt înfricoșător:

— Ajutor! Ajutor!...

Alergă la șnururile soneriilor și trase de ele mai să le rupă, făcându-le să scoată sunete stranii. Toate slugile săriră din somn, iar el, strigând întruna deschise ferestrele din stradă, chemă jandarmii, își găsi pistoalele, le slobozi ca să zorească goana călăreților, trezirea slugilor și venirea vecinilor. Căinii recunoscură glasul stăpânului lor și începură să latre, caii nechezară și bătură din copite. Fu o zarvă cumplită în toiul nopții aceleia calme. Coborând pe scări ca să alerge după fiica lui, generalul își văzu servitorii speriați sosind din toate părțile.

— Fata mea... Hélène a fost răpită. Alergați în grădină! Păziți strada! Deschideți jandarmilor!... După asasin!

Și cu o smucitură mânioasă rupse lanțul cu care era legat câinele de pază.

— Hélène! Hélène! țipă marchizul.

Câinele sări ca un leu, lătră năprasnic și se repezi în grădină atât de repede, încât generalul nu putu să se țină după el. În acea clipă, galopul cailor răsună în stradă și generalul se grăbi să deschidă el însuși.

— Brigadier, strigă el, tăiați-i calea asasinului domnulul de Mauny. Au luat-o prin grădina mea. Repede, închideți drumurile dinspre dealul Picardie... Am să pun să se scotocească toate colțișoarele, toate parcurile, toate casele... Voi, aștilalți, spuse el slugilor, păziți strada și desfășurați-vă în linie de la barieră până la Versailles. Înainte, toți!

Înșfăcă o pușcă pe care i-o aduse valetul și se repezi în grădină țipând la câine:

— Caută!

Lătrături cumplite îi răspunseră în depărtare și se îndreptă în direcția din care părea că vine lătratul.

La ora șapte dimineața, căutările jandarmilor, ale generalului, ale servitorilor și ale vecinilor săi se dovediră zadarnice. Câinele nu se mai întorsese. Sleit de oboseală și îmbătrânit de durere, marchizul reintră în salonul său pustiu pentru el, deși ceilalți trei copii erau acolo.

— Ai fost foarte rece față de fiica ta, spuse el privindu-și soția. Iată, deci, ce ne rămâne din ea! adăugă apoi, arătând ghergheful pe care văzu o floare începută. Adineaori era aici, și-acum e pierdută... pierdută!

Începu să plângă, își ascunse fața în mâini și rămase o clipă tăcut, neîndrăznind să mai privească acel salon care mai înainte îi oferea tabloul cel mai gingaș al fericirii casnice. Lumina zorilor se îngâna cu lămpile ce se stingeau; lumânările își ardeau dantelele de hârtie; totul se potrivea ca deznădejdea acestui părinte.

— Va trebui să distrugi chestia asta, spuse el după o clipă de tăcere, arătând ghergheful. N-aș putea să mai văd nimic care să-mi amintească de ea.

Căpitanul parizian

Teribila noapte de Crăciun, în care marchizul și soția sa au avut nenorocirea să-și piardă fata cea mare, fără a se fi putut opune straniei influențe exercitată de răpitorul ei involuntar, a fost ca o veste pe care le-o dăduse Soarta. Falimentul unui agent de schimb îl ruină pe marchiz. Ipotecă apoi bunurile soției sale, spre a încerca o speculație în urma căreia trebuia să restituie familiei întreaga avere de la început; acțiunea aceasta însă îl ruină cu desăvârșire. Îndemnat de deznădejde să încerce totul, generalul se expatrie. Șase ani se scurseră de la plecarea lui. Deși familia primise rareori știri de la el, cu câteva zile înainte de recunoașterea independenței republicilor americane de către Spania își anunță întoarcerea.

Așadar, într-o frumoasă dimineață, câțiva negustori francezi, nerăbdători să se întoarcă în patrie cu bogățiile pe care le adunaseră cu prețul unor trude îndelungi și al unor călătorii primejdioase, întreprinse fie în Mexic, fie în Columbia, se aflau la câteva leghe de Bordeaux, pe un bric spaniol.

Un bărbat, îmbătrânit de trudă sau de necazuri mai grele decât le-ar fi putut duce anii lui, stătea sprijinit de bastingaj și părea nepăsător la spectacolul ce se înfățișa privirilor călătorilor strânși pe covertă. Scăpați de primejdiile navigației și atrași de frumusețea zilei, urcaseră cu toții pe punte, ca pentru a saluta pământul natal. Cei mai mulți dintre ei voiau neapărat să vadă, în depărtare, farurile, clădirile Gasconiei, turnul de la Cordouan, îngemănate cu desenele fantastice ale câtorva nori albi ce se ridicau la orizont.

Fără unda argintie ce juca în fața bricului, fără lungul siaj repede șters pe care acesta îl trasa în urma lui, călătorii ar fi putut crede că stau nemișcați în mijlocul oceanului, atât de liniștite erau apele. Cerul era de o puritate fermecătoare. Culoarea închisă a boltei ajungea pe nesimțite să se confunde cu cea a apelor albastrii, însemnând locul lor de unire printr-o linie a cărei limpezime strălucea tot atât de viu ca și cea a stelelor. Soarele făcea să sclipească milioane de oglinzi pe imensa întindere a mării, în așa fel încât vastele nesfârșiri ale apei erau mai luminoase, poate, decât câmpiile firmamentului. Un vânt de o suavitate minunată umfla toate pânzele bricului, iar aceste pânze albe ca zăpada, aceste pavilioane galbene fluturânde, acest dedal de frânghii se desenau cu o riguroasă exactitate pe fondul strălucitor al văzduhului, al cerului și al oceanului, fără nici o altă nuanță decât cea a umbrelor așternute de voalurile acelea alburii. Ziua frumoasă, vântul răcoros, vederea patriei, marea liniștită, foșnetul melancolic, frumosul bric singuratic lunecând pe ocean, ca o femeie ce zboară la o întâlnire, alcătuiau un tablou plin de armonie, o scenă de unde sufletul omenesc putea să cuprindă spațiile neclintite pornind dintr-un punct unde totul era mișcare. Exista o uluitoare înfruntare între singurătate și viață, între tăcere și larmă, fără a se putea ști unde era larma și viața, unde neantul și tăcerea; așa încât nici un glas omenesc nu rupse acel farmec ceresc. Căpitanul spaniol, mateloții lui, francezii, fie așezați pe câte ceva, fie în picioare, erau adânciți cu toții într-un extaz religios plin de amintiri. În văzduh plutea o toropeală. Fețele înseninate ale oamenilor vădeau o totală uitare a necazurilor trecute și se legănau pe această frumoasă corabie ca într-un vis de aur.

Cu toate astea, din când în când, bătrânul pasager sprijinit de bastingaj privea orizontul cu o oarecare neliniște. Neîncrederea în soartă era scrisă pe toate trăsăturile sale și părea a se teme că nu va mai atinge vreodată pământul Franței. Era marchizul. Ursita nu rămăsese surdă la strigătele și la eforturile

deznădejdiei lui. După cinci ani de încercări și de strădanii cumplite, se văzuse posesorul unei averi considerabile. În nerăbdarea-i de a-și revedea țara și de a aduce fericirea familiei sale, urmase exemplul unor negustori francezi din Havana și se îmbarcase împreună cu ei pe un vas spaniol ce ducea o încărcătură la Bordeaux.

Totuși, închipuirea sa, sătulă să tot prorocască răul, îi trasa imaginile cele mai plăcute ale fericirii de odinioară. Văzând în depărtare linia brună descrisă de pământ, i se părea că își zărește soția și copiii. Se închipuia în fotoliul său de acasă și se simțea îmbrățișat și alintat. Și-o zugrăvea pe Moina frumoasă, mare, impunătoare ca o tânără domnișoară. Când tabloul acesta fantastic căpătă un fel de realitate, lacrimile începură să i se rostogolească din ochi; atunci, parcă pentru a-și ascunde tulburarea, privi orizontul de ape, opus liniei întunecate ce vestea pământul.

— Ei..., zise marchizul, ne urmărește!

— Ce este? strigă căpitanul spaniol.

— O corabie, adăugă încet generalul.

— L-am văzut și ieri, răspunse căpitanul Gomez.

Îl privi lung pe francez, de parcă ar fi vrut să-l întrebe ceva.

— Ne-a hăituit întruna, spuse apoi la urechea generalului.

— Și nu știu de ce nu ne-a ajuns până acum, reluă bătrânul general, căci pare o corabie mai bună decât blestematul vostru de „Sfântul Ferdinand“.

— O fi având niscaiva avarii, vreo spărtură...

— Ne-ajunge! strigă generalul.

— E un corsar columbian, îi spuse la ureche căpitanul. Mai avem șase leghe până la țarm, iar vântul slăbește.

— Nu plutește, zboară, de parcă ar ști că peste două ore ar scăpa prada. Ce cutezanță!

— El e! strigă căpitanul. Ah, nu degeaba se numește „Othello“. Nu demult a scufundat o fregată spaniolă, și totuși nu are mai mult de treizeci de tunuri! Nu mi-era frică decât de el, căci știam că pândește prin Antile... Ah, ah! reluă după o pauză în timpul căreia privi pânzele corăbiei sale, vântul se întetește, vom prinde viteză. Trebuie, căci *Parizianul* nu știe ce-i mila.

— Și prinde viteză! răspunse marchizul.

„Othello“ era la numai trei leghe. Deși echipajul nu auzise conversația dintre marchiz și căpitanul Gomez, apariția acelei pânze îi adusese pe mai toți

mateloții și pasagerii la locul unde se aflau cei doi; aproape toți, însă, luând bricul drept o navă de negoț, o priveau cu interes cum se apropie, până când deodată un matelot strigă cât putu de năprasnic:

— Pe sfântul Jacques! Ne-am ars! Uite-l pe căpitanul *parizian*...

La numele acesta cumplit, spaima se răspândi pe bric, și urmă o zăpăceală pe care nimic n-ar putea-o zugrăvi. Pentru un timp, căpitanul spaniol imprimă prin cuvintele lui o energie mateloților săi; și, amenințat de primejdie, vrând să atingă țărmul cu orice preț, încercă să pună rapid toate bonetele sale, și mari și mici, să se cațăre, și la tribord și la babord, și să întindă în vânt întreaga suprafață de pânze ce împodobeau vergile corăbiei. Manevrele însă se îndepliniră cu destul de mare greutate; ele, firește, nu avură acea minunată armonie ce dă atâta farmec pe un vas de război. Deși „Othello“ zbura ca o rândunică, grație felului cum îi erau orientate velele, el părea să câștige atât de puțin ca distanță, încât în clipa când, după eforturi nemaipomenite, „Sfântul Ferdinand“ își lua un nou avânt, în urma abilelor manevre la care Gomez însuși ajutase cu gestul și cu vorba, printr-o greșită mișcare de cârmă, de bună seamă voită, timonierul puse bricul în derivă. Velele, întoarse lateral în vânt, fluturară și mascară brusc; vergile se rupseră și vasul fu pierdut. O furie de nespus îl făcu pe căpitan mai alb decât pânzele vasului său: dintr-o săritură se repezi asupra timonierului și îl atacă așa de năprasnic cu pumnalul, încât nu-l nimeri, în schimb îl doborî în mare; pe urmă apucă timona și încercă s-o redrezeze în dezordinea înspăimântătoare ce vânzolea brava și curajoasa-i corabie. Lacrimi de deznădejde îi năpădiră ochii; căci ne cuprinde o durere mult mai amară față de o trădare ce zădărnicește un rezultat datorat priceperii noastre, decât față de o moarte de neînlăturat. Dar, cu cât înjura căpitanul mai tare, cu atât treaba mergea mai prost. Slobozi el însuși tunul de alarmă, nădăjduind că va fi auzit de pe țărm. În acea clipă, corsarul, care se apropia cu o viteză înfricoșătoare, răspunse cu o lovitură de tun, a cărei ghiulea căzu la zece stâneni de „Sfântul Ferdinand“.

— E trăsnet! exclamă generalul. Strașnic mai ochesc! Au caronade¹ special comandate!

— Oh, când vorbește ăsta, vedeți și dumneavoastră, trebuie să taci! răspunse matelotul. *Parizianul* nu s-ar teme nici de un vas englezesc...

— Totul s-a sfârșit, strigă cu un accent de disperare căpitanul care, scrutând zările cu luneta, nu distinsese nimic în partea dinspre țărm... Suntem încă mai

departe de Franța decât mi-aș fi închipuit.

— De ce ești așa de speriat? reluă generalul. Toți pasagerii dumitale sunt francezi, ei au închiriat corabia dumitale. Corsarul acesta spuneți că e un parizian? Ei bine, înalță pavilionul alb și...

— Și el ne va scufunda, răspunse căpitanul. Oare nu-i el, după împrejurări, tot ceea ce trebuie să fie, atunci când vrea să pună mâna pe o pradă bogată?

— A, dacă-i un pirat...

— Pirat! spuse matelotul cu un aer crunt. O, ăsta e totdeauna în regulă, sau știe să pară.

— Atunci, oftă generalul ridicând ochii spre cer, să ne resemnăm.

Și mai avu destulă tărie să-și stăpânească lacrimile.

Cum isprăvi aceste cuvinte, o a doua lovitură de tun, mai bine țintită, trimise în coasta „Sfântului Ferdinand“ o ghiulea care o spintecă.

— Coborâți velele, spuse căpitanul cu un aer trist.

Și matelotul care luase apărarea cinstei parizianului ajută cu multă pricepere la acea manevră deznădăjduită. Echipajul așteptă timp de o ucigașă jumătate de oră, în prada celei mai adânci uluiri. „Sfântul Ferdinand“ transporta patru milioane de plăci, reprezentând averea celor cinci pasageri: cea a generalului era de un milion o sută de mii de franci. În sfârșit, „Othello“, care se afla atunci la o depărtare de zece băți de pușcă, își arătă distinct gurile amenințătoare a douăsprezece tunuri gata să sloboadă focul. Părea mânat de un vânt pe care însuși diavolul îl stârnise anume pentru el: ochiul unui marinăr iscusit ghicea însă lesne secretul acelei viteze. Era suficient să privești o clipă iuțea bricului, forma alungită, îngustimea lui, înălțimea catargelor, croiala pânzelor, minunata zveltețe a greementului și sprinteneala cu care mulțimea lui de mateloți, uniți ca un singur ins, mânuiau desăvârșita orientare a albei suprafețe înfățișate de velele sale. Totul dovedea o uluitoare siguranță de putere în această suplă faptură de lemn, tot atât de iute, tot atât de inteligentă ca un telegar sau asemeni cine știe cărei păsări de pradă. Echipajul corsarului sta tăcut și pregătit să nimicească, în caz de rezistență, biata navă de comerț care, din fericire pentru ea, aștepta cuminte, ca un școlar prins cu șoalda de către dascălul său.

— Avem și noi tunuri! exclamă generalul, strângându-l de mână pe căpitanul spaniol.

Acesta îi aruncă bătrânului militar o privire plină de curaj și de disperare, spunându-i:

— Dar de unde oameni?

Marchizul privi echipajul de pe „Sfântul Ferdinand“ și se înfioră. Cei patru negustori erau palizi și tremurau; pe când mateloții, strânși în jurul unuia dintre ei, păreau că se sfătuiesc să treacă de partea lui „Othello“, și-l priveau pe corsar cu o curiozitate lacomă. Numai șeful de echipaj, căpitanul și marchizul, cercetându-se din priviri, schimbau între ei gânduri curate.

— Ah, căpitane Gomez, mi-am luat cândva rămas-bun de la țară și de la familie, cu inima moartă de amărăciune; va trebui, oare, să le părăsesc iar, în clipa când aduc bucuria și fericirea copiilor mei?

Generalul se întoarse să-și verse în mare lacrimile de mânie, și-l zări pe timonierul ce înota spre corsar.

— De data aceasta, răspunse căpitanul, îi veți spune adio pentru totdeauna, fără nici o îndoială.

Francezul îl sperie pe spaniol cu privirea năucă pe care i-o aruncă. În acea clipă, cele două vase erau aproape bord la bord; și, la vederea echipajului inamic, generalul se încredință de fatala profeție a lui Gomez. Câte trei inși stăteau în preajma fiecărui tun. După ținuta lor athletică, după trăsăturile colțuroase și după brațele goale și vânjoase, puteau fi luați drept niște statui de bronz. Moartea i-ar fi răpus fără să-i doboare. Mateloții, bine înarmați, atenți, zvelți și viguroși, ședeau nemișcați. Toate figurile acelea energice erau puternic arse de soare și călite de muncă. Ochii lor străluceau ca tot atâtea puncte de foc, vădind minți iscusite și totodată plăceri infernale. Tăcerea adâncă ce domnea pe puntea înnegrită de oameni și de pălării dovedea disciplina implacabilă sub care o voință puternică îi încovoia pe diavolii aceștia umani. Șeful stătea în picioare lângă catargul cel mare, cu brațele încrucișate, fără arme; doar un topor se găsea la picioarele lui. Pe cap, ca să se apere de soare, avea o pălărie de fetru cu boruri mari, a căror umbră îi ascundea fața. Ca niște dulăi tolăniți înaintea stăpânului lor, tunari, soldați și mateloți își întorceau privirile când spre căpitanul lor, când spre corabia de comerț. În clipa în care cele două bricuri se atinseră, zguduitura îl smulse pe corsar din reverie și el spuse două cuvinte la urechea unui tânăr ofițer ce stătea la doi pași mai încolo.

— Căngile de abordaj! strigă locotenentul.

Și „Sfântul Ferdinand“ fu agățat de „Othello“ cu o iuțeală fantastică. Urmând ordinele date în șoaptă de către corsar și repetate de locotenent, oamenii stabiliți pentru fiecare serviciu se îndreptară, ca niște seminariști ce se

duc la liturghie, spre puntea navei capturate, ca să lege mâinile mateloților și ale pasagerilor și să prade bogățiile de acolo. Într-o clipită, lăzile pline cu piaștri, merindele și echipajul de pe „Sfântul Ferdinand“ fură transportate pe puntea lui „Othello“. Generalului i se părea că se află în puterea unui vis, atunci când se trezi cu mâinile legate, zvârlit pe un balot, de parcă el însuși n-ar fi fost decât o marfă. O consfătuire avea loc între corsar, locotenentul său și un matelot ce părea că îndeplinește funcția de șef de echipaj. După ce discuția, care dură puțin, se încheie, matelotul își fluieră oamenii; la o poruncă pe care le-o dădu, aceștia săriră cu toții pe „Sfântul Ferdinand“, se cățără pe cordaj și începură să-l despoaie de vergi, de vele, de frânghii, cu iuțeala cu care un soldat îl dezbracă pe câmpul de luptă pe un camarad mort, după bocancii și mantaua căruia jinduia de mult.

— Suntem pierduți, îi spuse liniștit marchizului căpitanul spaniol, care pândise din ochi gesturile celor trei șefi în timpul sfatului lor și mișcările mateloților ce trecuseră la jefuirea temeinică a bricului său.

— Cum? întrebă, rece, generalul.

— Ce-ați vrea să facă cu noi? răspunse spaniolul. Fără îndoială că și-au dat seama că l-ar vinde greu pe „Sfântul Ferdinand“ în porturile franceze sau spaniole, și-au să-l scufunde ca să nu-i mai încurce. În ceea ce ne privește, credeți că pot să-și mai ia și grija hranei noastre, când ei nici nu știu în ce port să se odihnească?

Nici nu-și isprăvi bine căpitanul aceste cuvinte, că generalul auzi un țipăt îngrozitor, urmat de zgomotul surd pricinuit de căderea mai multor trupuri aruncate în mare. Se întoarse și nu-i mai văzu pe cei patru negustori. Opt tunari cu chipuri crunte mai aveau încă brațele întinse, atunci când militarul îi privise cu groază.

— Ce vă spuneam? îi zise liniștit căpitanul spaniol. Marchizul se ridică brusc, marea își și reluase calmul, el nu putu nici măcar să vadă locul unde nefericiții lui tovarăși fuseseră înghițiți de ape; în clipa aceea, ei se rostogoleau prin valuri cu picioarele și cu mâinile legate, dacă nu cumva îi și devoraseră peștii. La câțiva pași de el, perfidul timonier și matelotul de pe „Sfântul Ferdinand“, care lăudase mai înainte puterea căpitanului parizian, fraternizau cu corsarii și le arătau cu degetul pe acei marinari de pe bric pe care-i socoteau vrednici a fi încorporați în echipajul lui „Othello“; doi muși legau picioarele celorlalți, în ciuda înjurăturilor lor cumplite. După ce alegerea fu isprăvită, cei

opt tunari îi înșfăcăară pe osândiți și-i zvârliră fără multă bătaie de cap în mare. Corsarii priviră cu o curiozitate răutăcioasă diferitele feluri în care acei oameni cădeau, schimele și ultima lor zvârcolire; dar fețele lor nu trădau nici batjocură, nici mirare, nici milă. Pentru ei era un eveniment foarte simplu, cu care păreau deprinși. Cei mai vârstnici contemplau, cu un zâmbet sumbru și stăpânit, mai cu seamă lăzile pline ca piaștri, așezate lângă catargul cel mare. Generalul și căpitanul Gomez, așezați pe un balot, se consultau în tăcere printr-o privire aproape stinsă. Nu peste mult, ei rămaseră singurii supraviețuitori din echipajul de pe „Sfântul Ferdinand”. Cei șapte mateloți aleși de către cei doi spioni dintre marinarii spanioli se și metamorfozaseră fericiți în peruvieni.

— Ce groaznici ticăloși! exclamă deodată generalul, pe care o indignare sinceră și curată îl făcu să uite și de durere și de prudență.

— Se supun și ei nevoii, răspunse liniștit Gomez. Dacă v-ați mai întâlni cu vreunul din inșii ăștia, n-ați înfige spada în el?

— Căpitane, spuse locotenentul întorcându-se către spaniol, Parizianul a auzit vorbindu-se de dumneata. Sunteți, zice el, singurul om care cunoaște bine strămtorile din Antile și coastele Braziliei. Nu vreți...?

Căpitanul îl întrerupse pe tânărul locotenent cu o exclamație de dispreț și răspunse:

— Voi muri ca un marinăr și ca un spaniol credincios, ca un creștin... Înțelegeți?

— În mare cu el! strigă tânărul.

La ordinul acesta, doi tunari îl înhățară pe Gomez.

— Sunteți niște lași! strigă generalul, repezindu-se la cei doi corsari.

— Bătrâne, îi spuse locotenentul, nu te aprinde prea tare. Dacă panglica ta roșie face oarecare impresie asupra căpitanului nostru, mie puțin îmi pasă... O să avem și noi îndată micuța noastră conversație.

În clipa aceea, un zgomot surd, neînsoțit de nici un geamăt, îl făcu pe general să înțeleagă că bravul Gomez murise ca un marinăr.

— Averele mea sau moartea! striga el, într-un cumplit acces de furie.

— A, ai devenit mai rezonabil: îi răspunse corsarul rânjind. Așa, poți fi sigur că ai să capeți ori una, ori alta de la noi...

Apoi, la un semn al locotenentului, doi mateloți se repeziră să lege picioarele francezului; acesta însă, lovindu-i cu o îndrăzneală surprinzătoare, smulse, printr-o mișcare la care nimeni nu se aștepta, sabia pe care o purta

locotenentul la sold și începu s-o vânture, sprinten ca un bătrân general de cavalerie care-și cunoaște meseria.

— A, tâlharilor! N-aveți să-l aruncați în apă ca pe-un neisprăvit pe-un fost ostaș al lui Napoleon!

Împușcăturile de pistol trase de aproape în îndărătnicul francez atraseră atenția Parizianului, ocupat atunci cu supravegherea transportării greementului ce ordonase să fie luat de pe „Sfântul Ferdinand“. Fără să se tulbure, veni să-l prindă pe la spate pe curajosul general, îl înhăță fulgerător și-l împinse spre bord, pregătindu-se să-l arunce în apă ca pe un ciot de prisos. În clipa aceea, generalul întâlni ochii crunți ai răpitorului fiicei sale. Tatăl și ginerele se recunoscuseră pe loc. Căpitanul, imprimând avântului său o mișcare contrarie celei pe care i-o dăduse la început, ca și cum marchizul n-ar fi avut pic de greutate, în loc să-l arunce în apă, îl așează în picioare lângă catargul cel mare. Un murmur se ridică pe punte; atunci însă corsarul aruncă o privire spre oamenii săi și cea mai adâncă tăcere se înstăpâni numaidecât.

— E tatăl Hélènei, spuse căpitanul cu un glas limpede și hotărât. Vai de cel ce nu-l va respecta!

Un ura de aclamații vesele răsună pe covertă și se înalță în văzduh, ca o rugă într-o biserică, sau ca întâia invocare din *Te Deum*. Mușii se legănară pe frânghii, mateloții își aruncară bonetele în sus, tunarii tropăiră din picioare, toți se agitau, urlau, fluierau, injurau. Manifestarea aceea fanatică de bucurie îl făcu sumbru și îngândurat pe general. Atribuind sentimentul lor cine știe cărei taine oribile, primul lui strigăt, când își recapătă graiul, fu: „Fata mea! Unde este?“. Corsarul aruncă spre general una dintre acele priviri profunde care, fără a i se putea pricepe tâcul, tulbură totdeauna chiar și sufletele cele mai îndrăznețe; amuțindu-l astfel pe marchiz, spre marea satisfacție a mateloților bucuroși să vadă puterea șefului lor cum se exercită asupra tuturor ființelor, îl îndrumă către o scară, îl îndemnă să coboare și îl conduse în fața unei uși de cabină, pe care o deschise brusc, și spuse:

— Iat-o.

După care dispăru, lăsându-l pe bătrânul marchiz cufundat într-un fel de stupoare la vederea tabloului ce i se înfățișă privirilor. Când auzise ușa de la camera ei deschizându-se brusc, Hélène se ridicase de pe divanul pe care ședea; îl văzu pe marchiz și scoase o exclamație de uimire. Era atât de schimbată, încât numai ochii unui părinte o mai puteau recunoaște. Soarele de la tropice îi

înfrumusețase fața albă cu o culoare neagră, de o nuanță minunată, ce-i dădea o expresie de poezie orientală și din care se degaja un aer de măreție, o fermitate maiestuoasă, un sentiment profund care ar fi impresionat până și sufletul cel mai grosolan. Părul lung și bogat, căzând în bucle mari peste gâtul-i plin de noblețe, adăuga încă o imagine de putere la mândria chipului său. Și în înfățișarea, și în gesturile sale, Hélène lăsa să se reverse conștiința pe care tânăra o avea despre puterea sa. O satisfacție triumfală îi umfla ușor nările trandafirii, iar liniștea fericirii era întipărită în toată desăvârșirea frumuseții ei. Există în ființa sa nu știu ce suavitate de fecioară și, totodată, felul acela de orgoliu specific celor ce se știu iubiți. Sclavă și regină, ea voia să se lase supusă, pentru că putea să domnească. Era îmbrăcată cu o măreție plină de farmec și de eleganță. O muselină de India alcătuia întreaga strălucire a toaletei sale; dar divanul și pernele erau de cașmir, un covor persan împodobește podeaua vastei cabine, cei patru copii ai săi se jucau pe jos construindu-și ciudatele lor castele din coliere de perle, din pietre scumpe și din nestemate. În câteva vase de porțelan de Sèvres, pictate de doamna Jaquotot, se aflau flori rare ce îmbălsămau aerul; erau iasomii din Mexic și camelii, printre care zburau câteva păsărele micuțe din America, domesticite, părând rubine, safire și aurării însuflețite. Un pian era instalat în acest salon, iar pe pereții de lemn, tapisați cu mătase roșie, se vedeau din loc în loc câteva tablouri, mici ca dimensiune, dar datorate celor mai buni pictori: un *Apus de soare* de Hippolyte Schinner sta lângă un Terburg; o *Fecioară* de Rafael se înfrunta în armonie cu o schiță de Géricault; un Gérard Dow îi eclipsa pe pictorii portrețiști ai Imperiului. Pe o masă dată cu lac de China se afla o farfurie plină cu fructe delicioase. Într-un cuvânt, Hélène părea a fi regina unei țări vaste în mijlocul celui budoar în care iubitul ei încoronat strânsese cele mai elegante lucruri de pe pământ. Copiii își pironiseră asupra bunicului lor niște ochi de o vioiciune pătrunzătoare; și deprinși cum erau să trăiască în mijlocul luptelor, al furtunilor și al larmei, ei se asemănau cu acei micuți romani doritori de război și de sânge, pe care David i-a pictat în tabloul său *Brutus*.

— Cum de-i cu puțință? strigă Hélène, atingându-și tatăl cu mâinile, ca pentru a se încredința de realitatea acelei viziuni.

— Hélène!

— Tată.

Căzură unul în brațele celuilalt, și îmbrățișarea bătrânului nu fu nici cea mai

puternică, nici cea mai afectuoasă.

— Erai pe vasul acela?

— Da, răspunse el cu un aer trist, așezându-se pe divan și privindu-i pe copiii care, strânși împrejurul lui, îl măsurau cu o atenție naivă. Aș fi pierit, de n-ar fi fost...

— De n-ar fi fost soțul meu, spuse ea, întrerupându-l; îmi închipui.

— Ah! exclamă generalul, pentru ce a trebuit să te reîntâlnesc astfel, Hélène, scumpa mea, pe tine, după care atâta am plâns! Va trebui, așadar, să plâng mai departe pentru soarta ta.

— De ce? întrebă ea, zâmbind. Oare nu ești mulțumit să afli că sunt cea mai fericită dintre femei?

— Fericită! strigă el, cu o tresărire de uimire.

— Da, bunul meu tată, urmă ea luându-l de mâini, sărutându-i-le, strângându-i-le la pieptu-i palpitând și adăugând la aceste alinturi o înfățișare pe care ochii strălucitori de plăcere o făceau încă și mai semnificativă.

— Și cum? întrebă el, curios să cunoască viața fiicei sale și uitând totul în fața chipului ei fermecător.

— Tată, crede-mă, răspunse ea, îl am ca iubit, ca soț, ca servitor, ca stăpân, pe un bărbat al cărui suflet este tot atât de necuprins ca această mare fără margini, tot atât de plin de blândețe ca și cerul, într-un cuvânt, un zeu! De șapte ani, niciodată nu i-a scăpat o vorbă, un sentiment, un gest, care ar fi putut produce vreun dezacord față de dumnezeiasca armonie a făgăduielilor, a îmbrățișărilor și a dragostei lui. M-a privit totdeauna cu un surâs dulce pe buze și cu o lumină de bucurie în ochi. Colo sus, glasul lui tunător domină adesea urletele furtunii sau vuietul bățăliilor; aici însă, e dulce și armonios ca muzica lui Rossini, ale cărui capodopere le duc cu mine. Tot ceea ce capriciul unei femei poate născoci, mie mi se oferă. Uneori, chiar dorințele îmi sunt depășite. În sfârșit, domnesc peste mări, iar aici sunt ascultată ca o regină. Oh! Fericită! reluă ea, după ce se întrerupsese o clipă, fericită nu-i cuvântul care ar putea să exprime fericirea mea. Am tot ce-și poate dori o femeie! Să simți o dragoste, un devotament nemărginit pentru cel pe care-l iubești, și să găsești în inima lui, *la el*, totdeauna, un sentiment nesfârșit, în care sufletul unei femei se pierde! Spune, este aceasta o fericire? Eu am și trăit o mie de vieți. Aici nu exist decât eu, numai eu comand aici. Niciodată o făptură de sexul meu n-a pus piciorul pe vasul acesta măreț, unde Victor se află totdeauna la numai câțiva pași de mine.

El nu poate merge mai departe decât mine de la pupa la prova, reluă ea cu o ușoară expresie de răutate. Șapte ani! O iubire care rezistă timp de șapte ani la această bucurie neîntreruptă, la această probă de fiecare clipă, mai este iubire? Nu! Oh, nu, e mai mult decât tot ceea ce am cunoscut eu în viață... Cuvintele omenești nu pot fi în stare să exprime o fericire cerească.

Un șuvoi de lacrimi izbucni din ochii ei aprinși. Cei patru copii scoaseră atunci un țipăt speriat, alergară la ea ca niște pușori la mama lor, iar cel mai mărișor îl lovi pe general, privindu-l cu un aer amenințător.

— Abel, spuse ea, îngerul meu, plâng de bucurie.

Îl luă pe genunchi, copilul o mângâie drăgăstos, petrecându-și brațele în jurul minunatului gât al fericitei Héléne, ca un pui de leu care vrea să se joace cu mama lui.

— Și nu te plictisești? exclamă generalul, năucit de răspunsul exaltat al fiicei sale.

— Ba da, răspunse ea: pe uscat, atunci când coborâm, și nici acolo nu m-am despărțit încă niciodată de soțul meu.

— Dar cândva îți plăceau petrecerile, balurile, muzica?

— Muzica-i glasul lui; petrecerile-mi sunt toaletele pe care mi le născocesc pentru el. Când vreo rochie de-a mea îi place, nu-i ca și cum întregul pământ m-ar admira? Numai de-aceea nu arunc în mare diamantele, colierele, diademele acestea de nestemate, bogățiile, florile, capodoperele de artă pe care mi le dăruiește spunându-mi: „Héléne, deoarece tu nu ieși în lume, vreau să vină lumea la tine“.

— Dar, pe vasul acesta, sunt niște bărbați, niște bărbați crunți, groaznici, ale căror pasiuni...

— Te înțeleg, tată, spuse ea zâmbind. N-avea nici o grijă. Nici când vreo împărăteasă n-a fost înconjurată de mai multă cinstire câtă mi se acordă mie. Oamenii aceștia sunt superstițioși; își închipuie că eu sunt geniul ocrotitor al acestei corăbii, al acțiunilor și al izbânzilor lor. Dar *el* este Dumnezeu! Într-o zi, o singură dată, un matelot n-a fost cuviincios... În cuvinte, adăugă ea râzând. Mai înainte ca Victor să fi putut afla ceva, oamenii din echipaj l-au azvârlit în mare, în ciuda faptului că eu îl iertasem. Mă iubesc ca pe îngerul lor bun, iar eu îi îngrijesc când sunt bolnavi, și am avut norocul să-i salvez pe câțiva de la moarte, veghindu-i cu o răbdare de femeie. Acești bieți oameni sunt ca niște uriași și ca niște copii totodată.

— Dar când au loc lupte?...

— M-am deprins cu ele, răspunse Hélène. N-am tremurat decât în timpul celei dintâi... Acum, sufletul mi s-a obișnuit cu acest pericol, ba chiar... doar sunt fata dumitale, spuse ea, îmi place.

— Și dacă el ar muri?

— Aș muri și eu.

— Și copiii tăi?

— Sunt fiii oceanului și ai primejdiei, și duc viața pe care o duc și părinții lor... Existența noastră-i una singură și nu se poate despărți. Noi toți trăim aceeași viață, suntem scriși pe aceeași pagină și ne poartă aceeași luntre, știm.

— Îl iubești, deci, atât de tare, încât ții la el mai mult decât la orice?

— Decât la orice, repetă ea. Dar să nu cercetăm această taină. Uite! Copilul acesta scump, ei bine, și el este tot *el*!

Și, îmbrățișându-l pe Abel cu o patimă extraordinară, își lipi buzele de obraji și de părul lui...

— Dar, strigă generalul, nu voi izbuti să uit că el a poruncit să fie aruncați în mare nouă oameni.

— Pesemne că a fost nevoit să facă așa, răspunse ea, pentru că altminteri e omenos și bun. Se străduiește să nu verse mai mult sânge decât e necesar pentru viața și interesele micii lumi pe care o călăuzește și pentru cauza sfântă pe care o apără. Vorbește-i despre ceea ce ți se pare urât, și vei vedea că va ști să te facă să-ți schimbi părerea.

— Și crima lui? zise generalul, de parcă și-ar fi vorbit sie însuși.

— Dar dacă acea crimă va fi fost o datorie? replică Hélène cu o demnitate rece; dacă justiția oamenilor n-a putut să-l răzbune?

— Să se răzbune singur? exclamă generalul.

— Și ce-i iadul, întrebă ea, de nu o răzbunare veșnică pentru greșeala de o zi!

— Ah, ești pierdută! Te-a vrăjit, te-a pervertit. Nu mai judeci.

— Rămâi aici o zi, tată, și, dacă vei vrea să-l asculți și să-l privești, îl vei îndrăgi.

— Hélène, spuse grav generalul, ne aflăm la câteva leghe de Franța...

Ea tresări, privi prin fereastra camerei sale și arătă marea desfășurându-și imensele-i savane de apă verde.

— Iată țara mea, răspunse ea apoi, lovind cu vârful piciorului covorul.

— Și nu vei veni să-ți vezi mama, sora, frații?

— O, ba da, spuse ea cu lacrimi în glas, dacă el va voi și dacă va putea să mă însoțească.

— Așadar, tu nu mai ai nimic, Hélène, reluă sever militarul, nici țară, nici familie?...

— Sunt soția lui, replică ea cu un aer de mândrie, cu un accent plin de noblețe. Iată, de șapte ani, aceasta-i cea dintâi bucurie care nu-mi vine de la el, adăugă luând mâna tatălui său și sărutând-o, și iată cel dintâi reproș pe care îl aud.

— Dar conștiința ta?

— Conștiința mea? Conștiința mea este el.

În acea clipă, Hélène tresări puternic.

— Iată-l, spuse ea. Chiar și-n toiul unei lupte, eu îi recunosc, pe puncte, pasul, dintr-o mie.

Și deodată o roșeață îi împurpură obrazii, făcând chipul să-i strălucească, ochii să-i ardă și tenul să-i devină de un alb mat. Era numai fericire și iubire în toți mușchii ei, în vinele-i albastre, în tresărirea involuntară a întregii sale ființe. Tulburarea aceasta puternică îl impresionează pe general. Într-adevăr, peste o clipă, corsarul intră, se așează într-un fotoliu, îl luă pe fiul său și începu să se joace cu el. O clipă domni tăcerea; căci, timp de o clipă, generalul, adâncit într-o reverie comparabilă cu sentimentul vaporos dintr-un vis, contemplă eleganta cabină, asemănătoare cu un cuib de alcyoni, în care familia aceasta rătăcea de șapte ani pe ocean, între ceruri și ape, lăsându-se în seama unui bărbat, condusă printre primejdiile luptelor și ale furtunilor, așa cum o căsnicie este călăuzită în viață de către un șef, printre nenorocirile sociale... Își privea cu admirație fata, imagine fantastică de zeiță marină, suavă, de frumusețe, bogată de fericire și făcând să pălească toate comorile care-o înconjurau în fața comorilor sufletului ei, a strălucirilor ochilor și a poeziei de nedescris exprimată de întreaga-i ființă și de cele din jurul ei.

Situația aceasta prezenta o ciudățenie care îl uimea, o pasiune și niște rațiuni atât de sublime, încât depășeau toate ideile obișnuite. Recile și îngustele combinații sociale dispăreau înaintea acestui tablou. Bătrânul militar simți toate aceste lucruri și înțelese limpede că fiica sa nu va părăsi niciodată o asemenea viață, atât de largă și atât de bogată în neprevăzut, plină de o iubire atât de sinceră; apoi, dacă Hélène savurase o dată gustul pericolului fără a se fi

înfricoșat, ea nu va mai putea să se întoarcă la măruntele scene ale unei lumi meschine și mărginite.

— Vă stânjenesc? întrebă corsarul rupând tăcerea și privind-o pe soția sa.

— Nu, îi răspunse generalul, Hélène mi-a spus totul. Văd că, pentru noi, ea este pierdută...

— Nu, replică hotărât corsarul. Mai sunt câțiva ani, și prescripția îmi va îngădui să mă întorc în Franța. Când cugetul îți este curat și când, încălcând legile dumneavoastră sociale, un om s-a supus...

Tăcu, negăsind necesar să se justifice.

— Și cum veți putea, spuse generalul întrerupându-l, să nu vă faceți remușcări pentru ultimele crime ce s-au săvârșit sub ochii mei?

— Nu mai aveam pic de hrană, răspunse liniștit corsarul.

— Dar dacă i-ați fi debarcat pe oamenii aceia pe țărm...

— Ei ar fi trimis un vas să ne taie retragerea și n-am mai fi ajuns în Chile.

— Dar până ce ei, din Franța, spuse generalul întrerupându-l, ar fi prevenit amiralitatea Spaniei...

— Dar Franța însăși putea găsi drept un fapt rău că un om, aflat încă sub urmărirea curților sale cu juri, a atacat un bric închiriat de niște bordelezi. De altminteri, nu vi s-a întâmplat niciodată, pe câmpul de luptă, să trageți câteva lovituri de tun mai mult decât era necesar?

Generalul, intimidat de privirea corsarului, tăcu; fiica sa îl scrută cu un aer ce exprima tot atâta triumf cât și tristețe...

— Generale, spuse corsarul cu o voce adâncă, mi-am făcut o lege din a nu mă atinge niciodată de prada luată. E însă în afară de orice îndoială că partea mea va fi mai mare decât era averea dumneavoastră. Îngăduiți-mi să v-o înapoiem în altă monedă...

Luă din cutia pianului un teanc de bilete de bancă și, fără a le mai număra, îi întinse marchizului un milion.

— Veți înțelege, reluă el, că eu nu mă pot distra privind trecătorii de pe drumul spre Bordeaux... Or – dacă nu cumva vă ispitesc primejdiile vieții noastre de nomazi, scenele Americii meridionale, nopțile noastre de la tropice, băătăliile noastre și plăcerea de a face să triumfe pavilionul vreunei tinere națiuni sau numele lui Simon Bolivar –, trebuie să ne părăsiți... O șalupă și câțiva oameni de credință vă așteaptă. Să nădăjduim că a treia întâlnire între noi va fi mai fericită...

— Victor, aş vrea să mai stau o clipă cu tata, spuse Hélène pe un ton nemulţumit.

— Zece minute mai mult sau mai puţin ne pot pune faţă în faţă cu vreo fregată. Fie! Ne vom distra oleacă. Oamenii noştri se cam plictisesc.

— Oh, du-te, tată! strigă soţia marinarului. Şi du surorii, fraţilor şi... mamei mele, adăugă ea, aceste semne de dragoste din partea mea.

Luă un pumn de pietre scumpe, de coliere, de bijuterii, le înfăşură într-un şal de caşmir şi i le arătă cu sfială tatălui său.

— Şi ce să le spun din partea ta? Întrebă el, părând impresionat de şovăiala pe care o arătase fiica sa înainte de a pronunţa cuvântul *mamei*.

— Oh, te-ai putea îndoi de simţămintele mele? În fiecare zi mă rog pentru fericirea lor.

— Hélène, reluă bătrânul privind-o cu atenţie, oare n-am să te mai revăd niciodată? N-am să aflu cărei pricini i se datorează fuga ta?

— Această taină nu o pot spune, zise ea cu voce gravă. Aş avea dreptul să ţi-o spun, dar poate că totuşi nu ţi-o voi spune niciodată. Am îndurat timp de zece ani chinuri nemaipomenite.

Nu mai spuse nimic şi-i înmână tatălui ei cadourile pe care le dăruia familiei. Generalul, deprins din războaie cu cele mai largi idei în materie de pradă, primi darurile oferite de fiica sa şi-i plăcu să creadă că, sub înrăurirea unui suflet atât de curat, atât de frumos ca al frumoasei Hélène, Parizianul va rămâne om cinstit, purtând războiul numai împotriva spaniolilor. Simpatia lui pentru oamenii îndrăzneţi îl stăpânea. Socotind că ar fi caraghios să se comporte ca un mironosit, strânse vârtos mâna corsarului, o îmbrăţişă pe Hélène, singura lui fată, cu acea efuziune tipic militară şi lăsă o lacrimă să cadă pe acel obraz a cărui mândrie, a cărui expresie bărbătească îi zâmbise de atâtea ori. Marinarul, adânc emoţionat, îi dădu copiii să-i binecuvânteze. În sfârşit, îşi spuseră cu toţii pentru cea din urmă oară adio, printr-o privire lungă, care nu era lipsită de înduioşare.

— Să fiţi fericiţi pururi! strigă bunicul, îndreptându-se spre punte.

Pe mare, un spectacol deosebit îl aştepta pe general. „Sfântul Ferdinand“, cuprins de flăcări, ardea ca un imens foc de paie. Mateloţii, ocupaţi cu scufundarea bricului spaniol, descoperiră că la bordul acestuia se afla o încărcătură de rom, băutură ce se găsea din belşug pe „Othello“, aşa că li se păru nostim să aprindă un mare castron cu puncte în mijlocul mării. Era o

petrecere destul de scuizabilă pentru niște oameni pe care vădita monotonie a mării îi făcea să se folosească de orice prilej spre a-și înveseli zilele. Coborând de pe bric în șalupa luată de pe „Sfântul Ferdinand“, mânată de șase mateloți voinici, generalul își împărțea fără să vrea atenția între incendiul de pe „Sfântul Ferdinand“, și fiica sa, care, sprijinită de corsar, stătea pe puntea dinainte a navei lor. În fața atâtor amintiri, privind rochia albă a fiicei sale, care flutura ușoară, ca încă o pânză de corabie, și contemplând pe ocean figura aceea frumoasă și impunătoare, îndeajuns de măreață pentru a domina totul, chiar și marea, el uitase, cu nepăsarea unui militar, că trecea peste mormântul bravului Gomez. Deasupra sa, o imensă coloană de fum plutea ca un nor întunecat, iar razele soarelui, străbătând din loc în loc norul, își strecurau prin el poeticele străluciri. Era ca un al doilea cer, ca un dom sumbru sub care străluceau un fel de policandre și deasupra căruia se desfășura azurul nepătat al firmamentului, ce părea de mii de ori mai frumos din cauza acestui contrast efemer. Culoarele bizare ale aceluia fum, rând pe rând galben, albastru, roșu, negru, îngemănându-se vaporos, învăluiau vasul ce strălucea, pârâia și trosnea. Flacăra șuiera cuprinzând paramele și alerga de-a lungul corăbiei așa cum zboară o răzvrătire populară pe străzile unui oraș. Romul ardea cu flăcări albastre ce se zvârcoleau de parcă însuși duhul mărilor ar fi agitat licoarea aceea furibundă, așa cum la o orgie mâna unui student face să se miște vesela *pălălaie* a unui punci. Soarele însă, mai puternic prin lumina sa, invidios pe această strălucire obraznică, abia lăsa să se vadă sub razele sale culorile aceluia incendiu. Erau ca o plasă, ca o eșarfă ce flutura în mijlocul torentului său de flăcări. „Othello“, ca să fugă, se folosise de puținul vânt pe care-l putuse prinde în noua sa direcție, și se înclina când pe o coastă, când pe cealaltă, ca un zmeu de hârtie legănat în văzduh. Frumosul bric gonea de-a dreptul către sud; și ba se pierdea din ochii generalului, dispărând în dosul coloanei drepte a cărei umbră se proiecta fantastic peste ape, ba se iveau iar, ridicându-se cu grație și lunecând. Ori de câte ori Hélène îl mai putea zări pe tatăl său, își flutura batista ca să-l mai salute o dată. Curând „Sfântul Ferdinand“ se scufundă, stârnind o clocotire, stinsă îndată de ocean. Nu mai rămase atunci din toată acea scenă decât un nor legănat de briză. „Othello“ era departe; șalupa se apropia de țărm; norul se așternu între această fragilă ambarcațiune și bric. Ultima oară când generalul își mai zări fiica fu printr-o despicătură în acel fum unduitor. Profetică viziune! Numai batista albă și rochia se mai întrezăreau pe fondul brun-închis. Între apa

verde și cerul albastru, bricul nu se mai vedea. Hélène nu mai era decât un punct imperceptibil, o linie subțire, grațioasă, un înger din ceruri, o idee, o amintire.

Învățătura

După ce și-a refăcut averea, marchizul a murit doborât de oboseală. La câteva luni după moartea lui, în 1833, marchiza trebui s-o ducă pe Moïna la o cură de ape în Pirinei.

Năzuroasa copilă vru într-o zi să vadă frumusețile acelor munți. Se reîntoarseră apoi la băi, și atunci se petrecu următoarea scenă îngrozitoare:

— Oh, Dumnezeule, spuse Moïna, am făcut foarte rău, mamă, că nu am mai stat câteva zile în munți. Ne simțeam mult mai bine ca aici. Ai auzit gemetele nesfârșite ale afurisitului acela de copil și trăncăneala nenorocitei femei, care de bună seamă că vorbește cine știe ce dialect, de n-am priceput nici un cuvânt din tot ce spune? Ce soi de oameni ne-au dat ca vecini! Noaptea aceasta e una dintre cele mai îngrozitoare pe care le-am petrecut în viața mea.

— Eu n-am auzit nimic, răspunse marchiza; dar, scumpa mea copilă, mă duc s-o caut pe proprietăreașă și să-i cer camera de-alături, așa încât vom fi numai noi în tot apartamentul și nu vom mai auzi nici o gălăgie. Cum te simți în dimineața asta? Ești obosită?

Rostind aceste ultime cuvinte, marchiza se ridicase să vină lângă patul pe care stătea Moïna.

— Ia să vedem, spuse ea căutând mâna fetei.

— Oh, lasă-mă, mamă, răspunse Moïna, ești rece. Și tânăra se întoarse pe perna ei cu o mișcare de apărare, dar așa de grațioasă, încât i-ar fi fost greu unei mame să se supere. În acea clipă, un vaiet, al cărui accent slab și prelungit trebuia să sfâșie inima unei femei, se auzi din camera de alături.

— Vai, dacă ai auzit astea toată noaptea, de ce nu m-ai deșteptat? Am fi...

Un geamăt mai adânc decât toate celelalte o întrerupse pe marchiză, care exclamă:

— Acolo moare cineva!

Și ieși grăbită.

— Trimite-mi-o pe Pauline, strigă Moïna în urmă-i, vreau să mă îmbrac.

Marchiza coborî în fugă și o găsi pe gazdă în curte, înconjurată de câteva persoane care păreau s-o asculte cu atenție.

— Doamnă, ați pus lângă noi pe cineva care pare foarte bolnav...

— Ah, nu-mi vorbiți de asta! exclamă stăpâna hotelului, tocmai am trimis după primar. Închipuiți-vă că e o femeie, o biată nenorocită care a sosit aseară, pe jos; vine din Spania și nu are nici pașaport, nici bani. Ducea în spate un copilaș pe moarte. N-am putut să n-o primesc. Azi-dimineață m-am dus s-o văd, pentru că ieri, când a poposit aici, m-a impresionat. Biata de ea! zăcea lângă copilul ei și amândoi se luptau cu moartea... „Doamnă, mi-a spus, scoțând de pe deget un inel de aur, nu mai am decât atât, luați-l drept plată; va fi îndeajuns, căci n-am să poposesc mult aici. Biet copil! O să murim împreună!“ a mai spus ea, privindu-și copilașul. I-am luat inelul și-am întrebat-o cine este: dar n-a vrut să-mi spună în ruptul capului cum o cheamă... Am trimis după doctor și după domnul primar.

— Vai, exclamă marchiza, dați-i toate îngrijirile ce i-ar putea fi de folos. Dumnezeu! Poate că mai e timp să fie salvată! Vă voi plăti eu toate cheltuielile pentru ea...

— Ah, doamnă, pare nemaipomenit de mândră și nu știu dacă are să accepte...

— Mă duc eu s-o văd...

Și numaidecât marchiza urcă spre camera necunoscutii, fără să se gândească la faptul că apariția sa în haine de doliu ar putea să-i facă rău acelei femei într-un moment când se spunea că e pe moarte. Marchiza îngălbeni la vederea muribundeii. În ciuda groaznicelor suferințe ce schimbaseră frumoasa înfățișare a Hélènei, ea o recunoscuse pe fiica sa cea mare.

La vederea unei femei îmbrăcate în negru, Hélène se ridică în capul oaselor, scoase un țipăt de groază, dar, când își recunoscuse în acea femeie mama, se prăbuși iar, încet, pe pat.

— Copila mea, zise doamna d'Aiglemont, ce ai? Pauline!... Moïna!...

— Nu-mi mai trebuie nimic, răspunse Hélène cu un glas sfârșit. Nădărduiam să-l văd pe tata, dar doliul dumitale...

Nu isprăvi; își strânse copilul la piept, ca pentru a-i reda căldura, îl sărută pe frunte și îndreptă spre mama sa o privire în care încă se mai citea un reproș, deși domolit de iertare. Marchiza nu voi să vadă acel reproș; ea uită că Hélène

era un copil zămislit cândva în lacrimi și în deznădejde, copilul datoriei, un copil ce fusese cauza celor mai mari nefericiri ale sale; înainte încet spre fiica sa cea mare, nemaiaducându-și aminte decât că Héléne o făcuse pentru întâia oară să cunoască plăcerile maternității. Ochii mamei erau plini de lacrimi; și, îmbrățișându-și fiica, exclamă:

— Héléne! fata mea...

Héléne privea tăcută. Aspirase ultimul suspin al ultimului ei copil.

În acea clipă, Moïna, camerista ei, Pauline, proprietărea și un medic intrară. Marchiza ținea mâna ca de gheață a fiicei sale în mâinile ei și o privea cu o disperare sinceră. Zdrobită de nenorocire, văduva marinarului, scăpată dintr-un naufragiu din care abia izbutise să salveze un singur copil din întreaga-i familie atât de frumoasă, îi spuse cu un glas cumplit mamei sale:

— Toate astea sunt opera dumitale! Dacă mi-ai fi fost ceea ce...

— Moïna, ieși... ieșiți cu toții! strigă doamna d'Aiglemont, acoperind glasul sărmanei Héléne cu strigătele sale. Fie-ți milă, fata mea, să nu începem iar, în clipa de-acum, tristețe înfruntări...

— Am să tac, răspunse Héléne, făcând un efort supranatural. Sunt și eu mamă, știu că Moïna nu trebuie să... Unde mi-e copilul?

Moïna se întoarse în cameră, adusă de curiozitate.

— Surioară, spuse răsfățata copilă, medicul...

— Totu-i zadarnic, reluă Héléne. Ah, de ce n-am murit la paisprezece ani, când am vrut să mă omor? Fericirea nu se găsește nicicând în afara legilor... Moïna... tu...

Muri, cu capul plecat peste capul fiului său, pe care-l îmbrățișase convulsiv.

— Moïna, reluă doamna d'Aiglemont, după ce se întoarseră în camera lor, unde izbucni în lacrimi, sora ta voia, de bună seamă, să-ți spună că, pentru o fată, fericirea nu poate fi niciodată într-o viață romanțioasă, în afara principiilor stabilite și, mai cu seamă, departe de mama sa...

ianuarie, 1831

1. Tunuri de fontă, fabricate pentru prima oară în orașul Carron din Scoția, în 1775.

VI

BĂTRÂNEȚEA UNEI MAME VINOVATE

Ispășire

Într-una din primele zile ale lunii iunie 1844, o doamnă de vreo cincizeci de ani, dar care părea mai bătrână decât s-ar fi potrivit cu vârsta ei adevărată, se plimba la soare, pe la ora amiezei, de-a lungul unei alei, în grădina unui mare palat de pe strada Plumet, din Paris. După ce străbătu de două-trei ori cărarea ușor șerpuită pe unde se tot învârtea ca să nu scape din vedere ferestrele de la un apartament ce părea că-i atrage întreaga atenție, veni să se așeze pe unul dintre acele fotolii pe jumătate țărănești, ce se fac din ramuri tinere de copac neajupuite. Din locul în care se afla acel jilț elegant, doamna putea să cuprindă cu privirea, dincolo de gardul de fier înconjurător, și bulevardele interioare în mijlocul cărora este așezat admirabilul dom al Invalizilor, care-și înalță cupola de aur peste creștetele miilor de ulmi, admirabil peisaj, precum și aspectul mai puțin grandios al grădinii sale terminată sub fațada sură a unuia dintre cele mai frumoase palate din foburgul Saint-Germain.

Totul era liniștit împrejur, și grădinile din preajmă, și bulevardele, și domul Invalizilor; căci, în cartierul acela nobil, ziua nu începe decât la prânz. Cu excepția cine știe cărui capriciu, cu excepția vreunei tinere doamne ce vrea să facă o partidă de călărie, ori a vreunui bătrân diplomat care are de refăcut vreun protocol, la o astfel de oră și valeții și stăpânii dorm cu toții, sau cu toții se deșteaptă.

Bătrâna doamnă atât de matinală era marchiza d'Aiglemont, mama doamnei de Saint-Héreen, căreia îi aparținea frumosul palat. Marchiza se lipsise de el pentru fiica sa, căreia îi dăduse întreaga-i avere, neoprindu-și decât o pensie viageră. Contesa Moîna de Saint-Héreen era ultimul copil al doamnei d'Aiglemont. Ca s-o poată mărita cu moștenitorul uneia dintre cele mai ilustre familii din Franța, marchiza sacrificase totul. Nimic mai firesc; ea pierduse succesiv doi fii: unul, Gustave, marchiz d'Aiglemont, murise de holeră; celălalt, Abel, căzuse în fața orașului Constantine, în Alger. Gustave lăsase câțiva copii și o văduvă. Dar afecțiunea destul de ștearsă pe care doamna d'Aiglemont le-o purtase celor doi fii ai săi se domolise și mai mult atunci când

trecuse asupra nepoților. Se comporta politicos cu doamna d'Aiglemont cea tânără; dar se limita la un sentiment superficial, pe care bunul simț și conveniențele ne prescriu să le manifestăm față de cei ce ne sunt apropiați.

Averea copiilor săi decedați fiind perfect orânduită, ea îi rezervase scumpei Moîna toate economiile și toate bunurile sale personale. Moîna, frumoasă și fermecătoare încă din copilărie, fusese totdeauna pentru doamna d'Aiglemont obiectul uneia dintre acele preferințe înnăscute sau involuntare la unele mame cu mai mulți copii; simpatii fatale, ce par inexplicabile, sau pe care spiritele pătrunzătoare știu să le explice foarte bine.

Încântătoarea figură a scumpei Moîna, sunetul glasului acelei copile dragi, manierele, mersul, fizionomia, gesturile, întreaga ei făptură trezeau în sufletul marchizei cele mai profunde emoții ce pot însufleți, tulbura sau fermeca inima unei mame. Izvorul vieții sale prezente, al vieții sale de mâine, al vieții sale trecute era în inima acelei tinere doamne, în care ea își aruncase toate comorile. Moîna supraviețuise în mod fericit altor patru copii, frații ei mai mari. Doamna d'Aiglemont, într-adevăr, pierduse în chipul cel mai nenorocit, spuneau oamenii din lumea bună, o față încântătoare, a cărei soartă era aproape necunoscută, și un băiețel ce pierise la vârsta de cinci ani într-o catastrofă îngrozitoare. Marchiza văzuse desigur o hotărâre a cerului în respectul pe care ursita părea a-l avea față de fiica inimii sale și nu acorda decât niște slabe amintiri copiilor căzuți sub capriciile morții și care rămâneau în adâncul inimii sale precum acele morminte ridicate pe un câmp de bătălie, dar pe care florile câmpului aproape că le-au și făcut să dispară.

Lumea ar fi putut să ceară aspră socoteală marchizei pentru o asemenea nepăsare și pentru o asemenea preferință; dar lumea, la Paris, este târâtă de un torent de evenimente, de mode de idei noi, încât întreaga viață a doamnei d'Aiglemont trebuia să fie oarecum uitată. Nimeni nu se gândea să-i facă o crimă dintr-o răceală, dintr-o uitare ce nu interesa pe nimeni, pe când dragostea ei vie pentru Moîna interesa pe mulți și avea toată sfințenia unei prejudecăți. De altfel, marchiza nu prea ieșea în lume; iar pentru cele mai multe dintre familiile care o cunoșteau, ea părea bună, dulce, pioasă, indulgentă. Or, nu e necesar să ai un interes destul de viu pentru cineva ca să mergi dincolo de aceste aparențe, cu care se mulțumește societatea? Și-apoi, ce nu li se iartă bătrânilor, atunci când ei se strecoară ca niște umbre și nu vor să mai fie decât o amintire!

În sfârșit, doamna d'Aiglemont era un model recomandat cu delicatețe de

către copii părinților lor și de către gineri soacrelor lor. Ea îi dăduse, înainte de vreme, toate bunurile sale fiicei iubite Moïna, mulțumită de fericirea tinerei contese și nemaitrăind decât prin ea și pentru ea. Dacă niscaiva bătrâni prudenți, sau niscaiva unchi cârcotași dezaprobau o atare conduită spunând: „Doamna d’Aiglemont are să se căiască poate într-o zi că s-a despuiat de avere în favoarea fiicei sale: căci, dacă ea cunoaște bine inima doamnei de Saint-Héreen, poate fi oare tot atât de sigură și de cinstea ginerelui său?” – împotriva unor asemenea profeți se ridica un *huiduit* general; din toate părțile ploua cu laude pentru Moïna.

— Trebuie să recunoaștem meritul doamnei de Saint-Héreen, spunea o tânără doamnă, anume că mama sa n-a fost nevoită să schimbe nimic în jurul ei. Doamna d’Aiglemont locuiește admirabil: are o trăsură la ordinele ei și poate să se ducă oriunde, în toate casele, ca și mai înainte...

— Numai la *Des Italiens* nu, răspundea în șoaptă un bătrân parazit, unul dintre acei inși care cred că au dreptul să-și copleșească prietenii cu zeflemelile lor, pe motiv că așa își dovedesc independența. Bătrâna nu mai iubește decât muzica, lucru cu totul străin copilei ei răsfățate. Pe vremea sa, marchiza era o foarte bună muziciană! Dar, întrucât loja de la *Des Italiens* a contesei este veșnic invadată de tinerii fluturași, iar bătrâna ar stânjeni-o pe tinerică, despre care a și început să se vorbească, oarecum ca despre o mare cochetă, biata mamă nu se mai duce niciodată la teatru.

— Doamna de Saint-Héreen, spunea o domnișoară, dă pentru mama sa niște serate minunate și are un salon unde vine întregul Paris.

— Un salon unde nimeni nu-i dă nici o atenție marchizei, răspundea parazitul.

— Adevăru-i că doamna d’Aiglemont nu este niciodată singură, spunea un crai, sprijinind părerile tinerelor doamne.

— Dimineața, răspundea în șoaptă bătrânul bârfitor, dimineața, scumpa Moïna doarme. La ora patru, scumpa Moïna este la Bois. Seara, scumpa Moïna se duce la bal sau la Bouffes... E însă adevărat că doamna d’Aiglemont are puțința, uneori, s-o vadă pe scumpa ei fiică, în vreme ce aceasta se îmbracă, sau în timpul mesei, atunci când scumpa Moïna ia masa din întâmplare împreună cu scumpa sa mamă. Nu sunt nici opt zile, domnule, spuse parazitul, luându-l de braț pe un tânăr preceptor timid, nou venit în casa în care se afla, de când am văzut-o pe acea biată mamă stând tristă și singură la gura sobei. „Ce aveți?”,

am întrebat-o. Marchiza m-a privit zâmbind, dar era sigur că plânse. „Mă gândeam, mi-a spus ea, că e tare ciudat să mă văd singură, după ce am avut cinci copii; dar asta-i soarta noastră! Și-apoi, eu mă simt fericită când știu că Moîna se distrează!“ Mie putea să mi se destăinuie, îl cunoscusem cândva pe soțul său. Era un om oarecare, și a fost destul de norocos căsătorindu-se cu marchiza; ei i-a datorat, fără îndoială, și titlul de *pair*, și slujba de la Curtea lui Carol al X-lea.

Se strecoară însă atâtea erori în conversațiile de societate, se săvârșesc cu ușurință răutăți atât de profunde, încât cel ce studiază istoria moravurilor este dator să chibzuiască temeinic aserțiunile emise cu ușurință de atâția ușuratici. În sfârșit, poate că niciodată nu trebuie să hotărâm cine greșește sau cine are dreptate între copil și mamă. Între aceste două inimi, nu poate fi decât un singur judecător. Judecătorul acesta este Dumnezeu! Dumnezeu, care, adeseori, își așază răzbunarea în sânul familiilor, și se slujește veșnic de copii împotriva mamelor, de tați împotriva fiilor, de popoare împotriva regilor, de prinți împotriva națiunilor, de toți împotriva tuturor, înlocuind în lumea sufletească sentimentele cu alte sentimente, așa cum frunzele tinere le înlocuiesc pe cele vechi primăvara, și acționând în vederea unei ordini imuabile, a unui țel numai de el știut. Fără îndoială, totul se îndreaptă spre sânul lui, sau, și mai exact, se întoarce acolo.

Asemenea cugetări religioase, atât de firești inimii bătrânilor, pluteau răzlețe în sufletul doamnei d'Aiglemont; ele se zbuciumau, pe jumătate luminoase, când afundându-se, când ivindu-se limpezi, ca niște flori ce se zbat deasupra apelor în timpul unei furtuni. Marchiza se așezase pe o bancă, obosită, slăbită de o lungă meditare, de una dintre acele reverii în lumina cărora întreaga viață se ridică și se desfășoară în fața ochilor celor care își presimt moartea.

Femeia aceasta, îmbătrânită înainte de vreme, ar fi reprezentat pentru un poet în trecere pe bulevard un tablou ciudat. Văzând-o cum stătea acolo, în umbra subțire a unui salcâm, umbra unui salcâm la amiază, oricine ar fi putut să citească unul dintre miile de lucruri scrise pe acel chip, rămas palid și rece chiar și sub razele fierbinți ale soarelui. Figura sa plină de expresie înfățișa o anume trăsătură încă și mai gravă decât o viață la declinul ei, sau mai profundă decât un suflet gârbovit de experiență. Era unul dintre acele tipuri care, între mii de fizionomii neluate în seamă pentru că sunt lipsite de orice particularitate, vă face să vă opriți pentru o clipă și să cugetați; întocmai cum, între miile de

tablouri dintr-un muzeu, sunteți impresionați puternic fie de capul sublim în care Murillo a pictat durerea maternă, fie de obrazul Beatricei Cenci în care Guido Reni a știut să zugrăvească cea mai tulburătoare inocență pe fondul celei mai înspăimântătoare crime, fie de sumbra față a lui Filip al II-lea, în care Velazquez a imprimat pentru totdeauna măreața groază pe care trebuie s-o inspire regalitatea. Unele figuri omenești sunt imagini despotice care vă vorbesc și vă întrebă, care răspund la gândurile voastre tainice și chiar închipuiesc poeme întregi. Fața de gheață a doamnei d'Aiglemont era unul dintre asemenea poeme teribile, unul dintre asemenea chipuri răspândite cu miile în *Divina Comedie* a lui Dante Alighieri.

În timpul scurtului anotimp cât femeia se află în floare, trăsăturile frumuseții sale slujesc uimitor de bine disimulării la care slăbiciunea ei firească și legile noastre sociale o condamnă. Sub strălucitoarea lumină a obrazilor ei fragezi, sub flacăra ochilor săi, sub țesătura grațioasă a trăsăturilor sale așa de fine, a atâtor linii multiplicare, arcuite ori drepte, dar pure și desăvârșit stăpânite, toate emoțiile ei pot rămâne secrete; atunci roșeața însăși nu dovedește nimic colorând și mai mult niște culori, oricum atât de vii; toate flăcările lăuntrice se îmbină atunci atât de bine cu lumina acelor ochi înflăcărâți de viață, că până și flacăra trecătoare a unei suferințe nu mai apare decât ca un farmec mai mult. Așa încât, nimic nu este atât de discret ca un chip tânăr, pentru că nimic nu este mai imobil. Figura unei femei tinere are liniștea, strălucirea, limpezimea suferinței unui lac. Fizionomia femeilor nu începe decât la treizeci de ani. Până la această vârstă, pictorul nu găsește în chipurile lor decât culori trandafirii și albe, surâsuri și expresii care repetă un același gând, gândul tinereții și al iubirii, gând uniform și fără profunzime; la bătrânețe însă, totul a vorbit în ființa femeii, pasiunile s-au incrustat pe chipul său; ea a fost amantă, soție, mamă: expresiile cele mai violente, de bucurie și de durere, în cele din urmă i-au schimonosit și i-au pocit trăsăturile, i s-au întipărit în mii de riduri, care toate au un limbaj; iar un cap de femeie devine atunci sublim prin groaza lui, frumos prin melancolia lui sau magnific prin liniștea sa; dacă ne este îngăduit a urma această stranie metaforă, lacul secat lasă atunci să se vadă toate torentele ce l-au alcătuit; un cap de bătrână nu mai aparține nici lumii care, frivolă, se înspăimântă să zărească în el ruina tuturor ideilor de eleganță cu care e obișnuită, nici artiștilor de rând care nu descoperă în el nimic, ci adevăraților poeți, aceia care au sentimentul unui frumos independent de toate convențiile

pe care se întemeiază atâtea prejudecăți în materie de artă și de frumusețe.

Deși doamna d'Aiglemont purta pe cap o bonetă la modă, era ușor de văzut că părul ei, cândva negru, fusese încărunțit de crude suferințe; dar felul cum îl despărțea în două printr-o cărare la mijloc dovedea bunul ei gust, ilustrând grațioasele deprinderi ale femeii elegante și încadrând minunat fruntea-i veștejită și ridată, în forma căreia se mai puteau vedea câteva urme din vechea-i strălucire. Conturul feței sale, regularitatea trăsăturilor dădeau o idee, slabă, într-adevăr, despre frumusețea de care trebuie să fi fost mândră cândva; însă aceste indicii ilustrau și mai mult durerile ce trebuie să fi fost destul de crunte pentru a-i brăzda fața, pentru a-i scobi tâmpilele, a-i scofâlci obrajii, a-i învineți pleoapele și a i le lăsa fără gene, acest farmec al privirii. Totul era tăcut în ființa acestei femei: umbletul și mișcările ei aveau acea încetineală gravă și măsurată ce impun respect. Modestia sa, schimbată în sfială, părea să fie rezultatul deprinderii, pe care-o căpătase de câțiva ani încoace, de a se feri de fiica ei; dar vorba-i era rară și slabă, ca a tuturor celor siliți să reflecteze, să se concentreze, să trăiască închiși în sine.

Această atitudine și această interiorizare inspirau un sentiment nedeslușit, care nu era nici de teamă, nici de compătimire, dar în care se contopeau tainic și ciudat toate gândurile pe care le pricinuiseră aceste simțăminte diferite. În sfârșit, natura ridurilor ei, felul în care îi era încrețit chipul, paloarea privirii îndurerate, totul vorbea limpede despre acele lacrimi vărsate în inimă, care niciodată nu cad pe pământ. Nefericiții obișnuiți să contemple cerul pentru a-l implora să-i scape de chinurile vieții ar fi recunoscut lesne în ochii acestei mame crudele deprinderi ale unei rugăciuni făcute clipă de clipă și ușoarele vestigii ale acelor dureri tainice care sfârșesc prin a nimici florile sufletului, ba până și sentimentele de mamă. Pictorii pot zugrăvi, cu ajutorul culorilor, asemenea portrete, dar ideile și cuvintele sunt neputincioase să le traducă fidel; există în nuanțele culorii obrazului și în aerul unui chip fenomene de neexplicat, pe care sufletul le simte văzându-le; dar povestirea evenimentelor cărora se datorează niște schimbări de fizionomie atât de teribile constituie singura putință ce-i rămâne poetului spre a le face înțelese.

Figura aceasta reflecta o furtună liniștită și rece, o luptă tainică între eroismul durerii materne și infirmitatea sentimentelor noastre, care sunt finite ca și noi, și în care nimic nu este infinit. Suferințele acelea veșnic refulate pricinuiseră cu timpul ceva bolnăvicios în făptura acelei femei. Fără îndoială,

anumite emoții prea violente îi vătămaseră fizic inima de mamă, și cine știe ce boală, vreun anevrism poate, o amenința lent pe Julie, fără ca ea să știe. Durerile adevărate stau aparent atât de liniștite în patul adânc pe care și l-au făcut, în care ele par că dorm, dar de unde continuă să distrugă sufletul, asemenea celui înfricoșător acid care perforează cristalul! În clipa aceea, două lacrimi se rostogoliră pe obrajii marchizei, care se ridică de parcă o cugetare mai sfâșietoare decât toate celelalte ar fi înjunghiat-o brusc. De bună seamă că meditasă la viitorul scumpei sale Moîna. Și, prevăzând durerile ce-o așteptau pe fiica ei, toate nenorocirile proprii sale vieți i se redeșteptaseră în inimă.

Situația acestei mame va fi înțeleasă după ce o vom explica pe cea a fiicei sale.

Contele de Saint-Héreen plecase de vreo șase luni într-o misiune politică. În lipsa lui, Moîna, care la toate vanitățile de tânără stăpână adăuga năzuroasele toane de copil răsfățat, se distrase, fie din nesocotință, fie pentru a se supune miilor de cochetării ale femeii, și poate și pentru a-și încerca puterea, jucându-se cu pasiunea unui bărbat abil, dar fără inimă, care se declara beat de iubire, de acea iubire cu care se combină toate micile ambiții sociale și vanitoase ale unui infatuat. Doamna d'Aiglemont, pe care o lungă experiență o învățase să cunoască viața, să judece oamenii, să se teamă de lume, observase progresele acelei intrigii și presimțise pierderea fiicei sale, văzând-o cum cade în mâinile unui om pentru care nimic sfânt nu exista. Oare nu însemna pentru ea un lucru îngrozitor să constate că bărbatul pe care Moîna îl asculta fermecată era *un desfrânat*? Copila ei scumpă se afla, deci, pe marginea unei prăpăstii. Marchiza știa aceasta, cu o certitudine îngrozitoare, și nu îndrăznea s-o oprească, pentru că în fața contesei tremura. Știa dinainte că Moîna n-are să asculte nici unul dintre înțeleptele sale avertismente; nu avea nici o putere asupra acestui suflet – de fier, pentru ea; foarte maleabil, pentru ceilalți. Dragostea de mamă a marchizei ar fi îndemnat-o să ocrotească nenorocirile unei pasiuni îndreptățite de nobilele însușiri ale seducătorului; fata ei însă se supunea unei simple cochetării: iar pe contele Alfred de Vandenesse marchiza îl disprețuia, știind că era un bărbat ce nu considera lupta lui cu Moîna decât ca pe o partidă de șah.

Cu toate că Alfred de Vandenesse îi producea groază nefericitei mame, ea era silită să-și îngroape în cea mai adâncă umbră a inimii motivele supreme ale aversiunii sale. Era legată intim de marchizul de Vandenesse, tatăl lui Alfred, și această prietenie, respectabilă în ochii lumii, îi îngăduia tânărului să vină ca în

familie la doamna de Saint-Héreen, față de care se prefăcea că din copilărie nutrește o pasiune. De altminteri, zadarnic doamna d'Aiglemont s-ar fi hotărât să arunce între fiica sa și Alfred de Vandenesse cumplitul cuvânt ce ar fi trebuit să-i despartă; era sigură că n-ar reuși, în ciuda gravității acelui cuvânt, care ar fi dezonorat-o în ochii fiicei sale. Alfred era mult prea corupt, iar Moïna mult prea isteată ca să creadă într-o astfel de mărturisire, de care tânăra contesă și-ar fi râs, considerând-o drept o viclenie de mamă. Doamna d'Aiglemont își construisese cu propriile-i mâini închisoarea și se zidise pe sine însăși în ea, ca să moară privind cum Moïna își va pierde frumoasa viață, acea viață devenită gloria, fericirea și mângâierea bătrânei, o existență ce-i era de o mie de ori mai scumpă decât a sa însăși. Suferințe îngrozitoare, de necrezut, de nespus! Prăpastie fără fund!

Aștepta nerăbdătoare scularea fiicei ei, și totodată se temea, asemenea unui nenorocit condamnat la moarte care ar vrea să isprăvească odată cu viața și care totuși se înfioară gândindu-se la călău. Marchiza luase hotărârea să facă o ultimă încercare; și poate că se temea mai puțin de eșecul încercării sale, cât de a primi încă una dintre acele răni atât de dureroase pentru inima ei și care-i sleiseră întregul curaj. Dragostea sa de mamă aici ajunsese: să-și iubească fata, să se teamă de ea, să știe că o așteaptă o lovitură de pumnal și să meargă înainte.

Sentimentul matern este atât de mare în inimile iubitoare, încât, înainte de a ajunge la indiferență, o mamă trebuie ori să moară, ori să se sprijine pe o altă mare putere – religia sau dragostea. De când se trezise în dimineața aceea, fatala memorie a marchizei îi reînviase câteva dintre acele fapte, mici în aparență, dar care în viața sufletească reprezintă evenimente mari. Într-adevăr, uneori un gest dezvăluie o întreagă dramă, accentul unui cuvânt sfâșie o întreagă viață, nepăsarea unei priviri ucide cea mai fericită iubire. Marchiza d'Aiglemont, din nefericire, văzuse prea multe asemenea gesturi, auzise prea multe asemenea cuvinte, primise prea multe asemenea priviri cumplite sufletului, pentru ca amintirile ei să-i mai lase vreo nădejde. Totul îi dovedea că Alfred o alungase din inima fiicei sale, în care ea rămânea, ea, mama, mai puțin ca o plăcere și mai mult ca o datorie. Mii de lucruri, nimicuri chiar, îi adevereau purtarea detestabilă a contesei față de ea, nerecunoștința pe care marchiza poate că o privea ca pe o pedeapsă. Ea căuta scuze pentru fiica sa în hotărârile Providenței, ca să mai poată încă adora mâna care o lovea. În acea dimineață își

aminti totul, și totul îi răni din nou inima atât de crud, încât cupa ei, plină de amaruri, trebuia să se reverse dacă ar fi picurat în ea cea mai ușoară mahnire. O singură privire rece o putea ucide pe marchiză.

E dificil de zugrăvit aceste fapte zilnice, dar câteva vor fi suficiente, poate, să le illustreze și pe celelalte. Astfel, marchiza, devenind puțin surdă, nu izbutise niciodată s-o facă pe Moîna să vorbească, pentru ea, ceva mai tare; iar în ziua când, în naivitatea ei de ființă suferindă, o rugă pe fiica sa să repete o frază din care nu prinsese nimic, contesa se supuse, dar cu un aer atât de ursuz, încât nu-i mai îngădui doamnei d'Aiglemont să-i repete vreodată modesta rugămintă. Din ziua aceea, atunci când Moîna povestea vreo întâmplare sau când vorbea, marchiza avea grijă să se dea mai aproape de ea; adeseori însă contesa părea plictisită de infirmitatea pe care, necugetat, i-o reproșa mamei sale. Exemplul acesta, ales dintr-o mie, nu putea decât răni inima unei mame. Toate aceste lucruri poate că i-ar fi scăpat unui observator, pentru că ele erau numai niște nuanțe de nesesizat pentru alți ochi decât cei ai unei femei.

Astfel, doamna d'Aiglemont îi spusese într-o zi fiicei sale că prințesa de Cadignan venise s-o vadă, și Moîna a exclamat pur și simplu: „Cum! a venit pentru tine?“.

Aerul cu care au fost rostite aceste cuvinte și tonul cu care contesa le-a spus ilustra în nuanțe ușoare o uimire, un dispreț elegant ce-ar face o inimă totuși tânără și tandră să găsească filantropică datina în virtutea căreia sălbaticii îșiucid bătrânii, atunci când aceștia nu se mai pot ține de creanga unui arbore zgâlțâit cu putere. Doamna d'Aiglemont se ridicase, zâmbise și se duse să plângă în taină. Oamenii bine-crescuți și femeile mai ales nu-și trădează sentimentele decât prin câteva trăsături imperceptibile, care fac totuși să se ghicească tremurul inimilor lor de către cei ce pot regăsi în propria lor viață situații analoge celor ale acestei mame chinuite. Năpădită de amintirile sale, doamna d'Aiglemont revăzu unul dintre acele fapte microscopice, atât de usturătoare, atât de crude, în care ea niciodată nu zărise mai bine decât în această clipă cruntul dispreț ascuns sub zâmbete.

Lacrimile ei însă secară atunci când auzi deschizându-se storurile de la camera în care dormea fiica sa. Alergă înspre ferestre, luând-o pe cărarea ce trecea de-a lungul gardului de fier în fața căruia stătuse până atunci. Mergând așa, băgă de seamă grija deosebită pe care o depusese grădinarul în a grebla nisipul de pe această alee, destul de rău întreținută de câțva timp. Când doamna

d'Aiglemont ajunse sub ferestrele fiicei sale, storiile se reînchiseră brusc.

— Moîna? spuse ea

Nici un răspuns.

— Doamna contesă e în salonaș, spuse femeia de cameră a doamnei Moîna, atunci când marchiza, intrând în casă, întrebă dacă fiica sa se sculase.

Doamna d'Aiglemont avea inima prea plină și capul prea îngândurat ca să mai cugete în acea clipă la niște lucruri atât de neînsemnate; întră grăbită în salonaș, unde o găsi pe contesă într-un capot de casă, cu o bonetă aruncată neglijent peste părul în dezordine, cu picioarele în papuci, cu cheia de la camera ei legată de cingătoare, cu fața umbrită de gânduri aproape furtunoase, și puternic îmbujorată. Stătea pe un divan și părea că meditează la ceva.

— Ce vrei? spuse ea, cu o voce aspră. Ah! Tu ești, mamă? adăugă apoi, cu un aer distrat, după ce se întrerupsese singură.

— Da, copila mea, e mama ta...

Tonul cu care doamna d'Aiglemont rosti aceste cuvinte ilustra o efuziune sufletească și o tulburare lăuntrică despre care cu greu s-ar putea da o idee fără a folosi cuvântul de sfințenie. Într-adevăr, marchiza luase atât de bine caracterul sacru al unei mame, încât fiica sa fu impresionată și se întoarse spre ea cu o mișcare ce exprima totodată și respect, și îngrijorare, și remușcare. Marchiza închise ușa de la acel salon în care nimeni nu putea să intre fără a face zgomot în antreu. O astfel de izolare ferea de orice indiscreție.

— Copila mea, spuse marchiza, e de datoria mea să te luminez în privința uneia dintre cele mai însemnate crize din viața noastră de femei, și în care te afli tu acum, poate fără să-ți dai seama, dar despre care vreau să-ți vorbesc, mai puțin ca mamă și mai mult ca prietenă. Căsătorindu-te, ai devenit liberă să faci ce vrei, nu ai de dat socoteală decât soțului tău; dar eu te-am făcut să simți atât de puțin autoritatea maternă (și poate că asta a fost o greșală), încât mă cred în drept să fiu ascultată de tine, cel puțin o dată, în situația gravă în care trebuie să ai nevoie de un sfat. Gândește-te, Moîna, că te-am căsătorit cu un bărbat de mare valoare, de care poți fi mândră, care...

— Mamă, exclamă Moîna cu un aer îmbufnat și întrerupând-o, știi ce ai să-mi spui... Ai să-mi ții o predică în legătură cu Alfred...

— N-ai ghicit așa de bine, Moîna, reluă grav marchiza încercând să-și stăpânească lacrimile, dacă n-ai simți...

— Ce? întrebă ea, cu un aer aproape disprețuitor. Dar, mamă, în adevăr...

— Moîna, exclamă doamna d'Aiglemont făcând un efort extraordinar, trebuie să ascuți cu atenție ceea ce vreau să-ți spun...

— Ascult, spuse contesa, încrucișându-și brațele și afectând o supunere obraznică. Îngăduie-mi, mamă, adăugă apoi cu un sânge rece de necrezut, s-o sun pe Pauline ca s-o trimit...

Sună.

— Scumpa mea copilă. Pauline nu poate auzi...

— Mamă, reluă contesa cu un aer serios și care ar fi trebuit să-i pară extraordinar mamei, sunt datoare...

Se opri, căci camerista intrase.

— Pauline, du-te chiar *tu* la Baudran și vezi de ce nu am primit încă pălăria mea.

Se așază iar și o privi cu atenție pe mama sa. Marchiza, cu inima clocotind, cu ochii uscați și simțind atunci una dintre acele emoții ale sale a căror durere nu poate fi înțeleasă decât de o mamă, luă cuvântul spre a o preveni pe Moîna de primejdia în care aluneca. Dar, fie că tânăra contesă se simțea jignită de bănuielile pe care mama sa le nutrea față de fiul marchizului de Vandenesse, fie că fu cuprinsă de una dintre acele nebunii de neînțeles al căror secret stă în lipsa de experiență a tuturor celor tineri, ea profită de o pauză făcută de mama sa și-i spuse râzând silit:

— Mamă, nu te credeam geloasă decât pe tatăl...

La cuvântul acesta, doamna d'Aiglemont închise ochii, lăsă capul în jos și scoase cel mai ușor dintre toate suspinele, își aruncă apoi privirile în sus, ca pentru a se supune sentimentului de neînfrânt ce ne face să-l invocăm pe Dumnezeu în marile crize ale vieții; pe urmă, își îndreptă spre fiica sa ochii plini de o măreție teribilă și plini totodată de o durere adâncă.

— Fata mea, spuse apoi cu un glas foarte schimbat; ai fost mai fără milă față de mama ta decât însuși bărbatul pe care ea l-a înjosit, mai fără milă decât va fi, poate, însuși Dumnezeu!

Doamna d'Aiglemont se ridică; dar, când ajunse la ușă, întoarse capul, nu văzu în ochii fiicei sale decât uimire, ieși apoi și izbuti să meargă până în grădină, unde puterile o părăsiră. Acolo, simțind niște dureri ascuțite în inimă, se prăbuși pe o bancă. Privirile ei, rătăcind pe nisip, zăriră urma proaspătă a unui pas de bărbat ale cărui ghete lăsaseră niște semne foarte ușor de recunoscut. Fără nici o îndoială, copila ei era pierdută; atunci i se păru că

înțelege motivul comisionului dat Paulinei. Gândul acesta crud fu însoțit de o revelație mai odioasă decât tot restul, își închipui că fiul marchizului de Vandenesse distrusese în inima scumpei Moïna respectul datorat de o fiică mamei sale. Suferința ei spori și marchiza leșină rămânând ca adormită.

Tânăra contesă socoti că mama sa își permisesese să-i dea un *bobârnac* cam prea usturător și gândi că, seara, o mângâiere sau câteva atenții vor fi prețul împăcării. Auzind un țipăt de femeie în grădină, privi într-o doară pe fereastră în clipa în care Pauline, care nu plecase încă, striga după ajutor, ținând-o pe marchiză în brațe.

— Să n-o sperii pe fată! fu ultimul cuvânt pe care-l rosti această mamă.

Moïna văzu cum e transportată mama sa, palidă, leșinată, respirând anevoie, dar mișcându-și brațele de parcă voia să se lupte cu cineva ori să vorbească. Îngrozită de acel spectacol, Moïna își urmă mama, ajută în tăcere să fie culcată pe patul ei și să fie dezbrăcată. Greșeala pe care-o făcuse o copleșea.

Abia în clipa aceea supremă izbutea s-o cunoască pe mama ei, dar nu mai putea să îndrepte nimic. Vru să rămână singură cu ea; și, atunci când nu mai rămăsese nimeni în cameră, când simți răceala acelei mâini totdeauna mângâietoare pentru ea, izbucni în lacrimi. Trezită de lacrimile contesei, marchiza mai putu s-o privească o dată pe scumpa sa Moïna; apoi, la hohotele ei de plâns, ce parcă voiau să-i sfarme sânul gingaș și răvășit, marchiza își privi surâzând fiica. Surâsul ei dovedea tinerei parizience că inima unei mame este un abis în adâncul căruia se află pururea o iertare.

De îndată ce starea marchizei fu cunoscută, oameni călări fură trimiși după doctor, după chirurg și după nepoții doamnei d'Aiglemont. Tânăra marchiză și copiii ei sosiră în același timp cu medicii și alcătuiră o adunare destul de impunătoare, tăcută și îngrijorată, la care se adăugară și servitorii. Tânăra marchiză, neauzind nici un zgomot, bătu încet în ușa camerei. La sunetul acela, Moïna, trezindu-se desigur din durerea sa, deschise brusc cele două canaturi, aruncă priviri năuce spre acea adunare a întregii familii și se arătă într-o neorânduială ce vorbea mai puternic decât orice limbă. La vederea acestei remușcări întruchipate, toți amuțiră. Erau ușor de văzut picioarele marchizei, țepene și întinse convulsiv pe patul de moarte. Moïna se sprijini de ușă, își privi rudele și spuse cu o voce spartă:

— Am pierdut-o pe mama!

Diferitele capitole din Femeia la treizeci de ani au apărut mai întâi ca nuvele separate, între 1831 și 1834. Ele au fost reunite sub titlul Aceeași poveste (Même histoire), în volumul al IV-lea al celei de-a treia ediții din Scene din viața particulară, în 1835, și au fost apoi incluse în volumul al III-lea din prima ediție a Comediei umane (n. ed. fr.).

Apendice

Mai multe persoane au întrebat dacă eroina din *Revederea*, din *Femeia la treizeci de ani*, din *Degetul lui Dumnezeu* și din *Ispășirea* nu era, sub diferite nume, *același personaj*. Autorul n-a putut să dea nici un răspuns la asemenea întrebări. Dar poate că gândul său va fi exprimat clar în titlul care reunește aceste scene separate.

Personajul ce străbate, ca să spun așa, cele șase tablouri din care se compune *Aceeași poveste* nu este o figură, e un gând. Cu cât acest gând îmbracă deosebite costume, cu atât el redă mai bine intențiile autorului. Ambiția sa este de a transmite sufletului vagul unei reverii din care femeile să poată redeștepta câteva dintre impresiile vii pe care le-au păstrat, să reînsuflească amintirile risipite în viață, spre a scoate din ele câteva învățăminte. Exista o foarte mare lacună în această schiță între *Revederea* și *Femeia la treizeci de ani*; autorul a umplut-o cu un nou fragment, intitulat *Suferințe tainice*.

Femeile vor completa, fără îndoială, tranzițiile nedesăvârșite; dar a fi înțeles la fel de toate mințile este ceva imposibil. Există, oare, vreo religie care să nu fi fost obiectul a mii de contradicții? N-ar fi, oare, nebunie să ceri de la biata operă a unui om favoarea pe care nu o capătă nici instituțiile omenești?

Alte reproșuri i-au fost adresate autorului relativ la brusca dispariție a unei tinere, în *Cele două întâlniri*. Ar exista însă în întreaga lucrare incoerențe și mai puternice, dacă autorul ar fi dator să aibă mai multă logică decât au evenimentele din viață. El ar putea să spună aici că hotărârile cele mai importante se iau totdeauna într-o clipă, că el a vrut să reprezinte pasiunile ivite rapid, care supun întreaga existență la o anume idee dintr-o zi; dar de ce ar încerca să explice prin logică ceea ce trebuie să fie înțeles prin sentiment?

De altfel, orice justificare ar fi ori falsă, ori inutilă pentru cei care nu sesizează sensul ascuns în *Cele două întâlniri* și ale căror elemente alcătuiesc fragmentul intitulat *Degetul lui Dumnezeu*, adăugit, în această ediție, cu un capitol care poate că va motiva mai bine fuga fiicei legitime, alungată de ura

unei mame neînduplecate, pe care ea nu vrea s-o scuze de vina ce-o poartă. Asemenea întâmplări sunt mai puțin rare decât se crede.

Deși viața socială are, tot așa de bine ca și viața fizică, legi în aparență imuabile, nu veți întâlni nicăieri nici timpul, nici inima la fel de bine rânduite ca trigonometria lui Legendre.

Dacă autorul nu poate să zugrăvească toate capriciile unei vieți duble, cel puțin trebuie să i se permită a alege ceea ce i se pare mai poetic.

Paris, 25 martie 1834